

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

**Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑΣ. Η
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΑΡΣΕΝΗ
(1996-2000)**

Δημήτριος Παππάς

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων καθηγητής: Παναγιώτης Κιμουρτζής

Ρόδος, Ιούνιος 2020

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι είμαι συγγραφέας της πρωτότυπης πτυχιακής εργασίας με τίτλο «Η εκπαιδευτική πολιτική της γελοιογραφίας. Η περίοδος της μεταρρύθμισης του Γεράσιμου Αρσένη». Έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης, ότι αυτή η εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά, ειδικά για τη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία».

Σκίτσο του Σ. Ορνεράκη (Τα Νέα, 29/6/1999)

When a thing is funny, search it carefully for a hidden truth.

George Bernard Shaw

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει ως αντικείμενο έρευνας να αναλύσει τις πολιτικές γελοιογραφίες που αφορούν την εκπαιδευτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ από τις 25 Σεπτεμβρίου του 1996 μέχρι τις 13 Απριλίου του 2000 (υπουργία Γεράσιμου Αρσένη). Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει με ποιο τρόπο οι γελοιογραφίες αναπαριστούν και σχολιάζουν την κυβερνητική εκπαιδευτική πολιτική εκείνης της περιόδου. Το ερευνητικό υλικό αντλήθηκε από τέσσερις εφημερίδες της εποχής: *τα Νέα, την Ελευθεροτυπία, την Καθημερινή και το Βήμα*. Η επιλογή των συγκεκριμένων εντύπων έγινε με τα εξής κριτήρια: καταρχάς οι εφημερίδες καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος του πολιτικού φάσματος και, επιπλέον, ήταν από τις πρώτες σε κυκλοφορία εφημερίδες της εποχής.

Ερωτήματα που προκύπτουν και καλείται να διαπραγματευτεί η παρούσα εργασία είναι το κατά πόσο οι γελοιογράφοι, καυτηριάζοντας θέματα που αφορούν την εκπαίδευση, διαμορφώνουν την κοινή γνώμη στη βάση των δικών τους πολιτικών και εκπαιδευτικών απόψεων. Επίσης, παράλληλα, κατά πόσο το γελοιογραφικό τους σχόλιο προσπαθεί να απηχήσει την κοινή γνώμη για τις πολιτικές εκπαιδευτικές προτάσεις που κατατίθενται. Τα παραπάνω καταλήγουν στο κεντρικό ερώτημα: *κάνει η γελοιογραφία εκπαιδευτική πολιτική;*

Λέξεις κλειδιά: γελοιογραφία, πολιτική κριτική, εκπαίδευση, εκπαιδευτική πολιτική

Abstract

This diploma thesis attempts to analyse the political cartoons referring to the education policies of the PASOK political party in Greece from 25 September 1996 through 13 April 2000 (under Minister Gerasimos Arsenis). The purpose of the research paper is to explore the way in which cartoons represent and comment on the government's policy on education during that period. The research material was drawn from four Greek newspapers of that time: *Ta Nea*, *Eleftherotypia*, *Kathimerini* and *To Vima*. The specific publications were selected based on the following criteria: firstly, newspapers cover a broad political spectrum and these in particular had the highest circulation during that time.

Questions which arise and which are discussed in this thesis are the extent to which political cartoonists, as they searingly attack issues related to education, shape public opinion on the basis of their own political and educational beliefs and attitudes. At the same time, the degree to which the caricatured comment attempts to echo public opinion on the educational policies being proposed is also examined. The above arrive at a central question: does a cartoon make education policy?

Key words: cartoon, political criticism, education, education policy

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	4
Abstract	5
Πίνακας συντομεύσεων - ακρωνύμια	8
Εισαγωγή.....	9
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ – Θεωρητικό	10
Κεφάλαιο 1 ^ο Αποσαφήνιση εννοιών	10
1. Εκπαίδευση – Εκπαιδευτικό σύστημα	10
2. Εκσυγχρονισμός	12
2.1. Εννοιολογικό πλαίσιο του εκσυγχρονισμού	12
2.2. Στόχοι του εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού	12
3. Μεταρρύθμιση.....	13
3.1 Εννοιολογικό πλαίσιο της μεταρρύθμισης	13
3.2 Είδη μεταρρύθμισης	14
4. Εκπαιδευτική πολιτική.....	14
Κεφάλαιο 2 ^ο Γελοιογραφίες.....	17
1. Ορισμός, κατηγορίες και χαρακτηριστικά των γελοιογραφιών.....	17
2. Αποκωδικοποίηση των γελοιογραφιών	20
3. Η ιστορική αναδρομή της γελοιογραφίας.....	21
4. Η σχέση της γελοιογραφίας με την πολιτική	25
Κεφάλαιο 3 ^ο Ιστορικό πλαίσιο	28
1. Η πολιτική κατάσταση και το ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο του ΠΑΣΟΚ.....	28
2. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων	28
2.1. Βιογραφικό σημείωμα Γεράσιμου Δ. Αρσένη.....	29
3. Προγραμματικές Δηλώσεις της Κυβέρνησης.....	29
3.1. Προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού για την εκπαίδευση	30
3.2. Προγραμματικές δηλώσεις του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.....	30
4. Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση Γ. Αρσένη	32
4.1. Στόχοι και ιδεολογικό πλαίσιο της μεταρρύθμισης	32

4.2. Η αναγκαιότητα της μεταρρύθμισης	33
4.3. Η αρχή της μεταρρύθμισης και οι βασικότεροι νόμοι της	34
4.4. Πιέσεις, αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις κατά της μεταρρύθμισης	35
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ – Ερευνητικό	38
1. Σκοπός της έρευνας	38
2. Το υλικό της έρευνας	38
3. Σκεπτικό της μελέτης του υλικού	41
4. Θεματικές ενότητες	42
A) Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση	42
A.1) Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	46
A.2) Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	48
A.3) Ιδιωτική Εκπαίδευση	50
A.4) Εκπαίδευση και αγορά εργασίας	54
A.5) Παράγοντες διαμόρφωσης εκπαιδευτικής πολιτικής και η αλληλεπίδραση μεταξύ τους.....	56
B) Αντιδράσεις - Κινητοποιήσεις	63
Γ) Παιδεία	67
Δ) Γεράσιμος Αρσένης	70
Διαμάχη με το Υπουργείο Εξωτερικών για τα βιβλία Ιστορίας	73
Σύνοψη και συμπεράσματα	74
Βιβλιογραφία	76
Παραρτήματα	81
Παράρτημα 1 - Ανθολόγηση γελοιογράφων	82
Παράρτημα 2 - Ανθολόγηση εφημερίδων	89
Παράρτημα 3 - Δελτία Κυκλοφορίας των εφημερίδων	92
Παράρτημα 4 - Νομοθεσία Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων της περιόδου 9/1996-4/2000	97
Παράρτημα 5 - Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα κατά την εισήγηση στην σύνοδο των Πρυτάνεων στους Δελφούς	99

Πίνακας συντομεύσεων - ακρωνύμια

ΑΕΙ: Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα

ΑΣΕΠ: Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού

ΔΟΕ: Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδας

ΕΛΜΕ: Ένωση Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης

ΕΣΗΕΑ: Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

ΟΛΜΕ: Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΠΑΣΟΚ: Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

ΠΟΕΣΥ: Πανελλήνια Ομοσπονδία Ενώσεων Συντακτών

ΠτΔ: Πρόεδρος της Δημοκρατίας

ΣΜΑ: Σώμα Μονίμων Αξιολογητών

ΤΕΕ: Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια

Εισαγωγή

Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη.

Το πρώτο μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αποσαφήνιση των κυριότερων εννοιών πάνω στις οποίες στηρίζεται η παρούσα εργασία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται το θεωρητικό πλαίσιο που αφορά τις γελοιογραφίες. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται ο ορισμός, οι κατηγορίες και τα χαρακτηριστικά των γελοιογραφιών, η ιστορική της αναδρομή και η σχέση της με την πολιτική.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους παρουσιάζεται το ιστορικό πλαίσιο, το οποίο κρίνεται απαραίτητο για την πληρέστερη κατανόηση της εργασίας. Πιο αναλυτικά, γίνεται λόγος για την πολιτική κατάσταση και το ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο του ΠΑΣΟΚ, το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, το βιογραφικό σημείωμα του Γεράσιμου Δ. Αρσένη, τις Προγραμματικές Δηλώσεις της Κυβέρνησης και την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση Γ. Αρσένη, για την οποία παρουσιάζονται οι στόχοι και το ιδεολογικό πλαίσιο της μεταρρύθμισης που προσπάθησε να εισάγει, η αναγκαιότητά της, οι αρχές της και οι βασικότεροι νόμοι της και τέλος οι πιέσεις, αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις που διαμορφώθηκαν εναντίον της.

Το δεύτερο μέρος αποτελεί το ερευνητικό τμήμα της εργασίας. Αρχικά παρουσιάζεται ο σκοπός της έρευνας, το υλικό στο οποίο βασίστηκε και η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στα πλαίσια αυτής της εργασίας. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι θεματικές ενότητες όπου εξετάζονται οι γελοιογραφίες στις οποίες οι σκιτσογράφοι ασκούν προσωπική κριτική στα θέματα που αφορούν την Εκπαίδευση.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τη σύνοψη των συμπερασμάτων της έρευνας, από όπου προκύπτει ότι οι γελοιογραφίες δεν αναπαριστούν απλά πτυχές της εκπαιδευτικής πολιτικής αλλά κάνουν εκπαιδευτική πολιτική.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ – Θεωρητικό

Κεφάλαιο 1^ο Αποσαφήνιση εννοιών

Η συστηματική ανάλυση των εννοιών Εκπαίδευση, Εκπαιδευτικό σύστημα, Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση και Εκπαιδευτική Πολιτική χρειάζεται μια ειδική θεωρητική ανάλυση που ξεφεύγει από τους στόχους της παρούσας εργασίας. Όμως κρίνεται σκόπιμο να πραγματοποιηθεί μια ακροθιγής οριοθέτηση και σημασιοδότηση των εννοιών αυτών. Η αποσαφήνιση εννοιών και λέξεων (word sense disambiguation), δηλαδή η λειτουργία αντιμετώπισης της ασάφειας μεταξύ όρων, αποσκοπεί στην πληρέστερη κατανόησή τους, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας. Ένας επιπλέον λόγος είναι ότι επικρατεί μια εννοιολογική σύγχυση -όπως έχει παρατηρηθεί σε διεθνές επίπεδο- αναφορικά με την εκπαιδευτική πολιτική.¹

1. Εκπαίδευση – Εκπαιδευτικό σύστημα

Με την ευρεία έννοια του όρου η εκπαίδευση μπορεί να οριστεί ως η «εφαρμογή στην πράξη του θεωρητικού συστήματος της αγωγής». Η έννοια της αγωγής αφορά την συνειδητή επιρροή σε άτομα, κυρίως στα παιδιά.² Επομένως, η εκπαίδευση αφορά ενέργειες που στοχεύουν στην διαμόρφωση της πνευματικής και σωματικής ικανότητας του ατόμου.

Σε λεξικό της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης ως εκπαίδευση ορίζεται «η μορφή εξειδικευμένης κοινωνικοποίησης που ασκείται κατά κανόνα σε φορείς που βρίσκονται έξω από την οικογένεια και έχει ως περιεχόμενό της την μετάδοση γνώσεων, δεξιοτήτων και μορφών ενέργειας ή συμπεριφοράς»³. Με αυτόν τον ορισμό μπορεί να θεωρηθεί η εκπαίδευση ως ένα φαινόμενο κοινωνικό.

Η οργανωμένη εκπαίδευση αποτελεί βασικό μέλημα κάθε σύγχρονης πολιτείας και παρέχεται σε δημόσια κρατικά ή ιδιωτικά ιδρύματα, ανάλογα με τις διατάξεις του Συντάγματος. Συνεπώς η εκπαίδευση είναι ένα δημόσιο αγαθό. Από αυτή τη σκοπιά της έννοιας της εκπαίδευσης παρατηρούνται ορισμένα χαρακτηριστικά όπως η οργανωμένη μορφή της, η πραγματοποίησή της σε ειδικές μονάδες, η επίσημη έκφραση της και ο έλεγχος για την λειτουργική της ανάπτυξη. Αυτά τα χαρακτηριστικά ειδικεύονται

¹ Παπαδάκης, Ν. (2003). *Εκπαιδευτική πολιτική. Η εκπαιδευτική πολιτική ως κοινωνική πολιτική(;)*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 77-78.

² Kron, F. (2012). *Βασικές γνώσεις παιδαγωγικής επιστήμης*, Αθήνα: Εκδοτικός όμιλος Ίων, σ.54.

³ Τσαούσης, Δ. Γ. (1989). *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Αθήνα: Gutenberg.

στο θεσμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης, το οποίο αποτελεί έκφραση μιας πολιτικής ιδεολογίας του κόμματος που κυβερνάει.⁴

Έτσι η εκπαίδευση από κοινωνικό φαινόμενο εισέρχεται στην πολιτική διαδικασία, γίνεται πολιτικό και αποτελεί βασικό αντικείμενο της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η μορφή που έχει η εκπαίδευση σε μια κοινωνία επηρεάζεται από την αλληλενέργεια της με το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο και το πολιτικοοικονομικό γίνεσθαι.⁵

Σύμφωνα με τον Παπακωνσταντίνου το εκπαιδευτικό σύστημα ορίζεται «ως ένα συναφές σύνολο δομών, που έχει σκοπό από την μία πλευρά την πνευματική ανάπτυξη, δηλαδή την γνωστική, και μέσα από αυτήν την επαγγελματική και κατά προέκταση παραγωγική ανάπτυξη με την προετοιμασία του κοινωνικού συνόλου για την αγορά εργασίας, και από την άλλη πλευρά την πολιτισμική αναβάθμιση που εμπεριέχει το στοιχείο των σχέσεων και συγκρούσεων μεταξύ των δομών από τις οποίες πηγάζει και η εξέλιξή του.»⁶

Το εννοιολογικό περιεχόμενο του εκπαιδευτικού συστήματος συναπαρτίζεται από το σύνολο των οργανωτικών δομών, λειτουργικών μεθόδων, μέσων και προγραμμάτων, με τα οποία η κοινωνία προσφέρει στα μέλη της, μεθοδικά διευθετημένη και ελεγχόμενη παιδεία. Αυτή καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας και αποβλέπει πρωταρχικά στη διατήρηση και αποδοχή της νομιμοποιητικής βάσης.⁷

Το εκπαιδευτικό σύστημα ως περιεχόμενο είναι άμεσα συνυφασμένο με την ίδια την εκπαιδευτική πραγματικότητα στη θεσμική της διάσταση.⁸ Επομένως είναι ένα αδιάσπαστο οργανωτικό σύνολο με προκαθορισμένους στόχους, στο οποίο ορίζεται η δομή και η οργάνωσή του. Το εκπαιδευτικό σύστημα ως οργανισμός περιέχει μια τυπική οργανωτική δομή με συγκεκριμένους ρόλους, προσδιορισμένες ιεραρχικές δομές εξουσίας και ελέγχου και προκαθορισμένες διαδικασίες και κανονισμούς.⁹

Κοινωνία και εκπαίδευση συνδέονται άμεσα, με το εκπαιδευτικό σύστημα ως υποσύστημα της κοινωνίας να είναι άρρηκτα συνδεδεμένο, να διατηρεί αρμονική σχέση και αλληλεπενέργεια με τις λειτουργίες των άλλων υποσυστημάτων του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού συστήματος μια χώρας.¹⁰

⁴ Εισαγωγή στην Εκπαιδευτική Πολιτική Έννοια και αντικείμενο της εκπαιδευτικής πολιτικής Διδάσκων: Επίκ. Καθηγητής Θωμάς Μπάκας σ. 4. <http://ecourse.uoi.gr/course/view.php?id=1320>

⁵ Ράπτης, Π. (1997). Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του μεσοπολέμου στην Ελλάδα (1917-1940), Αθήνα: διδακτορική διατριβή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. σ. 24.

⁶ Ανδρέου, Α. & Παπακωνσταντίνου, Γ. (1994). *Εξουσία και οργάνωση – διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος*, Αθήνα: Εκδοτικός οργανισμός Λιβάνη. σ.31-32

⁷ Χάρη, Κ. (1989). *Εκπαιδευτικό σύστημα*, λήμμα στην Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό, τ. Γ, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. σ. 1727.

⁸ Ράπτης, Π., ό. π. σ. 20

⁹ Εισαγωγή στην Εκπαιδευτική Πολιτική Έννοια και αντικείμενο της εκπαιδευτικής πολιτικής Διδάσκων ό. π. σ.5

¹⁰ Ο. π. σ. 5

2. Εκσυγχρονισμός

2.1. Εννοιολογικό πλαίσιο του εκσυγχρονισμού

Στις κοινωνικές επιστήμες ο εκσυγχρονισμός νοείται ως ένα μοντέλο ή μια διαδικασία κατά την οποία υπάρχει μια εξελικτική μετάβαση από μια προ-μοντέρνα ή παραδοσιακή κοινωνία σε μια μοντέρνα.¹¹ Ο όρος χρησιμοποιείται στον πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό και επιστημονικό λόγο με διάφορες μορφές και σε διαφορετικές συνθήκες.¹² Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας η έννοια του εκσυγχρονισμού ακολουθεί την ανάλυσή του από τον Α.Καζαμία: «[...] ως έννοια και ως ιδεολογία, υποδηλώνει κυρίως εκδυτικισμό, σημαντική εκβιομηχάνιση, 'ελεύθερη οικονομία', εξορθολογισμό, και εξελικτισμό από παραδοσιακές αξίες και αδιαφοροποίητες δομές σε 'μοντέρνους' διαφοροποιημένους κοινωνικούς σχηματισμούς με συγκεκριμένες λειτουργίες και μεγαλύτερο καταμερισμό εργασίας».

Στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην ισότητα ευκαιριών (εκδημοκρατισμό) και στην κοινωνική κινητικότητα παρά στην ισότητα κατανομής πλούτου.¹³ Η σύνδεση του εκσυγχρονισμού με την δυτικοποίηση έχει επιφέρει κριτική στην θεωρία του εκσυγχρονισμού. Φαίνεται ότι η έννοια του εκσυγχρονισμού και της παράδοσης αντιμετωπίζονται ως αντικρουόμενες, εξαιτίας του ότι ο εκσυγχρονισμός –ως κοινωνική διεργασία– διακρίνεται από αντιφάσεις, ενώ από την άλλη οι παραδοσιακές δομές επανερμηνεύονται στα πλαίσια των νέων κοινωνικών συνθηκών.¹⁴

2.2. Στόχοι του εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού

Σύμφωνα με τον Καζαμία, «στόχος του εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού είναι να γίνει το σχολείο πιο αποτελεσματικό στις εσωτερικές λειτουργίες του (δηλαδή στην πρόσκτηση της απαιτούμενης γνώσης, στην ανάπτυξη των απαιτούμενων δεξιοτήτων και στην καλλιέργεια ορισμένων στάσεων, αξιών και προσανατολισμών) και στις εξωτερικές (δηλαδή στο να βοηθήσει το άτομο να επιτύχει μια ομαλή μετάβαση στο χώρο εργασίας, να το εξοπλίσει, για να βρει την κατάλληλη απασχόληση, σύμφωνα με την

¹¹ Παπασταμόπουλος, Ξ. (2015). Η εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης του Κ. Σημίτη 1996 – 2000, Θεσσαλονίκη: διδακτορική διατριβή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. σ.34

¹² Παρατίθεται στο Παπασταμόπουλος (Giddens, A. (1990). *The consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press.)

¹³ Καζαμίας, Α. (1983). «Η εκπαιδευτική κρίση στην Ελλάδα και τα παράδοξά της: μια ιστορική συγκριτική θεώρηση», Ανάπτυξη εκ των Πρακτικών της Ακαδημίας Αθηνών, τομ. 58, σσ. 421- 422.

¹⁴ Παπασταμόπουλος, Ξ. ό. π. σ.37 (βλ. Zampeta, E., (2002), *Modernization of educational governance in Greece: From State control to State steering*, European Educational Research Journal , Vol. 1, Number 4, p.637

αξία και την επίδοσή του, και να το εντάξει στην πολιτική κουλτούρα της χώρας, να τον κάνει καλό και χρηστό πολίτη)».¹⁵

Η σχέση της εκπαίδευσης με τον εκσυγχρονισμό μελετάται συνήθως από οικονομική πλευρά, πιο πολύ ως επένδυση ανθρώπινου κεφαλαίου και όχι τόσο ως καταναλωτικό αγαθό, δηλαδή ως τη διέξοδο που οδηγεί στον εκσυγχρονισμό. Απώτερος σκοπός είναι η πρόοδος της τεχνολογίας, η ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων και κατ' επέκταση η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Κατά την Νικολακάκη, «στη νεωτερικότητα, για να εκσυγχρονιστεί το εκπαιδευτικό σύστημα και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις αυτές, οργανώνεται λογικά σε βαθμίδες, σε τάξεις, με εξειδικευμένο προσωπικό, με ειδικά όργανα διοίκησης, βάσει των αρχών της κοινωνικής δικαιοσύνης και αποτελεσματικότητας, και λαμβάνοντας υπόψη τις ατομικές ικανότητες των μαθητών».¹⁶

Έχει παρατηρηθεί ότι από την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα η εκσυγχρονιστική πολιτική στην εκπαίδευση είναι διορθωτική-προσαρμοστική, επιδιώκοντας την ευθυγράμμιση του εκπαιδευτικού θεσμού στα νέα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁷

3. Μεταρρύθμιση

3.1 Εννοιολογικό πλαίσιο της μεταρρύθμισης

Μια ευρεία έννοια του όρου μεταρρύθμιση αφορά ένα σύνολο αλλαγών που έχουν ως στόχο την διατήρηση της εύρυθμης λειτουργίας σε κάποιον τομέα, καθώς και την προσαρμογή του στα νέα δεδομένα. Στενή σύνδεση υπάρχει μεταξύ του εκσυγχρονισμού και της μεταρρύθμισης. Η εκάστοτε πολιτική εξουσία με τις μεταρρυθμίσεις μπορεί να ρυθμίζει τη λειτουργία των θεσμών και να διασφαλίζει την κυριαρχία και τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων και στρωμάτων.¹⁸

Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, οι μεταρρυθμίσεις έχουν ως στόχο να ανακαινίσουν, να αναδιαμορφώσουν και να εκσυγχρονίσουν το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας, ώστε αυτό να ανταποκρίνεται στις επιταγές και απαιτήσεις της εποχής του.¹⁹ Σύμφωνα με τον Μπουζάκη, η φύση των παρεμβάσεων προσδιορίζεται και οροθετείται από την κατεύθυνση της κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης, με την οποία καλείται να συνδεθεί η

¹⁵ Καζαμιάς Α. (1983). «Η Εκπαιδευτική κρίση στην Ελλάδα και τα παράδοξά της: μια ιστορική συγκριτική θεώρηση», Ανάτυπο εκ των *Πρακτικών της Ακαδημίας Αθηνών*, τομ. 58, σ.422, Μπουζάκης Σ. (1989). *Σύγχρονα Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά Προβλήματα*, Αθήνα: Gutenberg. σ.65.

¹⁶ Ρορκewitz, T. & Νικολακάκη, Μ. (2012). *Κριτικές προσεγγίσεις στην εκπαιδευτική πολιτική: Τα μεταβαλλόμενα πεδία εξουσίας και γνώσης*, Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης. σ.54

¹⁷ Κάτσικας, Χ. & Καββαδίας, Γ. (1998). *Κρίση του σχολείου και εκπαιδευτική πολιτική. Κριτική των εκπαιδευτικών αλλαγών 1990-1997*, Αθήνα: Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός. σ.55

¹⁸ Στο ίδιο ό. σ. 55

¹⁹ Ράπτης, Π., ό. π. σ.57.

μεταρρυθμιζόμενη εκπαίδευση. Πρόκειται δηλαδή για το μοντέλο της κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης, που αποτελεί μια εξωεκπαιδευτική πολιτική επιλογή.²⁰

Κατά τον Παπαδάκη η σκοποθεσία της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης σχηματίζεται ως το σημείο τομής της ιδεολογίας και της σχέσης της με την προϋπάρχουσα εκπαιδευτική πολιτική αλλά και την κατάσταση του εκπαιδευτικού συστήματος.²¹ Το ιδεολογικό πλαίσιο μιας μεταρρύθμισης εκφράζει την πολιτικοοικονομική θεώρηση του πολιτικού σχηματισμού.

Λόγω του ότι οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις είναι και ταξικές –διότι υπηρετούν ταξικά συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων- υπάρχουν συνεχώς κοινωνικές συγκρούσεις. Φαίνεται ότι αυτές οι κοινωνικοπολιτικές συγκρούσεις όπως εκφράζονται στον χώρο της εκπαίδευσης διαδραματίζουν μείζονα ρόλο στην πορεία ή την ανάσχεση των μεταρρυθμίσεων.²²

3.2 Είδη μεταρρύθμισης

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: την εσωτερική και την εξωτερική μεταρρύθμιση.²³ Εσωτερική ονομάζεται μια μεταρρύθμιση κατά την οποία οι αλλαγές πραγματοποιούνται μέσα στο ίδιο το σχολείο. Παραδείγματος χάρη η αλλαγή της μεθοδολογίας διδασκαλίας. Εξωτερική μεταρρύθμιση χαρακτηρίζεται η μεταρρύθμιση που αφορά τη μεταβολή της διάθρωσης του εκπαιδευτικού συστήματος, για παράδειγμα ο τρόπος εισαγωγής από την δευτεροβάθμια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αφορά δηλαδή την οργανωτική πτυχή της εκπαίδευσης.

4. Εκπαιδευτική πολιτική

Λόγω της νοηματικής ευρύτητας του όρου της εκπαιδευτικής πολιτικής, γίνεται αναφορά στο πρίσμα υπό το οποίο εξετάζεται η εκπαίδευση στην παρούσα εργασία. Πριν την οριοθέτηση της όμως κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ο όρος «πολιτική». Σύμφωνα με τον Weber η πολιτική ορίζεται ως «η προσπάθεια ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων ανθρώπων εντός ενός κράτους για την κατάκτηση μεριδίου εξουσίας ή επίδρασης πάνω στην κατανομή της εξουσίας».²⁴ Μια άλλη προσέγγιση του όρου κατά τον

²⁰ Μπουζάκης, Σ. (2006). *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1998)*, Αθήνα: Gutenberg. σ. 200

²¹ Παπαδάκης, Ν., ό. π. σ.103

²² Κάτσικας, Χ. & Καββαδίας, Γ. (1998). ό. π. σ. 54-55

²³ Παπασταμόπουλος, Ξ., σ.60 βλ. Τερζής, Ν., (2002), *Εκπαιδευτική πολιτική και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση: Πρόγραμμα και πραγματικότητα - Πράγματα και πρόσωπα*, Θεσσαλονικίό, Αφοί Κυριακίδη, σ.13-14

²⁴ Bruce & Yearley. (2006). *The SAGE Dictionary of Sociology*, SAGE Publications Ltd. σ.235

Σαΐτη είναι η πολιτική να δηλώνει τον τρόπο ή τη μέθοδο την οποία ακολουθεί ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων προκειμένου να πετύχουν κάποιο στόχο.²⁵

Η εκπαιδευτική πολιτική αφορά το σύνολο των επιλογών, των ενεργειών και των μέσων, που πραγματοποιούνται και χρησιμοποιούνται από το κράτος για την επίτευξη συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων.²⁶ Ο Ράπτης θεωρεί ότι η εκπαιδευτική πολιτική εκφράζει το σύνολο των μέτρων που εκλαμβάνει η Πολιτεία με σκοπό να καλύψει τις εκπαιδευτικές ανάγκες του λαού μέσω νομικών κειμένων όπως για παράδειγμα νόμοι και διατάγματα. Τα νομικά κείμενα αυτά οριοθετούν επακριβώς τον γενικότερο πλαίσιο και τους ειδικούς στόχους της παιδείας.²⁷

Στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες η εκπαιδευτική πολιτική διαμορφώνεται μέσα από την αλληλενέργεια διαφόρων παραγόντων. Ανάμεσα στους παράγοντες θεωρούνται ως βασικότεροι οι πολιτικοί, οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί και θρησκευτικοί παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση της έχουν η εκάστοτε κυβέρνηση, τα πολιτικά κόμματα, οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς, οι μαθητές, οι εργοδοτικοί και συνδικαλιστικοί φορείς –όπου στην συγκεκριμένη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της περιόδου 1996-2000 διαδραματίζουν μείζονα ρόλο στη διαμόρφωσή της-, οι Διεθνείς Οργανισμοί και η Εκκλησία.²⁸

Βασικές έννοιες της Εκπαιδευτικής Πολιτικής αποτελούν η εξουσία και η οργάνωση. Κατ' επέκταση επικεντρώνεται στην κατανομή της εξουσίας και της οργάνωσης στη λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν τα αποτελέσματα της εκπαίδευσης.²⁹ Η εκπαιδευτική πολιτική που υιοθετεί ένα πολιτικός-κομματικός μηχανισμός ακολουθεί ένα ευρύτερο πλαίσιο ιδεολογικών αρχών, που κατευθύνει, δραστηριοποιεί και κινητοποιεί τις πολιτικές ενέργειες για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου. Η πολιτική ιδεολογική ταυτότητα ενός κόμματος, ανεξάρτητα από το αν ασκεί εξουσία ή βρίσκεται στην αντιπολίτευση, επηρεάζει και διαμορφώνει αναμφισβήτητα τις εκπαιδευτικές προτάσεις και επιλογές.³⁰

Παρατηρείται λοιπόν το φαινόμενο η εκπαιδευτική πολιτική και ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός των κυβερνήσεων να προσανατολίζεται πρωταρχικά στην κατεύθυνση εναρμόνισης της λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος με την εν γένει λειτουργία της

²⁵ Σαΐτης, Χ. (2008). *Εκπαιδευτική πολιτική και διοίκηση*. Αθήνα: Παιδαγωγική επιμόρφωση εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ. σ.3

²⁶ Σαΐτης, Χ. ό. π. σ.3

²⁷ Ράπτης, Π. ό. π. σ.29

²⁸ Για πιο αναλυτικά βλ. Γουβιάς, Δ. & Θεριανός, Κ. (2014). *Εκπαιδευτική πολιτική*. Gutenberg. Αθήνα. σ. 130-160

²⁹ Σταμέλος, Γ., Βασιλόπουλος, Α., Καβασακάλης, Α. (2015). *Εισαγωγή στις Εκπαιδευτικές Πολιτικές*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. σ.40

³⁰ Παπασταμόπουλος, Ξ., ό. π. σ.64

οικονομίας και ειδικότερα με τη δομή και τις τρέχουσες ή μελλοντικές ανάγκες της απασχόλησης.³¹

³¹ Μηλιός, Γ. (1984). *Εκπαίδευση και εξουσία*. Αθήνα: Θεωρία. σ.110

Κεφάλαιο 2^ο Γελοιογραφίες

1. Ορισμός, κατηγορίες και χαρακτηριστικά των γελοιογραφιών

Η έννοια της γελοιογραφίας συγγέεται με την έννοια του σατιρικού σκίτσου. Σύμφωνα με το Λεξικό Μπαμπινιώτη³² ο όρος γελοιογραφία έχει διπλή σημασία. Ως γελοιογραφία ορίζεται «το σχέδιο που συνοδεύεται μερικές φορές από λόγια ή σχόλια, με στόχο τον χιουμοριστικό σχολιασμό καταστάσεως ή προσώπου». Στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία χρησιμοποιείται ο όρος καρτούν (cartoon). Επίσης, ως γελοιογραφία μπορεί να χαρακτηριστεί «το χιουμοριστικό σχέδιο γνωστού προσώπου στο οποίο τονίζονται υπερβολικά ορισμένα χαρακτηριστικά του». Διεθνώς, για την σημασία αυτής της έννοιας χρησιμοποιείται ο όρος καρικατούρα (caricature). Συνοπτικά ως γελοιογραφία χαρακτηρίζεται κάθε οπτικό κείμενο του οποίου τα κύρια χαρακτηριστικά των προσώπων ή πραγμάτων αποτυπώνονται σατιρικά παραλλαγμένα και έχει ως σκοπό τον καυτηριασμό και τη διακωμώδηση προσώπων ή (και) καταστάσεων.

Ο Thomas Milton Kemnitz διαχωρίζει τις γελοιογραφίες σε δύο ευρείες κατηγορίες: *γελοιογραφίες της γνώμης (cartoon of opinion)* και *αστείες γελοιογραφίες (joke cartoon)*.³³ Οι γελοιογραφίες της γνώμης είναι κυρίως οπτικά μέσα επικοινωνίας απόψεων και στάσεων. Το χιούμορ μπορεί να υπάρχει, αλλά δεν είναι ένα απαραίτητο αφού η κατηγορία αυτή δεν στοχεύει αποκλειστικά στην πρόκληση γέλιου αλλά -μέσω του υπαινιγμού- έχει σκοπό κυρίως να προβληματίσει. Οι αστείες γελοιογραφίες, από την άλλη πλευρά, έχουν σχεδιαστεί για να επικοινωνούν με χιούμορ. Συχνό φαινόμενο είναι οι σκιτσογράφοι να προσπαθούν να ικανοποιήσουν και τις δύο κατηγορίες ταυτόχρονα.

Μια ακόμα διάκριση που γίνεται στις γελοιογραφίες, αφορά την πολιτική ή κοινωνική τους προσέγγιση. Έτσι, οι γελοιογραφίες μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: α) πολιτικές γελοιογραφίες (editorial/political cartoon) και β) κοινωνικές γελοιογραφίες (gag cartoon).³⁴ Ως πολιτική γελοιογραφία ορίζεται η γελοιογραφία «που έχει ως αντικείμενο της την εμφατική παρουσίαση στους πολίτες-αναγνώστες των εφημερίδων κωμικών στοιχείων, που χαρακτηρίζουν τις πράξεις ή τις προσωπικότητες των πολιτικών προσώπων».³⁵ Από την άλλη, τα θέματα των κοινωνικών γελοιογραφιών αφορούν ζητήματα όπως η οικολογία, ο αθλητισμός ή και γενικότερα σύγχρονα

³² Μπαμπινιώτης, Γ. (2002), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας. σ.1456

³³ Thomas Milton Kemnitz (1973). The Cartoon as a Historical Source, *Journal of Interdisciplinary History*. Vol. 4, No. 1, p.82

³⁴ Νικολόπουλος, Α. (2011). Τα ελληνικά κόμικς από τη μεταπολίτευση έως σήμερα. Διαδρομές έντεχνης επικοινωνίας, αντικατοπτρισμοί ιδεών και πολιτισμικές αναπαραστάσεις στα σύγχρονα εικονογραφήματα, Μυτιλήνη: *Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή* στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου. σ.193

³⁵ Σαπρανίδης, Δ. (2001). *Ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας. 3000 χρόνια αμφισβήτηση*. Αθήνα: Ποταμός.

προβλήματα που απασχολούν την κοινωνία όπως για παράδειγμα η πείνα, μόλυνση του περιβάλλοντος, το ξέσπασμα μιας πανδημίας.

Αξίζει να τονιστεί ότι ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις οι γελοιογραφίες συνδυάζουν την εικόνα με τον λόγο, υπάρχουν ωστόσο και γελοιογραφίες χωρίς λόγια (wordless cartoon). Η γλώσσα της παντομίμας και η σατιρική ανατροπή συγκροτούν μια «σιωπηλή διεθνή γλώσσα επικοινωνίας και έκφρασης».³⁶

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά, έχει παρατηρηθεί ότι οι γελοιογραφίες διαθέτουν ορισμένα ιδιάζοντα στοιχεία, τα οποία συνδέονται από την φύση της με την κοινωνικοπολιτική κριτική, την αμφισβήτηση και την κριτική συνδυαστικά με το γέλιο. Οι γελοιογράφοι χρησιμοποιούν αυτά τα στοιχεία ώστε να επιτύχουν πιο αποτελεσματικούς στόχους τους. Σε αυτά τα χαρακτηριστικά συγκαταλέγονται η υπερβολή, η ειρωνεία, οι ιδιωματικές εκφράσεις και ο οξύτατος σαρκασμός τα οποία προσδίδουν στην γελοιογραφία μια ιδιαίτερη δυναμική.³⁷

Ως μέθοδος οπτικοποίησης γνωρίζει δυναμική εξέλιξη κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται έντονα καθ' όλη τη διάρκεια στην ιστορική της πορεία. Η Τσάκωνα θεωρεί ότι η επιτυχία της γελοιογραφίας -και ιδιαίτερα της πολιτικής- έγκειται στο γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό τους βασίζεται πάνω σε μια οπτική μεταφορά, ιδίως όταν πρόκειται για λογοπαίγνια ή εκφράσεις καθώς και στην εναρμόνιση μιας γλωσσικής ασυμβατότητας με μια οπτική ασυμβατότητα.³⁸ Οι σκιτσογράφοι συνδυάζουν αντίθετα γνωστικά σχήματα και με αυτό τον τρόπο πετυχαίνουν να αποδώσουν το σχόλιό τους χιουμοριστικά.

Στις πολιτικές γελοιογραφίες παρατηρείται συμπυκνωμένη η πολιτική ειδησεογραφία (περιεκτικός λόγος) και ταυτόχρονα καυστική κριτική στην πολιτική κατάσταση³⁹ κάτι το οποίο κεντρίζει το ενδιαφέρον των αναγνωστών. Η Λούβη επισημαίνει ότι «[...] διαθέτοντας το πλεονέκτημα της αμεσότητας, έχει τον ίδιο χαρακτήρα και την ίδια βαρύτητα με τις λέξεις και τις έννοιες που διατυπώνονται στα κείμενα των εφημερίδων, προσφέροντας παράλληλα τη δυνατότητα να αντληθούν ειδησεογραφικά στοιχεία, τα οποία έχουν ενδεχομένως αξιολογηθεί διαφορετικά από τον «σοβαρό» τύπο».⁴⁰

Ο γελοιογράφος Ηλίας Μακρής έχει δηλώσει ότι στα σκίτσα του προσπαθεί να υπάρχει μια ισορροπία πολιτικής θέσης, σχολιασμού και χιούμορ κι ότι σε όλα αυτά παίζει

³⁶ Νικολόπουλος, Α. (2011), ό. π. σ.194

³⁷ Παπαδημητρίου, Α. (2013). Λόγος και εικόνα στην εξέλιξη της τέχνης των εικονογραφημάτων, *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 47-48. σ. 375

³⁸ Τσάκωνα, Β. (2013). *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ: Θεωρία, Λειτουργίες και Διδασκαλία*. Αθήνα: Γρηγόρη. σ.238-240

³⁹ Χαλούλος, Π. <http://users.sch.gr/pchaloul/geloiografies.htm>

⁴⁰ Λούβη, Α. (2011). *Η ελληνική οικονομία του 19ου αιώνα με τη γραφίδα των γελοιογράφων*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Πρόγραμμα Ερευνών Ιστορικού Αρχείου. σ.12.

σημαντικό ρόλο η θέση της εικαστικής αποτύπωσης του σκηνικού.⁴¹ Συνεπώς, οι γελοιογραφίες -ως μορφή εικαστικής τέχνης- σχηματίζονται από σημεία, οπτικά σύμβολα, σχήματα, γραμμές, χρώματα, σκιάσεις, αντικείμενα και πρόσωπα, τα οποία συνδυάζονται με πολλούς και διάφορους τρόπους με αποτέλεσμα τη δημιουργία νόηματος.⁴²

Στις γελοιογραφίες, το νόημα και το χιούμορ παράγονται είτε μέσω δύο σημειωτικών τρόπων, του λεκτικού και του οπτικού, είτε αποκλειστικά μέσω της οπτικής λειτουργίας.⁴³ Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι οι γελοιογραφίες δημιουργήθηκαν σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό και κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και αφορούν γεγονότα που διαδραματίστηκαν εκείνη την εποχή.

Η γελοιογραφία είναι επίσης και ένας τρόπος έκφρασης όπου ο δημιουργός της χρησιμοποιεί ποικίλα καλλιτεχνικά και γλωσσικά εργαλεία για να πετύχει τον σκοπό του. Εκτός όμως από την έκφραση μιας γνώμης, οι γελοιογραφίες είναι συγχρόνως και ένα έργο τέχνης. Έτσι, ο κάθε καλλιτέχνης για να κατασκευάσει το σκίτσο του επιλέγει ειδικά μέσα όπως η προσωποποίηση, το λογοπαίγνιο, η μεταφορά, η υπερβολή⁴⁴ καθώς και ορισμένες τεχνικές. Κατά τον Sarigul⁴⁵, οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην τέχνη της γελοιογραφίας είναι οι εξής:

- Αντιστροφή (reversing): η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται όταν μια γνωστή κατάσταση ή αντικείμενο αντιστρέφεται με σκοπό να δημιουργηθεί χιουμοριστική αίσθηση.
- Αντίθεση (contrast): η τεχνική χρησιμοποιείται με σκοπό να δοθεί έμφαση σε μια κατάσταση μέσω της μεγέθυνσης ή σμίκρυνσης ενός αντικειμένου.
- Αφομοίωση (assimilation): με την τεχνική αυτή προσδίδεται η ιδιότητα ενός αντικειμένου σε ένα άλλο, στοχεύοντας στην αφομοίωση μιας κατάστασης.
- Διακειμενικότητα (intertextuality): Είναι μία από τις πιο δημοφιλείς τεχνικές σε όλα τα μέσα οπτικής επικοινωνίας. Ο γελοιογράφος δίνει ένα καινούργιο νόημα σε κάποιο ήδη υπάρχον έργο (πχ σε έναν πίνακα ζωγραφικής).

⁴¹ Ανακτήθηκε από <https://www.greekcomics.gr/forums/index.php?/topic/21463-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%B7%CF%83-%CE%B7%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CF%83-1956/>

⁴² Γερακιανάκη, Γ. (2015). Γελοιογραφία και πολιτική κριτική στην μετεμφυλιακή Ελλάδα 1950 – 1974. Μυτιλήνη: *Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας. σ.108-109

⁴³ Tsakona, V. (2009). Language and image interaction in cartoons: Towards a multimodal theory of humor. *Journal of Pragmatics* 41 (6). 1171-1188.

⁴⁴ Chalániová, D. (2011), Black or White? European Identity in British and Slovak Political Cartoons in the Time of Eurozone Crisis Paper for the Euroacademia International Conference, *The European Union and the Politicization of Europe*. Ανακτήθηκε από https://www.academia.edu/2120258/2011_Black_and_White_Imaginations_of_European_Identity_in_Euroscptic_and_Eurooptimistic_Political_Cartoons_in_UK_and_Slovakia

⁴⁵ Sarigul, B. (2009). *The Significance of Caricature in Visual Communication*. Graduation thesis. Izmir: Izmir University of economics. p.8-9

2. Αποκωδικοποίηση των γελοιογραφιών

Όπως κάθε είδος εικονικού κειμένου, έτσι και οι γελοιογραφίες, χαρακτηρίζονται από πολυσημία καθώς περιέχουν πολλές σημασίες. Ως εκ τούτου, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν ορισμένες παράμετροι οι οποίες επηρεάζουν τη διαδικασία αποκωδικοποίησης των γελοιογραφιών. Ο αναγνώστης των γελοιογραφιών επιβάλλεται να διαχειριστεί με σωστό τρόπο τις συμβάσεις της γλώσσας του γελοιογράφου ώστε τα σκίτσα να αποκτήσουν νόημα. Συνεπώς ο τρόπος ερμηνείας των γελοιογραφιών επηρεάζεται από παράγοντες όπως το κοινωνικό υπόβαθρο του αναγνώστη, οι πολιτικές του προτιμήσεις, οι γνώσεις του και η εμπλοκή του για τα ζητήματα που πραγματεύεται κάθε γελοιογραφία.⁴⁶ Επομένως, η αποκωδικοποίηση της γελοιογραφίας αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία καθώς απαιτεί από τον αναγνώστη να γνωρίζει το ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό γίγνεσθαι στο οποίο παράγεται αφού οι πολιτικές γελοιογραφίες αναδύουν τις κυρίαρχες πολιτικές αλλά και ιδεολογικές πεποιθήσεις της κοινωνίας μέσα στην οποία δημιουργούνται. Παράλληλα, απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση του μηνύματος που θέλει να μεταδώσει ο γελοιογράφος είναι η πολιτισμική γνώση του αναγνώστη.⁴⁷

Εκτός όμως από τις παραμέτρους που σχετίζονται με τις αντιλήψεις του αναγνώστη, οι γελοιογραφίες προϋποθέτουν την «*επίγνωση απρόσωπων υπερκείμενων*⁴⁸ *συμβολικών συστημάτων*». ⁴⁹ Άρα η καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού (visual literacy) του αναγνώστη -που δεν αφορά μόνο την ικανότητα ανάγνωσης και ερμηνείας οπτικών μορφών αλλά και την ικανότητα κριτικής αποτίμησης και δημιουργίας οπτικών εννοιών και παραγωγής οπτικών μηνυμάτων⁵⁰ - ως επί των πλείστων επηρεάζει τον τρόπο νοηματοδότησης των σκίτσων.

Οι συμβάσεις της γλώσσας των σκίτσογράφων περιλαμβάνουν κάποια εκφραστικά μέσα, κώδικες, μεταφορές, οπτικά μοτίβα και συμβολισμούς. Κατ' επέκταση, τα πολιτικά σχόλια των γελοιογράφων, δεν δύναται να γίνουν αντιληπτά, χωρίς την

⁴⁶ Γερακιανάκη, Γ. ό. π. σ.71

⁴⁷ Τσάκωνα, Β. (2009). «Η κοινωνιογλωσσολογική προσέγγιση του χιούμορ στην πολιτική γελοιογραφία». Στο *8ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας*, Ιωάννινα, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007. Ιωάννινα, 1185. http://www.dialogus.edu.gr/images/%CE%91%CE%A1%CE%98%CE%A1%CE%91-8%CE%BF_%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%95%CE%94%CE%A1%CE%99%CE%9F/043_tsa_konaICGL8_OK.pdf

⁴⁸ Με τον όρο υπερκείμενο εννοείται ότι ο τρόπος που είναι οργανωμένες οι πληροφορίες των γελοιογραφιών.

⁴⁹ Ο. π. σ.69

⁵⁰ Krees, G. & Th. Van Leeuwen (2001). *Multimodal discourse*. London: Arnold. στο Γρόσδος, Σ. (2009). Οπτικοακουστικός γραμματισμός και εκπαίδευση. Το παιδί παραγωγός οπτικοακουστικών προϊόντων, στο: Γρόσδος, Σ., Κανταρτζή, Ε., Πλιόγκου, Β. (επ.), Πανελλήνιο Συνέδριο Παιδί και Οπτικοακουστικά Μέσα Επικοινωνίας, Τελλόγλειο Ίδρυμα Τεχνών Α.Π.Θ. – Μορφωτικό Ίδρυμα Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας-Θράκης, Θεσσαλονίκη 21-22 Νοεμβρίου 2009)

αποκωδικοποίησή των συμβάσεων αυτών. Αυτό που απαιτείται -στα πλαίσια του οπτικού γραμματισμού- είναι η εξοικείωση των αναγνωστών με τους *σημειωτικούς κώδικες*.

Σύμφωνα με την Γερακιανάκη, η αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων των γελοιογραφιών και η αξιολόγηση του οπτικού κώδικα των εικόνων προϋποθέτει μία διαδικασία που έχει συνοπτικά μια ακολουθία από πέντε βήματα: 1) *Παρατήρηση και γνώση του οπτικού λεξιλογίου, δηλαδή των βασικών συστατικών της οπτικής γλώσσας, όπως το σημείο, η γραμμή, το σχήμα, η μορφή.* 2) *Γνώση των οπτικών συμβάσεων, των οπτικών συμβόλων, των μεταφορών και της σημασίας τους.* 3) *Αναγνώριση των προσώπων, της δράσης τους, του τόπου και του χρόνου που συμβαίνουν τα γεγονότα.* 4) *Οπτικός συλλογισμός, σκέψη δηλαδή που πραγματοποιείται μέσω των νοητικών εικόνων και* 5) *οπτική θεώρηση, δηλαδή εφαρμογή των δεξιοτήτων της κριτικής σκέψης στο οπτικό υλικό.*⁵¹

3. Η ιστορική αναδρομή της γελοιογραφίας

Η γελοιογραφία συνδέεται άμεσα με την σάτιρα. Σατιρικές αναπαραστάσεις εντοπίζονται ήδη από τα αρχαιοελληνικά και ρωμαϊκά χρόνια.⁵² Με την ανακάλυψη της τυπογραφίας από τον Γουτεμβέργιο τον 15^ο αιώνα, εμφανίστηκαν και τα πρώτα σατιρικά τυπώματα.

Σε ένα πρώτο πρώιμο στάδιο η γελοιογραφία έκανε την εμφάνισή της τον 16^ο αιώνα στην Ιταλία. Ο Leonardo da Vinci (1452 – 1519) με το έργο του «Grotesque⁵³ Head» φαίνεται να είναι από τους πρώτους ζωγράφους που παραμόρφωσαν εκφράσεις προσώπων.⁵⁴ Ενώ η γελοιογραφία προοριζόταν να είναι μια γρήγορη, ιμπρεσιονιστική ζωγραφική που υπερβάλλει τις φυσικές ιδιαιτερότητες με χιουμοριστική επίδραση, έχει λεχθεί ότι αναδεικνύει την «εσωτερική φύση» του υποκειμένου.⁵⁵

Τον ίδιο αιώνα στην Γερμανία παρατηρείται κάτι πρωτόγνωρο. Εκτός για την διαστρέβλωση προσώπων, η γελοιογραφία χρησιμοποιείται και για να σατιρίσει καταστάσεις και ήθη. Ο Μαρτίνος Λούθηρος χρειάστηκε την στήριξη της μεσαιάς τάξης για να

⁵¹ Γερακιανάκη, ό. π. σ.107

⁵² Μαυροσκούφης, Δ. (2012). *Αναζητώντας τα ίχνη της ιστορίας. Ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές*, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Κυριακίδη Αφοί. σ.95

⁵³ Η λέξη γκροτέσκο σημαίνει γελοιογραφική υπερβολή.

⁵⁴ Βλ. περισσότερα στο: Kwakkelstein, M., (1991). “Leonardo da Vinci's Grotesque Heads and the Breaking of the Physiognomic Mould”. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* Vol. 54 (1991), pp. 127-136

⁵⁵ Walker, R. (2003). “Political Cartoons: Now you see them!”, *Canadian Parliamentary Review*, 26(1), 16-21.

πετύχει η μεταρρύθμισή του⁵⁶. Αυτό το κατάφερε μεταφέροντας τις αντι-παπικές ιδέες του σε ξυλόγλυπτα σκίτσα, γελοιοποιώντας τον πάπα και τις αντιλήψεις του.⁵⁷

Στα τέλη του ίδιου αιώνα και στις αρχές του 17^{ου} στην Ιταλία, τα αδέρφια Annibale και Agostino Carracci ζωγράρισαν μια παραμορφωμένη προσωπογραφία ώστε «να πετύχουν μέσα από την απόλυτη παραμόρφωση την αποκάλυψη της ουσίας της πραγματικότητας».⁵⁸ Η επινόηση της λέξης καρικατούρα (caricature) σχετίζεται με το επώνυμο των αδελφών Carracci.⁵⁹ Την εποχή εκείνη η γελοιογραφία γνώρισε τις πρώτες επιτυχίες της στους κλειστούς αριστοκρατικούς κύκλους της Γαλλίας και της Ιταλίας, όπου χρησιμοποιήθηκε για ιδιωτική καλλιτεχνική διασκέδαση.

Λίγο πριν τον 18^ο αιώνα όμως, η γελοιογραφία αποτελεί πλέον συγκεκριμένη καλλιτεχνική έκφραση⁶⁰ και μετεξελίσσεται σε «όπλο εθνικής συνείδησης και εθνικής προπαγάνδας κυρίως για τον αναλφάβητο πληθυσμό».⁶¹

Στην Αγγλία ο καλλιτέχνης William Hogarth (1697-1764) έγινε ευρέως γνωστός για τις σατιρικές πολιτικές εικονογραφήσεις του. Ουσιαστικά τότε είναι που κάνει την εμφάνισή της η (πολιτική) γελοιογραφία όπως την γνωρίζουμε σήμερα. Πατέρας της θεωρείται ο Βρετανός James Gillray (1756–1815), διάσημος για την πολιτική και κοινωνική του σάτιρα. Οι γελοιογραφίες του στρέφονταν εναντίον του Βρετανού Βασιλιά Γεωργίου Γ' και του Αυτοκράτορα της Γαλλίας Ναπολέοντα Α'.⁶² Πολλά από τα έργα του εκτίθενται στην Εθνική Πινακοθήκη στο Λονδίνο.

Τον 18^ο αιώνα στη Γαλλία οι γελοιογράφοι εκμεταλλεύτηκαν την επινόηση της λιθογραφίας ως μέσου δημοσίευσης εικόνων, συνδέοντας τη γελοιογραφία με τη δημοσιογραφία⁶³ και μέσω αυτής ασκούσαν κριτική στην πολιτική εξουσία. Η δυναμική της ενισχυόταν συνεχώς λόγω του λαϊκού της χαρακτήρα.

Την περίοδο της Παλινόρθωσης(1814-1830), η λογοκρισία και η φίμωση του Τύπου περιόρισαν την ισχύ της γελοιογραφίας. Τα πράγματα άλλαξαν ριζικά μετά την

⁵⁶ Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση, ή Μεταρρύθμιση του 16ου αιώνα, ήταν ένα θρησκευτικό κίνημα του 16ου αιώνα, που συνέβη στην Ευρώπη και ίδρυσε τον Προτεσταντισμό ως τρίτο μεγάλο κλάδο του Χριστιανισμού.

⁵⁷ Γερακιανάκη, Γ., (2015). Ο. π. σ.18-19

⁵⁸ Μυκονιάτης, Η. (1983). «Ελληνικά πολιτικά γεγονότα σε γελοιογραφίες του Le Charivary (1850 - 1863)». *Επιστημονικές επετηρίδες Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ*. Τομ. ΚΑ', 281-302. Εθνική Βιβλιοθήκη. σ.283 Ανακτήθηκε από <http://epet.nlg.gr/all1.asp?id=1380&pg=../db/icon/1983/283.gif&pn=2>

⁵⁹ Πασχάλης, Β., *Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα, Θεωρία της γελοιογραφία Α': εννοιολογικά και πραγματολογικά ζητήματα*. Ανακτήθηκε από <http://ecourse.uoi.gr/course/view.php?id=1354>

⁶⁰ Γερακιανάκη, Γ. (2015), ό. π. σ.22

⁶¹ Λούβη, Α. (2002). *Περί γέλωτος Βασιλείων. Οι σατιρικές εφημερίδες και το εθνικό ζήτημα (1875 - 1886)*, Αθήνα: εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 17.

⁶² Gillray, J. Ανακτήθηκε από <https://www.britannica.com/biography/James-Gillray>

⁶³ Εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος Larousse Britannica*, τ. 46, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα, 2007,σ. 116. στο: Κολύδας, Γ. (2014). *Σατιρίζοντας την Ιστορία: Οι γελοιογραφίες της Δικτατορίας 1967-1974*. Ιωάννινα: *Μεταπτυχιακή εργασία* στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Φιλοσοφική Σχολή Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία: Ιστορία-Λαϊκός Πολιτισμός.

Ιουλιανή Επανάσταση (1830). Η γελοιογραφία εκτός του ότι συμμετείχε με τον τρόπο της στην εξέλιξη της πολιτικής ζωής, απέκτησε και τη δική της «φυσιογνωμία». ⁶⁴ «Οι τεχνολογικές εφευρέσεις στα μέσα του 19ου αιώνα, όπως η φωτογραφική επεξεργασία σε συνδυασμό με τις βελτιώσεις στην τεχνολογία της βιβλιοδεσίας και την άνοδο της δημοσιογραφίας είχαν ως αποτέλεσμα οι γελοιογραφίες να ενσωματωθούν πλήρως στα έντυπα μέσα επικοινωνίας, να διαδίδονται μαζικά και να επηρεάζουν ποικιλοτρόπως τη κοινή γνώμη». ⁶⁵

Στην Γαλλία ο εκδότης αλλά και γελοιογράφος Charles Philipon (1806-1842) υπήρξε ο πρώτος ο οποίος ενσωμάτωσε τις γελοιογραφίες στις εφημερίδες. Αρχικά, στην εφημερίδα *La Silhouette* (1829 – 1831) και έπειτα σε δύο σατυρικά περιοδικά, το *La caricature* (1830) και το *Le charivari* (1832). Στην Βρετανία το πρώτο σατυρικό περιοδικό είναι το *Punch* ή αλλιώς *The London Charivari*, που εκδόθηκε το 1841 και έμεινε γνωστό για το σατιρικό χιούμορ και τις γελοιογραφίες. Επίσης φαίνεται ότι λόγω του χαμηλού του κόστους, μπόρεσε να περάσει στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, «πατέρας» της πολιτικής γελοιογραφίας θεωρείται ο Thomas Nast (1840-1902) ο οποίος σκίτσογραφούσε στο περιοδικό *Harper's Weekly*. ⁶⁶ Επίσης, γνωστό χιουμοριστικό περιοδικό ήταν το *Ruck* (1871-1918).

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον Σαπρανίδη, η πρώτη πολιτική γελοιογραφία ανήκει στον στρατηγό Ι. Μακρυγιάννη, ο οποίος ανέθεσε στους ζωγράφους Παναγιώτη και Δημήτριο Ζωγράφο να την εικονογραφήσουν για τα Απομνημονεύματά του. ⁶⁷ Η συστηματική παρουσία της Ελληνικής γελοιογραφίας όμως, εντοπίζεται μετά το 1843, εξαιτίας το ότι μέχρι τότε δεν υπήρχαν τα τυπογραφικά μέσα. ⁶⁸ Επιγραμματικά ορισμένα σατυρικά περιοδικά και εφημερίδες του 19^{ου} αιώνα είναι τα εξής: *Βόμβα*, *Τρακατρούκα*, *Σάλπιγξ*, *Φως*, *Εμπαίκτης*, *Αριστοφάνης*, *Ραμπαγάς*, *Ασμοδαίος*, *Άστρ*, *Μη χάνεσαι*, *Παληάνθρωπος*, *Ρωμηός*. Η Λούβη αναφέρει ότι «η γελοιογραφία μετατρέπεται σταδιακά σε ένα σημαντικό φορέα της ελληνικής πολιτικής, των πολιτικών πεποιθήσεων και των εθνικών αισθημάτων αλλά και της αμφισβήτησης τους». ⁶⁹

Παρατηρείται λοιπόν ότι ο 19^{ος} αιώνα είναι η περίοδος όπου άκμασε η γελοιογραφία. Εκτός από την δυνατότητα που έδινε στους αναγνώστες της να ενημερώνονται για τα πολιτικά θέματα, «επέτρεπε στον δημιουργό της να υπονοεί πράγματα που θα μπορούσαν να είναι πολιτικά επικίνδυνα». ⁷⁰

⁶⁴ Μυκονιάτης, Η. (1983). Ο. π. σ.284

⁶⁵ Γερακιανάκη, Γ. (2015), ό. π. σ.27

⁶⁶ Thomas Nast https://cartoons.osu.edu/digital_albums/thomasnast/bio.htm

⁶⁷ Σαπρανίδης, Δ. (2001). Ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας. 3000 χρόνια αμφισβήτησης, πρώτος τόμος, Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα.

⁶⁸ Καρτάλη, Μ. (2011). Πολιτική και γελοιογραφία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: μια σχέση παράλληλη. Αθήνα: *Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή*, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. σ.53

⁶⁹ Λούβη, Λ., (2002), ό. π. σ.15

⁷⁰ Γερακιανάκη, Γ., ό. π. σ.32

Ο Σαπρανίδης θεωρεί ότι ο 20^{ος} αιώνας για την γελοιογραφία ήταν μια εποχή πειραματισμού και πρωτοτυπιών.⁷¹ Η πληροφορία μέσω της ιλιγγιώδους ανάπτυξης της τεχνολογίας άρχισε να βιομηχανοποιείται. Οι πολεμικές συγκρούσεις και η πολιτική αστάθεια στην Ευρώπη, είχαν ως επακόλουθο η γελοιογραφία να έχει κάποιες φορές φθίνουσα και άλλες φορές ανοδική πορεία, επηρεάζοντας σε σημαντικό βαθμό και την Ελλάδα.⁷² Παρόλα αυτά, κρίνοντας τη θέση που σταδιακά απέκτησε στα έντυπα (στις περισσότερες εφημερίδες οι γελοιογραφίες βρίσκονταν και βρίσκονται στην πρώτη σελίδα), συμπεραίνεται ότι ο παγκόσμιος Τύπος τον 20^ο αιώνα «στήριξε» τους γελοιογράφους.⁷³

Αξίζει να σημειωθεί ότι εκτός από σατιρικό μέσο πολιτικής κριτικής η γελοιογραφία άρχισε να αποκτάει και έναν πιο κοινωνικό ρόλο. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι τότε άρχισαν να διαδίδονται γελοιογραφίες κοινωνικού περιεχομένου καθώς και οι γελοιογραφίες χωρίς λόγια (wordless cartoon). Η ανυπαρξία του λόγου, ανάγκαζε τον γελοιογράφο να είναι όσο πιο λιτός και ξεκάθαρος γίνεται στο κοινωνικό μήνυμα που ήθελε να περάσει.⁷⁴

Τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα εμφανίστηκε η πολιτικά στρατευμένη -και όχι απλά προσανατολισμένη- γελοιογραφία, βρίσκοντας κατάλληλο έδαφος να αναπτυχθεί εκείνη την περίοδο.⁷⁵

Τέλος, στις αρχές του 21^{ου} αιώνα και κυρίως την δεύτερη δεκαετία, η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας συνέβαλε στο να διαδίδονται οι γελοιογραφίες μαζικά τόσο στον έντυπο Τύπου όσο και στον ηλεκτρονικό. Επιπρόσθετα, οι γελοιογραφίες βρήκαν πρόσφορο έδαφος στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης λόγω της άμεσης αλληλεπίδρασης μεταξύ του γελοιογράφου και του αναγνωστικού κοινού. Η ανάρτηση των σκίτσων είναι καθημερινό φαινόμενο τόσο στα social media, όσο και στις προσωπικές ιστοσελίδες των γελοιογράφων. Η ευθύτητα των σκίτσων όσον αφορά την τεχνική και την οπτική γλώσσα αποτελούν μια διαφορετικού είδους ενημέρωση των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων μέσω της οποίας συνδέεται ο πολιτικός σχολιασμός, με το χιούμορ, την ειρωνεία και τη σάτιρα.⁷⁶

⁷¹ Σαπρανίδης, Δ., ό. π. σ.509

⁷² Κολύδας, Γ. (2014). Σατιρίζοντας την Ιστορία: Οι γελοιογραφίες της Δικτατορίας 1967-1974. Ιωάννινα: Μεταπτυχιακή εργασία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Φιλοσοφική Σχολή Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία: Ιστορία-Λαϊκός Πολιτισμός.

σ.10 βλ. Καρζής, Θ., (2005), *Η σάτιρα και η παγκόσμια ιστορία της*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σ. 200-202

⁷³ Ό. π. σ.35. Σύμφωνα με την Γερακιανάκη, η τοποθέτηση των σκίτσων μέσα στην εφημερίδα είχε τριπλό στόχο: α) την επικέντρωση της προσοχής στο κυρίως θέμα, β) την πολιτική ενημέρωση των πολιτών και γ) την οπτική ευχαρίστηση και διασκέδαση των αναγνωστών.

⁷⁴ Νικολόπουλος, Α., ό. π. σ.194

⁷⁵ Κολύδας, Γ., ό. π. σ.26. βλ. Πασχάλης, Β., (2006), *Η Γελοιογραφία και το Δαιμονικό*, Ιδίους αναλώμασι, Ιωάννινα, σ.265

⁷⁶ Γερακιανάκη, Γ., ό. π. σ.3

4. Η σχέση της γελοιογραφίας με την πολιτική

Πώς συνδέεται η γελοιογραφία με την έννοια της πολιτικής; Ο Weber ορίζει την πολιτική ως «την προσπάθεια ανάμεσα σε κράτη ή μεταξύ ομάδων ανθρώπων εντός ενός κράτος για την κατάκτηση μεριδίου εξουσίας ή επίδρασης πάνω στην κατανομή της εξουσίας».⁷⁷ Σε μια δημοκρατική πολιτεία, οι εκάστοτε κυβερνήσεις -κατέχοντας την εξουσία- λαμβάνουν ορισμένα μέτρα με σκοπό να εξασφαλίσουν τη συνοχή της κοινωνίας. Από την άλλη, οι γελοιογράφοι, με όπλο την πένα τους, αποσκοπούν στο να ασκήσουν κριτική στα μέτρα και στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο.

Άλλωστε ο όρος πολιτική γελοιογραφία παραπέμπει στην πολιτική σάτιρα, δηλαδή, στην άσκηση κριτικής για τα ζητήματα της δημόσιας ζωής με οξύ, δηκτικό, πολλές φορές καυστικό.⁷⁸ Η ίδια η φύση της (πολιτικής) γελοιογραφίας είναι μια «τέχνη-διαμαρτυρία» σύμφωνα με τον Μυκονιάτη, ο οποίος την θεωρεί το κατεξοχήν πολιτικό είδος ανάμεσα στις εικαστικές τέχνες. Θεωρεί επίσης ότι ακόμα και αν το θέμα της δεν είναι αμιγώς πολιτικό αλλά αναφέρεται σε κοινωνικά ή προσωπικά ζητήματα γνωστών ανθρώπων, οι επιλογές της είναι πάντα πολιτικές.⁷⁹ Ο Α. Παπαδανιήλ υποστηρίζει ότι «αν αναλογιστούμε δε την άμεση – και αμφίδρομη πολλές φορές – σχέση που είχε η πολιτική με έννοιες όπως η θρησκεία, ο πολιτισμός, η παιδεία, η εθνική άμυνα, ο αθλητισμός κλπ., γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι το πεδίο των χιουμοριστικών βολών της πολιτικής γελοιογραφίας είναι ιδιαιτέρως ευρύ».⁸⁰

Επιπρόσθετα φαίνεται ότι οι γελοιογραφίες λειτουργούν και ως χώρος πολιτικής έκφρασης, έχοντας τη δυνατότητα ο δημιουργός τους, να τις χρησιμοποιεί ως μέσο πειθούς, προκειμένου να επηρεάσει τους αναγνώστες.⁸¹ Όπως αναφέρει ο Solour: «Η γελοιογραφία δεν είναι αντικειμενική. Δεν υπάρχει, έτσι κι αλλιώς, «αντικειμενικότητα» σε θέματα πολιτικών επιλογών.[...] Η υποκειμενικότητα του σκιτσογράφου, βέβαια, συνήθως βρίσκεται από την πλευρά του κόσμου και ενάντια στην εκάστοτε εξουσία και τις αυθαιρεσίες των πολιτικών και των κυβερνήσεων.»⁸² Κατ' επέκταση, η γελοιογραφία αποτελεί ένα από τα πιο αδρά παραδείγματα της αμφίδρομης σχέσης Τύπου και κοινής

⁷⁷ Bruce, S. & Yearley, S. (2006). Ο. π. σ.235

⁷⁸ Μαρία Καρα, “Η πολιτική γελοιογραφία και οι πολιτικοί”, Η Καθημερινή, 02.03.2003. <https://www.kathimerini.gr/144566/article/epikairothta/ellada/h-politikh-geloiografia-kai-oi-politikoι>

⁷⁹ Μυκονιάτης, Η. (1983). ό. π. σ.288 Ανακτήθηκε από <http://epet.nlg.gr/all1.asp?id=1380&pg=../db/icon/1983/288.gif&pn=7>

⁸⁰ Παπαδανιήλ, Α. (2003). *Ελληνική Πολιτική Γελοιογραφία. Η σοβαρή πλευρά μιας «αστείας» τέχνης*, Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση. σ.57

⁸¹ Γερακιανάκη, Γ., ό. π. σ.110

⁸² <https://www.europeanbusiness.gr/page.asp?pid=3380>

γνώμης, αφού με το αμφιλεγόμενο μήνυμά της, μπορεί να είναι ταυτόχρονα άμεση αλλά και υπαινικτική, ακριβής αλλά και ασαφής, σύνθετη αλλά και απλή.⁸³

Στην σύγχρονη βιβλιογραφία, οι περισσότερες μελέτες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η γελοιογραφία μέσω της μετάδοσης απόψεων ή μηνυμάτων -σατιρίζοντας γεγονότα και καταστάσεις- στοχεύει στον έλεγχο της εξουσίας. Ο γελοιογράφος Δ. Γεωργοπάλης αναφέρει σε συνέντευξή του ότι «*βασικός ρόλος ενός δημοσιογράφου-γελοιογράφου είναι ο έλεγχος της εξουσίας*», με το οποίο συμφωνεί και ο Α. Νικολόπουλος (Soloup), ο οποίος επισημαίνει ότι «*ο ρόλος ενός γελοιογράφου, ενός σατιρικού καλλιτέχνη κάθε είδους [...] είναι να βρίσκεται απέναντι στην εκάστοτε εξουσία*». Ο Αρίσταρχος Παπαδανιήλ θεωρεί ότι «*ο οραματισμός μιας ανθρώπινης κοινωνίας ευνοούμενης και τέλεια οργανωμένης, όπου τα πάντα λειτουργούν για το συμφέρον του όλου. Αυτή είναι η αρχή και το τέλος της γελοιογραφίας. Ο σκοπός για τον οποίο δημιουργήθηκε και τον οποίο υπηρετεί με όπλα της το χιούμορ, το σαρκασμό...*».⁸⁴

Η κριτική και ανατρεπτική λειτουργία της φαίνεται έντονα όταν επιχειρείται η λογοκρισία του είδους, καθώς στα ολοκληρωτικά καθεστώτα η τέχνη πρέπει να επαινεί το σύστημα και να καταγγείλει τους εχθρούς του. Συνεπώς σε καθεστώτα όπου η ελευθερία του Τύπου είναι περιορισμένη, οι γελοιογραφίες αναλαμβάνουν αντιπολιτευτικό ρόλο. Αξίζει να σημειωθεί η επισήμανση της Τσάκωνα, ότι «*η απουσία ή η παρουσία της γελοιογραφίας ή ακόμη και η εξέλιξή της αξιολογείται ως δείκτης της πορείας ενός κράτους προς τον εκδημοκρατισμό, καθώς η ποιότητα της δημοκρατίας μεταξύ άλλων συνδέεται με το πλαίσιο ελευθερίας που παρέχει στον Τύπο*».⁸⁵

Από την άλλη πλευρά, διάφορες μελέτες υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή η γελοιογραφία όχι μόνο δεν είναι ανατρεπτική, αλλά αναπαράγει και ενισχύει την κυρίαρχη ιδεολογία. Αυτό μπορεί να συμβεί σε περιόδους όπου δεν υπάρχει περιορισμός στην ελεύθερη έκφραση και στην κριτική της εξουσίας και έτσι ο ρόλος της γελοιογραφίας μεταβάλλεται. Η γελοιογραφία γίνεται φορέας κριτικής στον χώρο των ΜΜΕ και μπορεί να εξυπηρετεί τα κυρίαρχα συμφέροντα. Ο Walker, στο άρθρο του «*Political Cartoons: Now you see them!*», καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι πολιτικές γελοιογραφίες είναι ένα μέσο όπου ισχυρά συμφέροντα ενισχύουν τις απόψεις τους για την κοινωνία και μέσω του χιούμορ συμβάλλουν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.⁸⁶ Παρόμοια άποψη με τη θεωρία του Walker -ότι δηλαδή οι γελοιογραφίες παρέχουν πληροφορίες πολιτικής από την οπτική μεριά των κυρίαρχων συμφερόντων-, έχει

⁸³ Λούβη, Α. (2002) ό. π. σ.15

⁸⁴ Παπαδανιήλ, Α. (2003). ό. π. σ.47

⁸⁵ Τσάκωνα, Β. (2009) ό. π. σ.1184.
http://www.dialogus.edu.gr/images/%CE%91%CE%A1%CE%98%CE%A1%CE%91-8%CE%BF_%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%95%CE%94%CE%A1%CE%99%CE%9F/043_tsa_konaICGL8_OK.pdf

⁸⁶ Walker, R. (2003). Political Cartoons: Now you see them! Canadian Parliamentary Review, 26(1), 16-21.

και ο Morris, ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «στη θεωρία του Τύπου, η γελοιογραφία εξαρτάται από το πολιτικό σύστημα».⁸⁷

Με βάση τις εκ δια μέτρου αντίθετες προσεγγίσεις που παρουσιάστηκαν, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο οι γελοιογραφίες αναπαράγουν και ενισχύουν την κυρίαρχη ιδεολογία ή αντιστέκονται λειτουργώντας ως ανατρεπτική δύναμη στην εξουσία. Είτε ισχύει η πρώτη είτε η δεύτερη προσέγγιση, αυτό που φαίνεται είναι ότι άμεσα ή έμμεσα οι γελοιογραφίες μπορούν να ασκήσουν καθοριστική επιρροή στο πολιτικό πεδίο δράσης ευρύτερα. Επίσης, αναπάντητο παραμένει το ερώτημα που θέτει η Λούβη: «κατά πόσο ο σατιρικός Τύπος χειραγωγεί την κοινή γνώμη της εποχής του ή εκμεταλλεύεται πολιτικά και ιδεολογικά τις απλουστεύσεις και τις φαντασιώσεις της, και πώς η κοινή γνώμη με τη σειρά της επηρεάζοντας θέσεις και αποφάσεις της εξουσίας, γεννά ή συντηρεί θέματα στην ορθογραφία του σατιρικού Τύπου που της είναι ιδιαίτερος προσφιλή».⁸⁸

⁸⁷ Morris, Ray (1992), Cartoons and the Political System: Canada, Quebec, Wales, and England in Canadian Journal of Communications, Volume 17, Number 2, 1992.

⁸⁸ Λούβη, Λ., (2002),ό. π. σ.15

Κεφάλαιο 3^ο Ιστορικό πλαίσιο

1. Η πολιτική κατάσταση και το ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο του ΠΑΣΟΚ

Τον Οκτώβριου του 1993 το ΠΑΣΟΚ επανέρχεται στην εξουσία – έπειτα από τρία χρόνια διακυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας- με πρόεδρο τον ιδρυτή του Ανδρέα Παπανδρέου. Στις 18 Ιανουαρίου του 1996 εγκαταλείπει την κυβέρνηση, καθώς υποβάλλει παραίτηση για λόγους υγείας. Η εκλογή πρωθυπουργού θα γινόταν καθ' υπόδειξη της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΠΑΣΟΚ.

Στο κόμμα υπήρχαν δύο ρεύματα. Το ένα που εξέφραζε ο Κώστας Σημίτης, το οποίο ονομάστηκε «εκσυγχρονιστικό» -μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια παραλλαγή του νεοφιλελεύθερου μοντέλου- και το οποίο είχε διαφορές τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνική πολιτική συγκριτικά με το δεύτερο ρεύμα το οποίο στηριζόταν στη συνέχιση της πολιτικής του ιδρυτή του κόμματος Α. Παπανδρέου και το εξέφραζαν ο Γεράσιμος Αρσένης και ο Άκης Τσοχατζόπουλος.

Στις 22 Ιανουαρίου ο Κώστας Σημίτης κέρδισε την πλειοψηφία και έλαβε εντολή σχηματισμού Κυβέρνησης. Επιπλέον στο 4^ο Συνέδριο του κινήματος που πραγματοποιήθηκε στις 30 Ιουνίου του ίδιου έτους εξελέγη και ως Πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ. Έτσι το κόμμα άλλαξε ταυτότητα από αυτή που είχε αρχικά και πέρασε σε μια νέα εποχή.

Στις Βουλευτικές εκλογές του 1996 που πραγματοποιήθηκαν στις 22 Σεπτεμβρίου το ΠΑΣΟΚ αναδείχθηκε ξανά νικητής με ποσοστό 41,49%. Ο Σημίτης έλαβε από τον ΠτΔ εντολή σχηματισμού κυβέρνησης. Ορκίστηκε στις 25 Σεπτεμβρίου μαζί με την κυβέρνησή του. Στο προεκλογικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ κυριαρχεί ένα σχέδιο ανανέωσης και αναμόρφωσης της ελληνικής κοινωνίας. Χαρακτηρίζεται από δύο όρους στρατηγικής σημασίας, τον όρο εκσυγχρονισμός και τον όρο εξευρωπαϊσμός.⁸⁹

2. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

Την περίοδο από τις 22 Ιανουαρίου μέχρι τις 25 Σεπτεμβρίου 1996 ως υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων συνέχισε ο Γιώργος Παπανδρέου και ως υφυπουργός επιλέχθηκε ο Γεώργιος Πασχαλίδης. Από τις 25 Σεπτεμβρίου 1996 μέχρι τις 13 Απριλίου 2000 ως υπουργός αναλαμβάνει ο Γεράσιμος Αρσένης και υφυπουργός ο Ιωάννης Ανθόπουλος.

Η ανακοίνωση του Γραφείου του Πρωθυπουργού που διάβασε ο τότε εκπρόσωπος Τύπου Δ. Κώνστας έλεγε: «*Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην προετοιμασία της νέας γενιάς, για τούτο επελέγη ο κ. Γεράσιμος Αρσένης να αναλάβει τον τομέα της*

⁸⁹ Παπασταμόπουλος, Ξ., (2015), σ.243

Παιδείας». Ο Υπουργός δήλωσε ότι θα προχωρήσει στο Υπουργείο Παιδείας χτίζοντας πάνω στο έργο του προκατόχου του Γ. Παπανδρέου. Δύο εκκρεμή θέματα που έπρεπε να αντιμετωπίσει ήταν οι εισακτέοι στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση (ο κλειστός και χαμηλός αριθμός εισακτέων, η φοιτητική μετανάστευση και η απουσία επιλογών) καθώς και η υλοποίηση της προεκλογικής δέσμευσης που αφορούσε το θεσμό του Εθνικού Απολυτηρίου.⁹⁰

2.1. Βιογραφικό σημείωμα Γεράσιμου Δ. Αρσένη

Ο Γεράσιμος Δ. Αρσένης γεννήθηκε στην Κεφαλονιά το 1931 και απεβίωσε το 2016. Σπούδασε στο τμήμα της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και στη συνέχεια πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο Οικονομικό Τμήμα του ΜΙΤ.

Διετέλεσε Διευθυντής του Τμήματος Οικονομικών Μελετών του Κέντρου Ανάπτυξης του ΟΟΣΑ (1964-1966) και στη συνέχεια στέλεχος και Διευθυντής του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD) (1967-1980). Ανέπτυξε από τη θέση αυτή έντονη επιστημονική και διπλωματική δράση για την αναδιάρθρωση του χρέους των αναπτυσσομένων χωρών, την αποτελεσματική χρηματοδότηση της ανάπτυξης και τη μεταρρύθμιση του διεθνούς νομισματικού συστήματος στα πλαίσια της «Επιτροπής των 20» του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF). Συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις της «Λέσχης του Παρισιού» για την ρύθμιση χρεών πολλών κρατών, ενώ χρημάτισε σύμβουλος πολλών κυβερνήσεων σε θέματα οικονομικής και νομισματικής πολιτικής.⁹¹

Όσον αφορά την πολιτική του δραστηριότητα διετέλεσε αρχικά Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος (1982-1984). Επιπλέον, διετέλεσε Υπουργός Εθνικής Οικονομίας (1982-1985), Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών (1984-1985), Εθνικής Άμυνας (1993-1996) και Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (1996-2000). Υπήρξε Βουλευτής του ΠΑΣΟΚ (1985-2004, 2006-2007) και μέλος της Κεντρικής Επιτροπής και του Εθνικού Συμβουλίου. Το 1996 διεκδίκησε την πρωθυπουργία, λαμβάνοντας 50 ψήφους συναδέλφων του, αλλά κατετάγη τρίτος, μετά τους ισοψηφήσαντες Κ. Σημίτη και Α. Τσοχατζόπουλο, που έλαβαν από 53 ψήφους.⁹²

3. Προγραμματικές Δηλώσεις της Κυβέρνησης

⁹⁰ Αρσένης, Γ. (2015). *Γιατί δεν έκατσα καλά. Η εμπειρία της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης 1996-2000*, Αθήνα: Gutenberg. σ.27-28

⁹¹ Παρατίθεται στην προσωπική του ιστοσελίδα <http://www.garsenis.gr/>

⁹² Τζιοβάρης, Γ. & Χιώτης, Β. (2006). *Ο Πολιτικός Χάρτης της Μεταπολίτευσης 1974-2004*, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη.

3.1. Προγραμματικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού για την εκπαίδευση

Τον Οκτώβριο του 1996 ο Κ. Σημίτης κατά την ομιλία του στη Βουλή οπότε έκανε τις προγραμματικές δηλώσεις της Κυβέρνησής του, αναφέρθηκε στον τομέα της Παιδείας, τον οποίο θεώρησε βασικό πυλώνα της ανάπτυξης και της ποιότητας ζωής. Αρχικά επισήμανε ότι υποχρέωση οποιασδήποτε Δημοκρατικής Πολιτείας είναι να προσαρμόζει και να εξειδικεύει την εκπαιδευτική της πολιτική στις νέες ανάγκες και στα νέα δεδομένα που καθορίζονται από την παγκοσμιοποίηση της αγοράς, την κοινωνία της πληροφορίας και την τεχνολογική έκρηξη. Επιπλέον υποστήριξε ότι βασική αρχή της πολιτικής του είναι η ύπαρξη δημόσιας παιδείας σε όλες τις βαθμίδες η οποία να είναι ποιοτικά αναβαθμισμένη και αποτελεσματική. Τέλος ο πρωθυπουργός ανέφερε για τους βασικούς στόχους ότι *«συμπυκνώνονται στην ποιοτική αναβάθμιση του περιεχομένου της εκπαίδευσης, στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, στην οργάνωση του επαγγελματικού προσανατολισμού και στην ανταπόκριση της παρεχόμενης παιδείας στις υφιστάμενες ανάγκες, στην προώθηση διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, αλλά και στην προώθηση της ευθύνης τους»*.⁹³

3.2. Προγραμματικές δηλώσεις του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

Ο υπουργός Παιδείας Γ. Αρσένης παρουσίασε στη Βουλή τις προγραμματικές δηλώσεις της κυβέρνησής του που αφορούσαν την εκπαίδευση.

Αρχικά ανέφερε ότι η αναβάθμιση της Παιδείας –η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος σε όλες τις βαθμίδες- είναι μείζονος σημασίας για την Ελλάδα, σε μια περίοδο παγκόσμιων διαθρωτικών αλλαγών στις διαδικασίες παραγωγής της γνώσης. Ανέφερε ακόμη ότι η παιδεία αποτελεί αγαθό που κάθε δημοκρατική πολιτεία υποχρεούται να παρέχει στους πολίτες της, ώστε να μπορέσουν να αναπτύξουν την προσωπικότητα και τις ικανότητες τους. Επιπλέον για την Κυβέρνηση, σύμφωνα με τον υπουργό, η δωρεάν και ισότιμη πρόσβαση σε υψηλής ποιότητα παιδεία και κατάρτιση είναι δικαίωμα κάθε Έλληνα. Επισήμανε ότι ο τομέας της παιδείας είναι σημαντικός για την καλλιέργεια της εθνικής πολιτιστικής ταυτότητας, για την διάπλαση της προσωπικότητας της νέας γενιάς και τους εξοπλισμούς της για την αποτελεσματική είσοδό της στην παραγωγική διαδικασία.

Στη συνέχεια ο Γ. Αρσένης ανέφερε τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Τόνισε ότι: *« [...] Ο κόσμος προχωράει σε μια νέα εποχή ανοικτών οριζόντων, που χαρακτηρίζεται από τον ανταγωνιστικό της χαρακτήρα σε όλες*

⁹³ Σημίτης, Κ., Ανάγνωση Προγραμματικών Δηλώσεων, Πρακτικά Βουλής, Θ' Περίοδος (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ), ΣΥΝΟΔΟΣ Α', ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ Δ', Πέμπτη 10 Οκτωβρίου 1996.

τις εκφάνσεις των διεθνών συναλλαγών και από το νέο τεχνολογικό χαρακτήρα της παραγωγής, που βασίζεται στην επένδυση στη γνώση. Τόσο το ανταγωνιστικό κλίμα όσο και οι ταχύτατες αλλαγές της τεχνολογίας, δημιουργούν νέες προκλήσεις για τη διαμόρφωση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των χωρών και για τη συνεχή κατάρτιση και επιμόρφωση του ατόμου». ⁹⁴

Ο υπουργός σημείωσε ότι οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν ξεκινήσει τις διαδικασίες για μεταρρυθμίσεις στο χώρο της παιδείας, ώστε να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις των καιρών, ενώ η Ελλάδα που υστερεί στον τομέα αυτόν, δεν μπορεί να αρκестεί σε μικρές βελτιώσεις και μικρά βήματα αλλά αυτό που χρειάζεται είναι ριζική αναβάθμιση της παιδείας. Με την αναβάθμιση αυτή θα μπορέσει να απαντήσει στην ανάγκη για διύρυνση και αναβάθμιση της παραγωγής και για αύξηση της απασχόλησης, με σκοπό να είναι σε θέση η χώρα μας να ανταγωνιστεί ισότιμα στη νέα Ευρώπη.

Επιπρόσθετα, προσβλέπει σε μια κοινωνία όπου οι πολίτες θα έχουν ολοκληρωμένη προσωπικότητα, κριτική σκέψη και δημιουργική γνώση. Ως εκ τούτου, ο υπουργός Παιδείας θεωρεί ότι «το εκπαιδευτικό σύστημα -ιδιαίτερα στις πρώτες βαθμίδες- πρέπει να βασίζεται στις θεμελιώδεις αξίες του ανθρωπισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης, που τοποθετούν τον άνθρωπο στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Μέσω της ανθρωπιστικής παιδείας, εμπλουτισμένης από τη γνώση της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης και την αποδοχή μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας, διατηρείται ζωντανή η πολιτιστική μας ταυτότητα και ενισχύεται η εθνική μας συνείδηση, μέσα στην οποία κατανοείται ο άνθρωπος ως ιδιαίτερα μοναδική, ανεπανάληπτη και ελεύθερη προσωπικότητα. [...] Ταυτόχρονα προσβλέπουμε σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που κάτω από τις διεθνείς συγκυρίες θα είναι αποτελεσματικό, έτσι ώστε ο νεοεισερχόμενος στην αγορά εργασίας να έχει τις γνώσεις, αλλά και τις ικανότητες να εργάζεται και να προσαρμόζεται στις νέες κάθε φορά απαιτήσεις της». ⁹⁵

Η Κυβέρνηση κατά τον Αρσένη, αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στην ανάγκη ευρύτερης δυνατής κοινωνικής συναίνεσης και διακομματικής συνεννόησης για τις μεταρρυθμίσεις που επρόκειτο να πραγματοποιήσει. Ο ευρύτερος σχεδιασμός για την παιδεία προϋποθέτει την κινητοποίηση όλου του ανθρώπινου δυναμικού που εμπλέκεται στη διαδικασία της γνώσης και επιπλέον το συντονισμό ενεργειών και πρωτοβουλιών, διοικητικό εκσυγχρονισμό και αποτελεσματικούς μηχανισμούς υλοποίησης των αποφάσεων και τέλος τη συνεχή παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

Στην συνέχεια της ομιλίας του ο υπουργός ανέλυσε τους στόχους της Κυβέρνησης για την τετραετία, όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά τόνισε ότι στόχος είναι -μαζί με την συνεργασία ενός αναβαθμισμένου Παιδαγωγικού

⁹⁴ Αρσένης, Γ., Ανάγνωση Προγραμματικών Δηλώσεων, Πρακτικά Βουλής, Θ' Περίοδος (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ), ΣΥΝΟΔΟΣ Α', ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ Δ', Σάββατο 12 Οκτωβρίου 1996.

⁹⁵ Ο. π.

Ινστιτούτου- η δημιουργία ενός νέου σχεδίου αναλυτικού προγράμματος για το δημοτικό και το γυμνάσιο που θα δέχεται τις εισροές της συνεχούς ανανεωμένης γνώσης, καθώς η αναβάθμιση της Παιδείας αρχίζει από την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Αναλυτικότερα, ειδικοί στόχοι της Κυβέρνησης όσον αφορά την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι οι εξής: η λειτουργία μορφωτικών κέντρων στήριξης της εκπαίδευσης, η δημιουργία ολοήμερου σχολείου, η θέσπιση θετικών εκπαιδευτικών μέτρων για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, η αναβάθμιση του λυκείου σε ανεξάρτητη εκπαιδευτική βαθμίδα -να σταματήσει να αποτελεί απλά κέντρο για την είσοδο στα Α.Ε.Ι και στα Τ.Ε.Ι.-, ο εκσυγχρονισμός των αναλυτικών προγραμμάτων, η καθιέρωση του εθνικού απολυτηρίου.

Σχετικά με την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση προτεραιότητα της κυβερνητικής πολιτικής αποτελεί αναβάθμιση της ποιότητας των σπουδών σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, με την ανάπτυξη ευέλικτων και σύγχρονων προγραμμάτων σπουδών. Επίσης βασικό μέλημα είναι η σύνταξη ενός ευέλικτου θεσμικού πλαισίου, που θα ενισχύει τη διοικητική, οικονομική, και οργανωτική αυτοτέλεια των πανεπιστημίων με απώτερο σκοπό την πλήρη αυτοδιοίκηση τους. Επιπλέον, στο πλαίσιο αυτό, ενίσχυση του δημόσιου χαρακτήρα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης μέσω αύξησης της δημόσιας χρηματοδότησης, καθώς και προώθηση του νόμου για το Ανοιχτό Πανεπιστήμιο.

Ο υπουργός επισήμανε ότι η πορεία προς την κοινωνία της γνώσης, έχει ως προϋπόθεση την συνεχιζόμενη κατάρτιση και επανακατάρτιση, δηλαδή τη δια βίου εκπαίδευση. Επομένως τον ρόλο αυτό στην μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση θα τον έχουν τα ΙΕΚ.

Τέλος, ο Γ. Αρσένης ανέφερε ότι οι κύριες προϋποθέσεις για την αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης είναι: *«η διαρκής και ουσιαστική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού επαγγέλματος, με εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών εργασίας και ενίσχυση της εκπαιδευτικής πρωτοβουλίας. Παράλληλα, όμως, θα προωθηθεί ριζική βελτίωση της αξιολόγησης του εκπαιδευτικού συστήματος καθώς και η αναβάθμιση του θεσμού του Σχολικού Συμβούλου με σκοπό τον έγκαιρο εντοπισμό των βασικών εκπαιδευτικών προβλημάτων, όπως μαθητική διαρροή, αναπαραγωγή αναλφαβητισμού, δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων»*.⁹⁶

4. Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση Γ. Αρσένη

4.1. Στόχοι και ιδεολογικό πλαίσιο της μεταρρύθμισης

⁹⁶ Ο. π .

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που επιχειρήθηκε το 1997-1998 – έμεινε γνωστή ως «μεταρρύθμιση Αρσένη»-, ήταν ουσιαστικά η πρώτη μεθοδική παρέμβαση στην ελληνική εκπαίδευση η οποία είχε κάποια χρονική απόσταση από τα σημαντικά γεγονότα που σημειώθηκαν κατά τη δεκαετία του 80' και τις αρχές της δεκαετίας του 90' ώστε να εκτιμήσει και να σταθμίσει τις επιπτώσεις τους για την χώρα και να διαμορφώσει την ενδεδειγμένη, κατά κάποιον τρόπο, απάντηση σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής.⁹⁷ Αναμενόμενο ήταν η μεταρρύθμιση αυτή να λάβει υπόψιν της τις εκπαιδευτικές και κοινωνικοοικονομικές τάσεις που υπήρχαν σε παγκόσμιο επίπεδο και ειδικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση.⁹⁸

Γενικός σκοπός της μεταρρύθμισης όπως φαίνεται στην «Εισηγητική Έκθεση» του Ν.2525/1997 με τίτλο του κειμένου-πλασίου «Εκπαίδευση 2000. Προς μια παιδεία ανοικτών οριζόντων» είναι η ποιοτική αναβάθμιση της ελληνικής εκπαίδευσης η οποία «αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα μας για να μπορέσει να ανταποκριθεί με επιτυχία στις παγκόσμιες αλλαγές στον τομέα της παραγωγής, στην αλματώδη ανάπτυξη της κοινωνίας της γνώσης και στις θεαματικές εξελίξεις της τεχνολογίας, οι οποίες επηρεάζουν καθοριστικά όλες τις δραστηριότητες του ανθρώπου».⁹⁹ Η μεταρρύθμιση αυτή εμπεριείχε έννοιες όπως αυτές της ποιότητας, της αποτελεσματικότητας, της ανταγωνιστικότητας, της αξιολόγησης, των νέων τεχνολογιών, έννοιες που εμφανίζονται αναπόσπαστα συνδεδεμένες με τις νεοφιλελεύθερες «οικονομίες της γνώσης».¹⁰⁰

4.2. Η αναγκαιότητα της μεταρρύθμισης

Η μεταρρύθμιση θεωρήθηκε αναγκαία για την εξάλειψη των προβλημάτων που δυσχέραιναν την αποτελεσματική λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Μέσω του εκσυγχρονισμού θα ξεκινούσε η προετοιμασία για να ανταποκριθεί η Ελλάδα με επιτυχία στις προκλήσεις της νέας εποχής.

Σύμφωνα με τον Μ. Κασσωτάκη –ο οποίος τότε ήταν Πρόεδρος του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας- τα σημαντικότερα προβλήματα της εκπαίδευσης ήταν τα εξής: α) ο

⁹⁷ Χαραλάμπος, Δ. (2011). Μεταπολιτευτική Εκπαιδευτική Πολιτική, στο: Μπουζάκης, Σ. (2011). Πανόραμα ιστορίας της εκπαίδευσης, όψεις και απόψεις επ. τόμος Β, Νεοελληνική εκπαίδευση 1821-2010, Αθήνα: Gutenberg. σ.263

⁹⁸ Κασσωτάκης Μ. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της περιόδου 1997-2000: Παρουσίαση και κριτική ανάλυση των σημαντικότερων πτυχών της, στο: Μπουζάκης, Σ. (2011). Πανόραμα ιστορίας της εκπαίδευσης, όψεις και απόψεις επ. τόμος Β, Νεοελληνική εκπαίδευση 1821-2010, Αθήνα: Gutenberg. σ.269.

⁹⁹ Εισηγητική Έκθεση στο σχέδιο νόμου: (1997) «Ένιαίο Λύκειο, πρόσβαση των αποφοίτων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αξιολόγηση των εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις», στο: Μπουζάκης, Σ., (επιμ.), (2002) Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση, Μεταρρυθμιστικές Προσπάθειες 1959, 1964, 1976/77, 1985, 1997/98, τομ. Β, Αθήνα: Gutenberg, σ.675

¹⁰⁰ Χαραλάμπος, Δ.Ο. π .

συγκεντρωτισμός στη λήψη των εκπαιδευτικών αποφάσεων, β) ο αναχρονιστικός χαρακτήρας του περιεχόμενου της εκπαίδευσης, γ) η άμβλυνση του μορφωτικού χαρακτήρα του Λυκείου και η υποταγή του στο σύστημα των «δεσμών», δ) η μαζική στροφή των μαθητών προς το Γενικό Λύκειο και η ελλιπής ικανοποίησή της ζήτησης για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, ε) η υποβάθμιση και η ανεπάρκεια της Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Τ.Ε.Ε.), στ) η ανεπάρκεια της υλικοτεχνικής υποδομής, ζ) το πρόβλημα της εγκατάλειψης του σχολείου, θ) η ανεργία των αποφοίτων των διαφόρων ιδρυμάτων, ι) η ανεπάρκεια της αρχικής κατάρτισης και της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, ια) το πρόβλημα του διορισμού των εκπαιδευτικών.¹⁰¹

Μετά την εκλογική νίκη του Σεπτεμβρίου του 1996, το Υπουργείο Παιδείας αποφάσισε να πραγματοποιήσει εκπαιδευτικές αλλαγές ώστε να αντιμετωπιστούν ορισμένες προβλήματα που υπήρχαν στο σύστημα. Συνοπτικά κάποιες από αυτές είναι: η δημιουργία Ενιαίου Λυκείου και Τ.Ε.Ε, η αλλαγή του τρόπου πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η κατάργηση της επετηρίδας και επιλογή των εκπαιδευτικών μέσω ΑΣΕΠ, η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, η προώθηση της δια βίου μάθησης και εκπαίδευση π.χ. Ανοιχτό Πανεπιστήμιο, Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, η δημιουργία ολοήμερου σχολείου και τέλος εκσυγχρονισμός στον τρόπο αξιολόγησης των μαθητών και αναδιάρθρωση των προγραμμάτων σπουδών.¹⁰²

4.3. Η αρχή της μεταρρύθμισης και οι βασικότεροι νόμοι της

Στις 24-26 Ιανουαρίου του 1997, παρουσιάστηκε στους Δελφούς το πρώτο ολοκληρωμένο σχέδιο της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, στο πλαίσιο της Συνόδου των Πρυτάνεων. Ο τίτλος του ήταν ο εξής: «Προς ένα αναβαθμισμένο Λύκειο και μια ανοικτή Τριτοβάθμια Εκπαίδευση – Προτάσεις για Διάλογο». Σκοπός ήταν να γίνει παρουσίαση των βασικών αρχών της προτεινόμενης εκπαίδευσης, καθώς και ουσιαστικός διάλογος (όποιος ενδιαφέρονταν μπορούσε να υποβάλει προτάσεις). Στην εισήγηση υπήρχε και ένα σχετικό χρονοδιάγραμμα για την περίοδο από τον Ιανουάριο του 1997 μέχρι τον Ιούνιο του 2000.¹⁰³

Μετά τη Διακήρυξη των Δελφών, τον Αύγουστο του 1997 ψηφίστηκε ο νόμος 2525/1997 "Ενιαίο Λύκειο, πρόσβαση αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, αξιολόγηση εκπαιδευτικού έργου και άλλες διατάξεις" που έμεινε γνωστός ως «Νόμος Αρσένη» και ακολούθησε ο νόμος 2640/1998 "Δευτεροβάθμια τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις" με τον οποίο ιδρύθηκαν τα Τ.Ε.Ε.. Οι δύο αυτοί νόμοι

¹⁰¹ Κασσωτάκης Μ., (2011), ό. π. σ.271-273.

¹⁰² Ο. π. σ.274

¹⁰³ Βλ. Παράρτημα «Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα»

θεωρήθηκαν οι βασικότεροι της μεταρρύθμισης καθώς εμπεριείχαν τα περισσότερα στοιχεία της.¹⁰⁴

4.4. Πιέσεις, αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις κατά της μεταρρύθμισης

Η σημαντικότητα της μεταρρύθμισης αυτής, δε έγκειται μόνο στο γεγονός ότι εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο τροποποίησης του κράτους αλλά στο πρωτόγνωρο κύμα αντιδράσεων που προκάλεσε. Στην Παιδεία -ως κοινωνικός θεσμός που είναι- εμπλέκονται όλες οι συνιστώσες της κοινωνίας και την επηρεάζουν είτε θετικά είτε αρνητικά με βάση τις δικές τους αντιλήψεις. Η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση προσέκρουσε σε αρκετές αντιδράσεις οι οποίες εμπόδισαν την αποτελεσματική εφαρμογή της και την επίτευξη των στόχων της.

Πρώτες αντιδράσεις (1996-1998)

Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΟΛΜΕ αποφάσισε από τον Οκτώβριο του 1996 να προβεί σε απεργιακές κινητοποιήσεις. Στόχος της κινητοποίησης ήταν οικονομικές και θεσμικές διεκδικήσεις των εκπαιδευτικών. Φαίνεται ότι οι απεργίες, στην αρχική τους φάση τουλάχιστον, δεν είχαν σχέση με την ανερχόμενη μεταρρύθμιση αλλά αναπτύχθηκαν μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο αμφισβήτησης της κυβερνητικής πολιτικής.¹⁰⁵

Με την έναρξη εφαρμογής της μεταρρύθμισης οι αντιδράσεις εστιάστηκαν κυρίως σε δύο σημεία. Σύμφωνα με τον Κασσωτάκη, το πρώτο αφορούσε την κατάργηση της επετηρίδας «η οποία αποτελούσε για τους συνδικαλιστικούς εκπροσώπους των εκπαιδευτικών *αδιαπραγμάτευτο 'κεκτημένο'*» και το δεύτερο αφορούσε την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών (κυρίως την θεσμοθέτηση του Σ.Μ.Α.).¹⁰⁶

Μετά την ψήφιση του Νόμου 2525 -η οποία σύμπτει και με την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς-, ξεκίνησαν αντιδράσεις και συγκρούσεις που σημάδεψαν την περίοδο από το Σεπτέμβριο του 1997 μέχρι τον Δεκέμβριο του 1998. Ένα από τα πιο σημαντικά επεισόδια που αξίζει να αναφερθεί, είναι αυτό της ημέρα του διαγωνισμού του ΑΣΕΠ όπου ομάδες συγκεντρώθηκαν έξω από τα εξεταστικά κέντρα και εμπόδισαν του υποψηφίους να εισέλθουν.

Σημειώνεται ότι η απεργία των εκπαιδευτικών συνέπεσε -σε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα- με την κινητοποίηση των αγροτών που δημιούργησε σε όλη την Ελλάδα αναστάτωση.

¹⁰⁴ Βλ. Παράρτημα Όλοι οι νόμοι επί υπουργίας Γ. Αρσένη στο: «Νομοθεσία Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων της περιόδου 9/1996-4/2000»

¹⁰⁵ Αρσένης, Γ., ό. π. σ.73

¹⁰⁶ Κασσωτάκης, Μ., ό. π. σ.281

Κινητοποιήσεις της ΕΛΜΕ Θεσσαλονίκης (Καθημερινή, 25.2.1997).

Το χρονικό των καταλήψεων (1998-1999)

Οι αντιδράσεις αυτές, όχι μόνο δεν αμβλύθηκαν, αλλά επιδεινώθηκαν και άλλο και οδήγησαν το επόμενο σχολικό έτος σε καταλήψεις σχολείων και σε άλλες ακραίες εκδηλώσεις. Υπάρχει το ενδεχόμενο, οι μαθητές να υποκινήθηκαν από παράγοντες που εξυπηρετούσαν πολιτικές και άλλες σκοπιμότητες.¹⁰⁷ Οι καταλήψεις αφορούσαν τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στις διαδηλώσεις υπήρχαν ποικίλα συνθήματα, με κυρίαρχο το «Κάτσε καλά, Γεράσιμε». Οι καταλήψεις προβάλλονταν καθημερινά στα ΜΜΕ και πολλές φορές αποτελούσαν κυρίαρχο θέμα. Γενικότερα, κατά τη διάρκεια των καταλήψεων φαίνεται ότι όλη η κατάσταση δημιούργησε μια σύγχυση στην ευρύτερη κοινωνία.

¹⁰⁷ Ο. π. σ.291-292

Διαδηλωτές μαθητές στην πανεπιστημιού. (Νοέμβριος 1998-Φεβρουάριος 1999).¹⁰⁸

¹⁰⁸ Η φωτογραφία δημοσιεύτηκε στο: Σκλαβενίτης, Δ., (2016), Κάτσε καλά, Γεράσιμε... Μαθητικό κίνημα και καταλήψεις 1974-2000. Αθήνα, Ασίνη.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ – Ερευνητικό

1. Σκοπός της έρευνας

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει ως αντικείμενο έρευνας να αναλύσει τις πολιτικές γελοιογραφίες που αφορούν την εκπαιδευτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ από τις 25 Σεπτεμβρίου του 1996 μέχρι τις 13 Απριλίου του 2000 (υπουργία Γεράσιμου Αρσένη). Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση των ιδεολογικών σημάνσεων της εκπαιδευτικής πολιτικής όπως αναπαρίστανται σε γελοιογραφίες οι οποίες δημιουργήθηκαν στο συγκεκριμένο ιστορικό-πολιτικό πλαίσιο.

Ερωτήματα που προκύπτουν και καλείται να διαπραγματευτεί η παρούσα εργασία είναι το κατά πόσο οι γελοιογράφοι, καυτηριάζοντας θέματα που αφορούν την εκπαίδευση, διαμορφώνουν την κοινή γνώμη στη βάση των δικών τους πολιτικών και εκπαιδευτικών απόψεων. Επίσης, παράλληλα, κατά πόσο το γελοιογραφικό τους σχόλιο προσπαθεί να απηχίσει την κοινή γνώμη για τις πολιτικές εκπαιδευτικές προτάσεις που κατατίθενται. Τα παραπάνω καταλήγουν στο κεντρικό ερώτημα: κάνει η γελοιογραφία εκπαιδευτική πολιτική;

2. Το υλικό της έρευνας

Το ερευνητικό υλικό αντλήθηκε από τέσσερις μεγάλες σε κυκλοφορία και δημοφιλείς εφημερίδες της εποχής: τα Νέα, την Ελευθεροτυπία, την Καθημερινή και το Βήμα.¹⁰⁹ Η επιλογή των συγκεκριμένων εντύπων έγινε με τα εξής κριτήρια: καταρχάς οι εφημερίδες καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος του πολιτικού φάσματος και, επιπλέον, ήταν από τις πρώτες σε κυκλοφορία εφημερίδες της εποχής.¹¹⁰ Επίσης οι συγκεκριμένες εφημερίδες έδειξαν ιδιαίτερη εμπιστοσύνη στα χιουμοριστικά σκίτσα, με αποτέλεσμα να εμφανίζονται σε αυτά οι δημοφιλέστεροι πολιτικοί γελοιογράφοι της μεταπολίτευσης.

Οι γελοιογραφίες που συγκεντρώθηκαν προήλθαν από τις εξής πηγές: α) Ιστορικό Αρχείο της Καθημερινής β) Ιστορικό Αρχείο του Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη (Τα Νέα, Το Βήμα) και γ) Αρχεία της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων (για τις γελοιογραφίες της Ελευθεροτυπίας).

Οι γελοιογράφοι των οποίων τα έργα μελετήθηκαν είναι οι εξής:¹¹¹ Ηλίας Μακρής και Αντώνης Καλαμάρας (Η Καθημερινή), Κώστας Μητρόπουλος (Τα Νέα, Το Βήμα), Βαγγέλης Παυλίδης (Το Βήμα), Σπύρος Ορνεράκης, Στάθης Σταυρόπουλος, Δημήτρης

¹⁰⁹ Βλ. Παράρτημα 2 “Ανθολόγηση εφημερίδων”.

¹¹⁰ Βλ. Παράρτημα 3 “Μέση κυκλοφορία των εφημερίδων της περιόδου 1996-2000”.

¹¹¹ Βλ. Παράρτημα 1 “Ανθολόγηση γελοιογράφων”.

Χαντζόπουλος (Τα Νέα), Γιάννης Καλαϊτζής, Διογένης Καμένος και Ιωάννης Κυριακόπουλος (ΚΥΡ) (Ελευθεροτυπία).

Συνολικά αποδελτιώθηκαν 536 γελοιογραφίες. Η επιλογή των γελοιογραφιών που εξετάστηκαν, βασίστηκε στο κατά πόσο αυτές συνδέονται με την εκπαίδευση. Στις γελοιογραφίες αυτές οι δημιουργοί τους αναπαριστούν έννοιες, καταστάσεις και πολιτικά πρόσωπα τα οποία παραπέμπουν ευθέως στην εκπαίδευση είτε επειδή είναι άμεσα αναγνωρίσιμα ως τέτοια είτε επειδή υπάρχει μια λεκτική ή οπτική αναφορά που να παραπέμπει σε αυτά (π.χ. φιγούρες πολιτικών προσώπων όπως ο Υπουργός Παιδείας, σύμβολα όπως η Κουκουβάγια που αναπαριστά την Παιδεία). Επίσης, στο υλικό συμπεριλήφθηκαν γελοιογραφίες όπου οι σκιτσογράφοι καυτηρίαζαν ταυτόχρονα με την Εκπαίδευση και άλλα θέματα όπως π.χ. την Διοίκηση, την Υγεία. Να σημειωθεί ότι στην εφημερίδα Ελευθεροτυπία εντοπίστηκαν αναδημοσιευμένες γελοιογραφίες από άλλες ελληνικές εφημερίδες και από τον ξένο Τύπο. Οι αναδημοσιεύσεις αυτές δεν συμπεριλήφθηκαν στο σώμα.

Στο Γράφημα 1.1 που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή των γελοιογραφιών κατά εφημερίδα. Από το σύνολο των 536 γελοιογραφιών, οι 256 ανήκουν στα Νέα (48%), 187 στην Ελευθεροτυπία (35%), 57 στην Καθημερινή (10%) και 36 στο Βήμα (7%).

Γράφημα 1.1: Ποσοστιαία κατανομή γελοιογραφιών κατά εφημερίδα

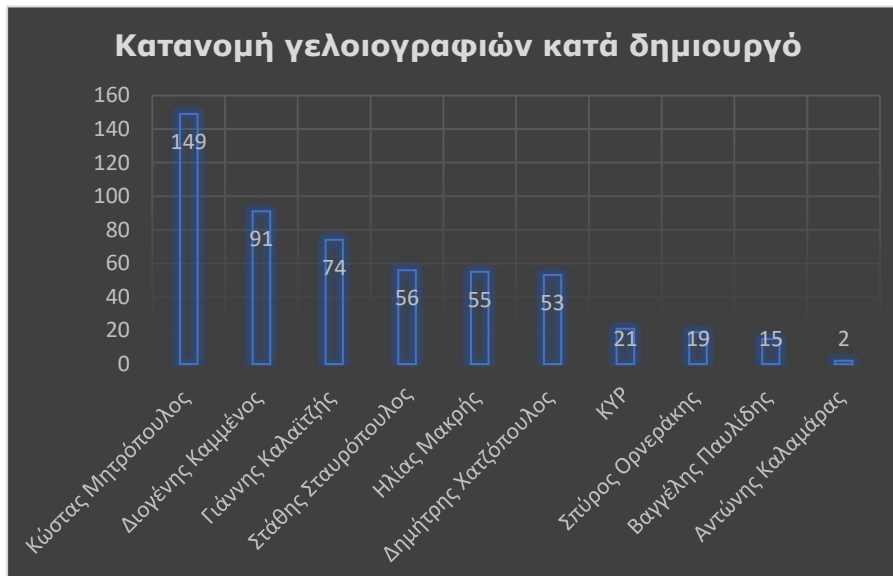
Στο Γράφημα 1.2 παρουσιάζεται η κατανομή των γελοιογραφιών κατά έτος. Το 1996 συγκεντρώθηκαν 10 γελοιογραφίες (2%), το 1997 συγκεντρώθηκαν 179 (33%), το 1998 συγκεντρώθηκαν 156 (29%), το 1999 συγκεντρώθηκαν 186 (35%) και το 2000 συγκεντρώθηκαν 5 (1%).¹¹²

¹¹² Οι γελοιογραφίες αφορούν την περίοδο από τον Σεπτέμβριο του 1996 μέχρι τον Απρίλιο του 2000.

Γράφημα 1.2: Ποσοστιαία κατανομή γελοιογραφιών κατά έτος

Στο Γράφημα 1.3 παρουσιάζεται η κατανομή των γελοιογραφιών κατά δημιουργό. Στον Κώστα Μητρόπουλο ανήκουν 149 γελοιογραφίες, στον Διογένη Καμμένο ανήκουν 91, στον Γιάννη Καλαϊτζή ανήκουν 74, στον Στάθη Σταυρόπουλο ανήκουν 56, στον Ηλία Μακρή ανήκουν 55, στην Δημήτρη Χατζόπουλο ανήκουν 53, στον ΚΥΡ ανήκουν 21, στον Σπύρο Ορνεράκη ανήκουν 19, στον Βαγγέλη Παυλίδη ανήκουν 15 και στον Αντώνη Καλαμάρα ανήκουν 2.

Γράφημα 1.3: Κατανομή γελοιογραφιών κατά δημιουργό

3. Σκεπτικό της μελέτης του υλικού

Ο τρόπος με τον οποίο αναλύθηκαν και εξετάστηκαν οι γελοιογραφίες ήταν η καταγραφή των αναπαραστάσεων της εκπαιδευτικής πολιτικής υπό το ερώτημα: μπορεί να γίνει κάποια θεματική ταξινόμησή τους; Πιο συγκεκριμένα, στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να εντοπίσει τις γελοιογραφίες όπου οι σκιτσογράφοι ασκούν προσωπική κριτική στα θέματα που αφορούν την Εκπαίδευση. Από την εξέταση του υλικού προκύπτει ότι οι γελοιογράφοι αναφέρονται στην εκπαιδευτική πολιτική με έμφαση όχι τόσο στο εκπαιδευτικό περιεχόμενο της μεταρρύθμισης αλλά στις επιδράσεις της σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

Οι γελοιογραφίες εντάσσονται στις παρακάτω θεματικές ενότητες ως εξής:¹¹³

Α) Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση (Υποκατηγορίες: Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Ιδιωτική Εκπαίδευση, Εκπαίδευση και αγορά εργασίας, Παράγοντες διαμόρφωσης εκπαιδευτικής πολιτικής και η αλληλεπίδραση μεταξύ τους)

Β) Αντιδράσεις – Κινητοποιήσεις

Γ) Παιδεία

Δ) Γ. Αρσένης

Στο Γράφημα 1.4 που ακολουθεί παρουσιάζεται η ποσοτική κατανομή των θεματικών ενοτήτων. Από το σύνολο των 536 γελοιογραφιών, οι 276 αφορούν την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση (51 %), 99 τον Υπουργός Παιδείας Γ. Αρσένη (18 %), 94 τις Αντιδράσεις – Κινητοποιήσεις (18 %) και 67 την Παιδεία γενικώς (13 %).

Γράφημα 1.4: Ποσοτική κατανομή των θεματικών ενοτήτων

¹¹³ Τα όρια μεταξύ των κατηγοριών δεν μπορεί να είναι αυστηρά καθώς συχνά παρατηρείται να συνυπάρχουν στην ίδια γελοιογραφία.

4. Θεματικές ενότητες

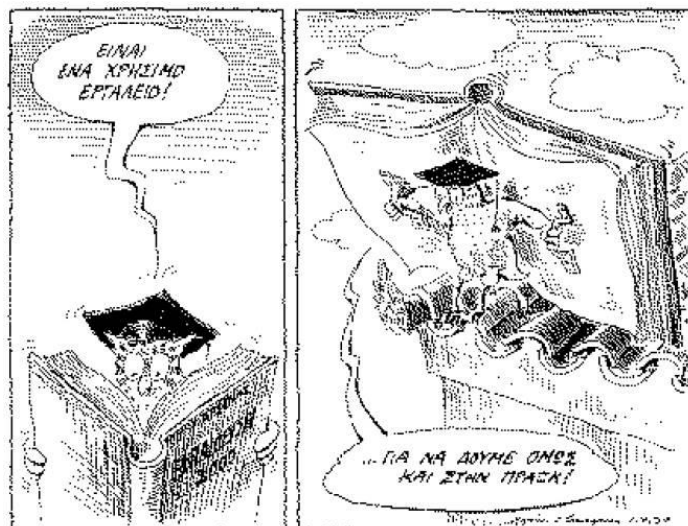
Α) Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, ο γενικός σκοπός της μεταρρύθμισης Αρσένη ήταν η ποιοτική αναβάθμιση της ελληνικής εκπαίδευσης. Το πρώτο ολοκληρωμένο σχέδιο της μεταρρύθμισης παρουσιάστηκε τον Ιανουάριο του 1997 στη Σύνοδο των Πρυτάνεων στους Δελφούς. Το γεγονός αυτό αποτυπώνει σε σκίτσο του ο Κ. Μητρόπουλος, σχολιάζοντας παράλληλα την εκπαιδευτική κρίση εκείνης της περιόδου (γελ. 1). Το χρονοδιάγραμμα εφαρμογής των μέτρων γνωστοποιήθηκε τον Ιανουάριο αλλά επισημοποιήθηκε τον Αύγουστο με την ψήφιση του Νόμου 2525/97.

Γελοιογραφία 1 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 29/1/1997)

Μία εκ βάθρων μεταρρύθμιση δεν μπορούσε παρά να είναι συστημική ώστε να αλλάξει το σύστημα και το περιεχόμενο της παρεχόμενης Παιδείας και να δώσει έτσι λύση στο ουσιαστικό πρόβλημα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Στόχος του Υπουργείου Παιδείας ήταν να προχωρήσει στην εφαρμογή όλων των βασικών μέτρων της μεταρρύθμισης σε ένα διάστημα 3-4 ετών, δηλαδή μέσα στον πολιτικό κύκλο της διακυβέρνησης. Ο Η. Μακρής στη γελοιογραφία 2 άσκησε κριτική στα μέτρα της Μεταρρύθμισης. Παρουσίασε την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση ως ευκαιρία συστημικής αλλαγής αλλά ταυτόχρονα άφησε αιχμές για το κατά πόσο μπορούν να εφαρμοστούν οι αλλαγές στην πράξη.

Γελοιογραφία 2 Η. Μακρής, Καθημερινή 2/8/1997)

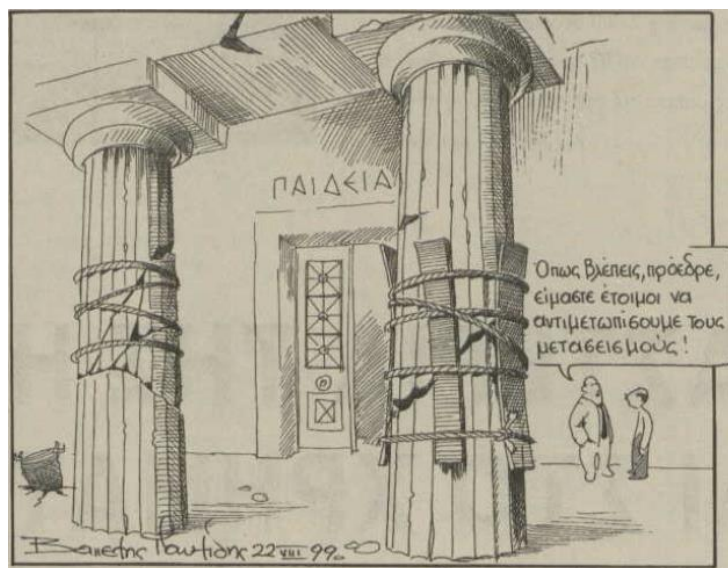
Ένα σημαντικό μέρος της κριτικής εστιάζεται στα μέτρα και στις επιλογές του Γ. Αρσένη, ως ηγέτη αυτής της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας. Στη γελοιογραφία 3, ο Β. Παυλίδης σχολίασε με υπαινικτικό τρόπο την ικανότητα και τις επιλογές του Υπουργού Παιδείας, παρουσιάζοντάς τον να πηγαίνει στα τυφλά στην προσπάθεια του για τον εκσυγχρονισμό της Παιδείας.

Γελοιογραφία 3 (Β. Παυλίδης, Το Βήμα 25/5/1997)

Από την εξέταση των σκίτσων παρατηρήθηκε επίσης, ότι αρκετοί γελοιογράφοι άσκησαν κριτική στον Αρσένη για τους χειρισμούς του σε ορισμένα θέματα. Κυρίως τον επικρίνουν για τις συγκρούσεις που δημιουργήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της μεταρρύθμισης και οι οποίες ενδεχομένως να μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί ή έστω να

ήταν ηπιότερες. Για παράδειγμα ο Β. Παυλίδης άσκησε κριτική, υπαινισσόμενος ότι αντί να δίνει λύσεις στα προβλήματα, τα «μπαλώνει» (γελ. 4). Επιπρόσθετα, τις επιλογές και τα μέτρα του Υπουργού Παιδείας σχολίασαν ο Στάθης και ο Δ. Χατζόπουλος στις γελοιογραφίες 5 και 6 αντίστοιχα.

Γελοιογραφία 4 (Β. Παυλίδης, Το Βήμα 22/8/1999)

Γελοιογραφία 5 (Στάθης, Τα Νέα 20/5/1998)

Γελοιογραφία 6 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 26/11/1998)

Στον τομέα της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης υπήρχαν αντιδράσεις από την ΟΛΜΕ και τη ΔΟΕ. Στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα θέματα αιχμής ήταν δύο: η αξιολόγηση και η αυξημένη ευθύνη που έπεφτε στους ώμους του καθηγητή για την προετοιμασία και τη διδασκαλία στο πλαίσιο της νέας εκπαιδευτικής μεθοδολογίας. Ο εκπαιδευτικός συνδικαλισμός θεωρούσε ότι η Μεταρρύθμιση και κυρίως η αξιολόγηση θα είχαν αρνητικές συνέπειες στην ασφάλεια και την ποιότητα της εργασίας των εκπαιδευτικών. Το ζήτημα της αξιολόγησης σχολιάζει ο Γ. Καλαϊτζής. Η ασυμβατότητα στο σκίτσο προκύπτει από την αντίθεση ανάμεσα στον λόγο και την εικόνα: ο καθηγητής εξετάζει τους μαθητές, ζητώντας τους να βρουν για ποιο λόγο γίνονται οι εξετάσεις αφού είναι *αναχρονιστικές, αντιπαιδαγωγικές, εθνοεθνικιστικές, ψυχοφθορές, στείρες...* (γελ. 7).

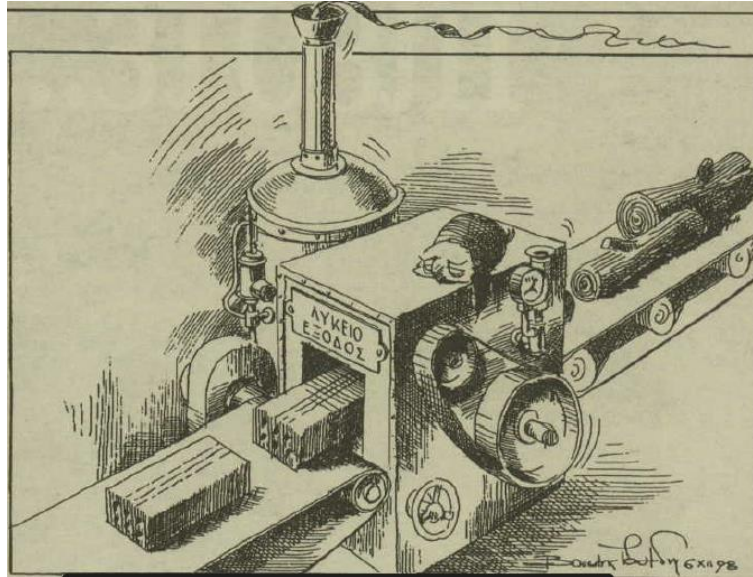

A.1) Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Το Ενιαίο Λύκειο αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες τομές της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης αλλά και εστία σφοδρών αντιδράσεων. Ένας από τους βασικούς στόχους του Ενιαίου Λυκείου ήταν να επαναφέρει τον παιδευτικό ρόλο του Λυκείου και να αποκαταστήσει την αυτόνομη λειτουργία του στην κλίμακα του εκπαιδευτικού συστήματος. Για τους αντιμεταρρυθμιστές όμως, το «Νέο Λύκειο» θεωρήθηκε ένας σκληρός και στείρος εξεταστικός μηχανισμός, που εξόντωνε τον μαθητή. Κριτική για τη δομή του «Νέου Λυκείου» ασκούν με σατυρικό τρόπο ο Η. Μακρής (γελ. 8) και ο Β. Παυλίδης (γελ. 9).

Γελοιογραφία 8 (Η. Μακρής, Καθημερινή 30/11/1997)

Γελοιογραφία 9 (Β. Παυλίδης, Το Βήμα 6/12/1998)

Έντονες αντιδράσεις υπήρχαν και για το νέο σύστημα αξιολόγησης των μαθητών. Η ΟΛΜΕ θεωρούσε ότι το νέο σύστημα, όχι μόνο διατηρεί, αλλά επαυξάνει με βάρβαρο τρόπο τον εξεταστικό χαρακτήρα. Επίσης να σημειωθεί ότι οι μαθητικές κινητοποιήσεις είχαν ως αιχμή του δόρατος το εξεταστικό ζήτημα. Στο θέμα των εξετάσεων άσκησαν κριτική ο Κ. Μητρόπουλος (γελ. 10), ο Γ. Καλαϊτζής (γελ.11) και ο Σ. Ορνεράκης (γελ.12).

Γελοιογραφία 10 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 21/5/1998)

Γελοιογραφία 11 (Γ. Καλαϊτζής, Ελευθεροτυπία 19/1/1999)

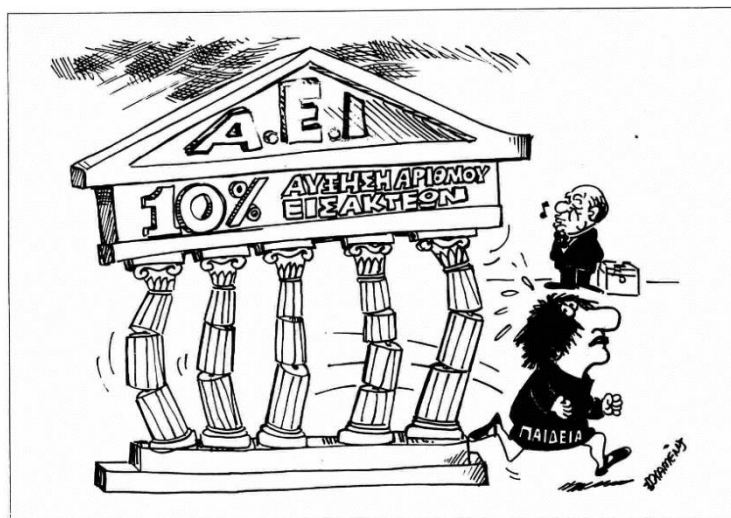
Γελοιογραφία 12 (Σ. Ορνεράκης, Τα Νέα 29/6/1999)

A.2) Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Οι σχέσεις του Υπουργείου με την πανεπιστημιακή κοινότητα ήταν καλές, ιδιαίτερα μετά την ψήφιση του Ν.2530/97 για το μισθολογικό του εκπαιδευτικού και ερευνητικού προσωπικού της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν έγιναν σε ένα πλαίσιο συνεργασίας, για αυτό και οι βασικές ρυθμίσεις που αφορούσαν στην οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια των Ανώτατων Ιδρυμάτων, την αναδιάρθρωση των τμημάτων και των σπουδών, αποτελούσαν θέματα συζήτησης μεταξύ του

Υπουργείου και των Συνόδων των Πρυτάνεων των ΑΕΙ και των Συνόδων των Προέδρων των ΤΕΙ.

Η πρόσβαση των πτυχιούχων των Ενιαίων Λυκείων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και πιο συγκεκριμένα η αύξηση του αριθμών των εισακτέων κατά 10% αποτέλεσε θέμα στο οποίο ασκήθηκε κριτική. Το γεγονός αυτό αποτυπώνει στη γελοιογραφία 13 ο Δ. Καμμένος, ο οποίος θεωρεί ότι η αύξηση των εισακτέων δημιουργεί πρόβλημα στα ΑΕΙ.

Γελοιογραφία 13 (Δ. Καμμένος, Ελευθεροτυπία 21/3/1997)

Μια ακόμη αλλαγή της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης αφορούσε το θεσμό της διαβίου εκπαίδευσης, η οποία στο επίπεδο της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης υλοποιήθηκε με τα Προγράμματα Σπουδών Επιλογής και το Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Κύριος σκοπός του ΕΑΠ ήταν η παροχή εκπαίδευσης και επιμόρφωσης πανεπιστημιακού επιπέδου, με ανάπτυξη και αξιοποίηση κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού και μεθόδων διδασκαλίας από απόσταση. Όπως φαίνεται στη γελοιογραφία 14, ο Γ. Καλαϊτζής ασκεί κριτική στο θεσμό του Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Γελοιογραφία 14 (Γ. Καλαϊτζής, Ελευθεροτυπία 30/6/1997)

A.3) Ιδιωτική Εκπαίδευση

Από την μελέτη των σκίτσων, παρατηρήθηκε ότι οι γελοιογράφοι άσκησαν κριτική που αφορούσε την ιδιωτική εκπαίδευση και κυρίως τον ρόλο των φροντιστηρίων στην εκπαίδευση των μαθητών. Κατά τη διάρκεια των κινητοποιήσεων των εκπαιδευτικών και των μαθητικών καταλήψεων τα ιδιωτικά σχολεία λειτουργούσαν κανονικά, με αποτέλεσμα να μην χαθεί χρόνος μαθημάτων που θα είχε επίπτωση στους μαθητές, όπως συνέβη στην περίπτωση της δημόσιας εκπαίδευσης. Το γεγονός αυτό αποτύπωσε στις γελοιογραφίες 15 και 16 ο Κ. Μητρόπουλος.

Γελοιογραφία 15 (Κ. Μητρόπουλος, Το Βήμα 17/1/1999)

Γελοιογραφία 16 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 8/12/1999)

Οι σκιτσογράφοι μέσω των επικριτικών γελοιογραφικών σχολίων τους, θεωρούν ότι οι εκπαιδευτικές πολιτικές της κυβέρνησης είχαν ως αποτέλεσμα την άνθιση της παραπαιδείας λόγω του ότι η δημόσια παιδεία αδυνατούσε να ανταποκριθεί στον παιδαγωγικό της ρόλο. Επίσης, η έλλειψη συνεργασίας και οι συγκρούσεις μεταξύ Υπουργείου και ΟΛΜΕ, οι πορείες και οι κινητοποιήσεις των εκπαιδευτικών και των μαθητών, είχαν ως απόρροια να επωφεληθούν τα φροντιστήρια μέσης εκπαίδευσης και να αναπτυχθεί η παραπαιδεία. Ο Δ. Χατζόπουλος στις γελ. 17, 18, 19, ο Κ. Μητρόπουλος στις γελ. 20, 21, 22 και ο Η. Μακρής στη γελ. 23 ασκούν κριτική στο ζήτημα της ιδιωτικής εκπαίδευσης και της παραπαιδείας.

Γελοιογραφία 17 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 29/1/1999)

Γελοιογραφία 18 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 11/1/1999)

Γελοιογραφία 19 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 15/1/1999)

Γελοιογραφία 20 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 7/12/1998)

Γελοιογραφία 21 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 27/1/1999)

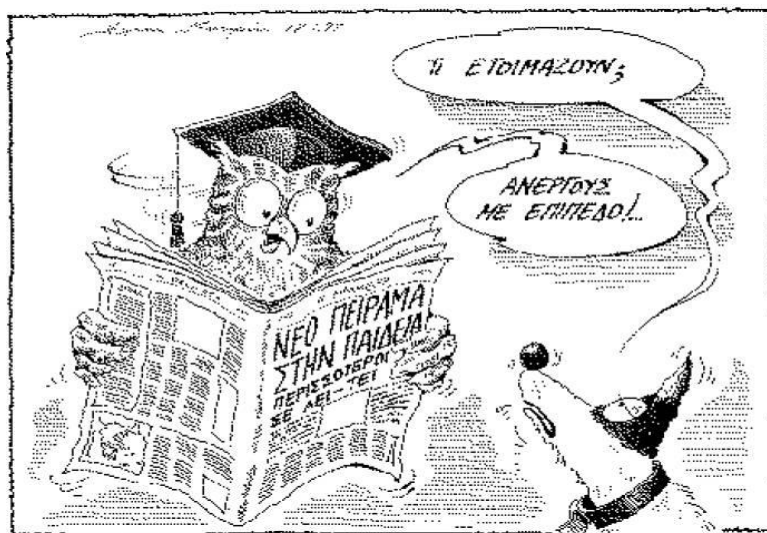
Γελοιογραφία 22 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 29/1/1999)

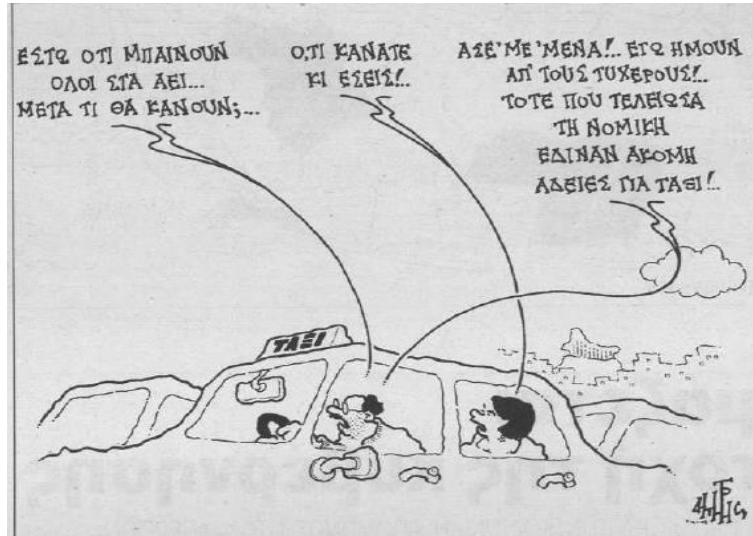
Γελοιογραφία 23 (Η. Μακρής, Καθημερινή 5/9/1999)

Α.4) Εκπαίδευση και αγορά εργασίας

Την ελεύθερη πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση καθώς και την αύξηση του αριθμού εισακτέων στα ΑΕΙ και στα ΤΕΙ που ανακοινώθηκε στη Συνέντευξη Τύπου στους Δελφούς, σχολιάζουν ο Η. Μακρής και ο Δ. Χατζόπουλος, συνδέοντας παράλληλα την εκπαίδευση με την επαγγελματική αποκατάσταση και ανεργία (γελ. 24 και 25 αντίστοιχα).

Γελοιογραφία 24 (Η. Μακρής, Καθημερινή 19/1/1997)

Γελοιογραφία 25 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 20/1/1997)

Την σχέση εκπαίδευσης και αγορά εργασίας σατιρίζει ο Κ. Μητρόπουλος στη γελοιογραφία 26, απεικονίζοντας ένα μαθητή να καταβάλει προσπάθεια για να επιτύχει στις εξετάσεις, παρά τον μεγάλο όγκο της διδακτέας ύλης και στο τέλος να οδηγηθεί στην ανεργία. Παρόμοια σύνδεση αποτυπώνει και ο Δ. Χατζόπουλος στη γελοιογραφία 27, απεικονίζοντας μαθητές να αιτιολογούν τον λόγο των κινητοποιήσεων τους.

Γελοιογραφία 26 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 13/7/1999)

Γελοιογραφία 27 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 22/1/1999)

Α.5) Παράγοντες διαμόρφωσης εκπαιδευτικής πολιτικής και η αλληλεπίδραση μεταξύ τους

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, η Παιδεία είναι ο κοινωνικός θεσμός στον οποίο εμπλέκονται όλες οι συνιστώσες της κοινωνίας όπως το Υπουργείο Παιδείας, οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές, οι γονείς, ο εκπαιδευτικός συνδικαλισμός και την επηρεάζουν με βάση τις δικές τους αντιλήψεις. Οι μεταρρυθμίσεις τον τομέα της Παιδείας καθίστανται ιδιαίτερα δυσχερείς λόγω του ότι εμπλέκονται όλα τα προαναφερθέντα συνιστώντα μέλη. Μέσω του διαλόγου δίνεται η εύκαιρα στους σχετικούς φορείς να εκφέρουν τις γνώμες τους και να παίξουν ρόλο στην συνδιαμόρφωση των μέτρων. Η αναποτελεσματική επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ τους, δημιούργησε εμπόδια στην εφαρμογή και στην επίτευξη των στόχων της μεταρρύθμισης Αρσένη.

Η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ του Υπουργείου Παιδείας και της ΟΛΜΕ αποτυπώθηκε σε σκίτσα καθ' όλη τη διάρκεια της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης. Πιο συγκεκριμένα, ο Κ. Μητρόπουλος στις γελοιογραφίες 28, 29 και 30 άσκησε κριτική στην έλλειψη συναίνεσης, η οποία είχε ως επίπτωση να χάνονται πολλά μαθήματα του σχολικού έτους. Παρόμοια κριτική άσκησε και ο Δ. Χατζόπουλος όπως φαίνεται στις γελοιογραφίες 31 και 32.

Γελοιογραφία 28 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 22/2/1997)

Γελοιογραφία 29 (Κ. Μητρόπουλος, Το Βήμα 30/3/1997)

Γελοιογραφία 30 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 25/1/1999)

Γελοιογραφία 31 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 12/2/1997)

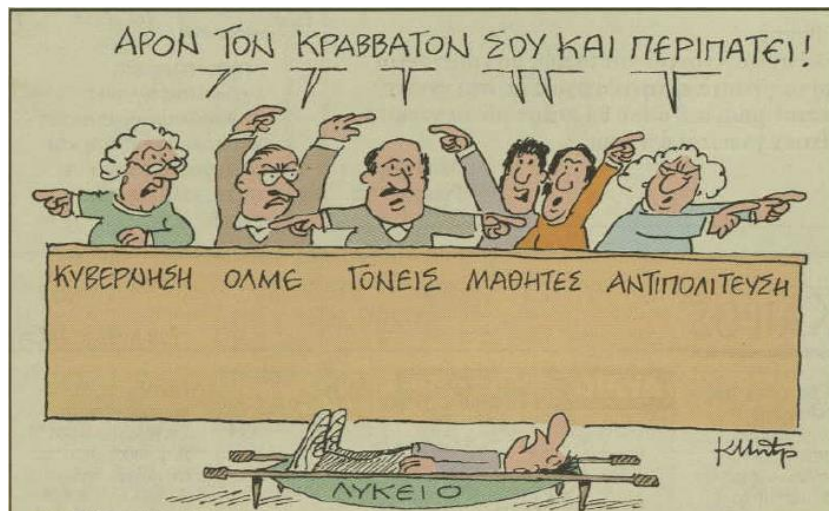

Γελοιογραφία 32 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 2/2/1999)

Στην περίπτωση της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, οι επιμέρους επιδιώξεις των φορέων καθώς και οι διαφοροποιημένες αντιλήψεις για το ποιος είναι τελικά ο ρόλος της Παιδείας, δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη της έννοιας του κοινού σκοπού. Την απροθυμία των φορέων για συζήτηση και στις περισσότερες περιπτώσεις την αναποτελεσματική συνεργασία ώστε να ακολουθήσουν μια κοινή πορεία, καυτηριάζει ο Κ. Μητρόπουλος στις γελοιογραφίες 33, 34, 35 και 36.

Γελοιογραφία 33 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 11/1/1999)

Γελοιογραφία 34 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 14/1/1999)

Γελοιογραφία 35 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 22/1/1999)

Γελοιογραφία 36 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 4/2/1999)

Επιπρόσθετα, από την εξέταση του υλικού παρατηρήθηκε ότι ασκήθηκε κριτική στο θέμα του κοινωνικού διαλόγου μεταξύ των φορέων, με σκοπό την εξεύρεση κοινής θέσης και συναίνεσης. Την αδυναμία ικανότητας διαλόγου αποτυπώνει με σαρκαστικό τρόπο ο Σ. Ορνεράκης στην γελοιογραφία 37.

Γελοιογραφία 37 (Σ. Ορνεράκης, Τα Νέα 29/1/1999)

Επιπλέον, παρατηρήθηκε ότι συχνά απεικονίζονται τόσο ο Υπουργός Παιδείας όσο και οι μαθητές ως άκαμπτοι και άτεγκτοι. Το γεγονός αυτό απεικονίζει ο Δ. Χατζόπουλος στην γελοιογραφία 38 και ασκεί κριτική ο Κ. Μητρόπουλος στην γελοιογραφία 39, σχολιάζοντας παράλληλα την ανάγκη συναίνεσης για το κοινό καλό της Παιδείας.

Γελοιογραφία 38 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 11/12/1998)

Γελοιογραφία 39 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 11/12/1998)

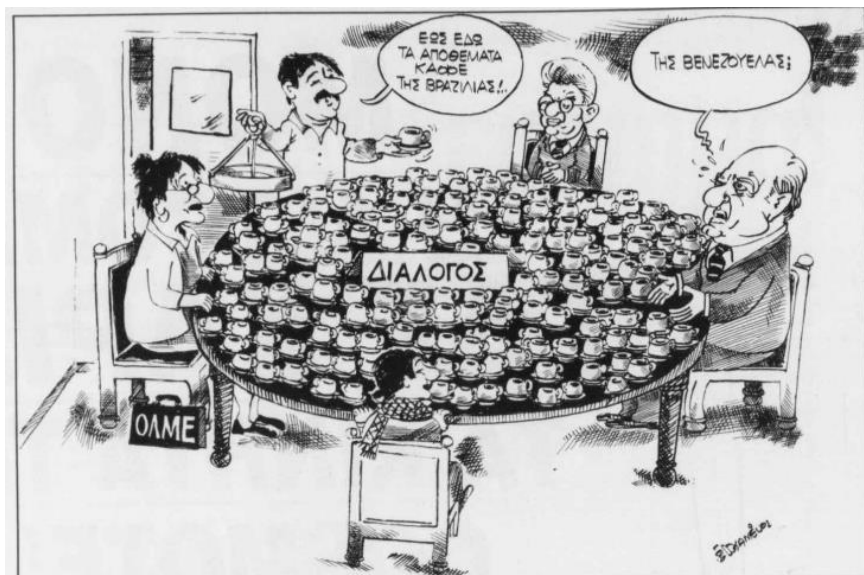
Από την ανάλυση των σκίτσων παρατηρήθηκε ακόμη ότι γίνεται αναφορά ή -στις περισσότερες περιπτώσεις- απεικονίζεται ένα φλιτζάνι με καφέ. Για την αποκωδικοποίηση και πληρέστερη κατανόηση των πολιτικών σχολίων των γελοιογράφων κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι ο λόγος για τον οποίο σκιτσογράφοι χρησιμοποιούν τον συμβολισμό του καφέ, οφείλεται στην ανακοίνωση του Γ. Αρσένη σε συνέντευξη Τύπου ότι «θα παίρνει τον πρωινό καφέ του στα σχολεία». Κύριος σκοπός ήταν να ανοίξει το Υπουργείο Παιδείας κανάλια επικοινωνίας και διαλόγου με τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές. Την σύνδεση του «διαλόγου» και του «καφέ» απεικονίζουν με σατυρικό τρόπο ο Δ. Χατζόπουλος στην γελοιογραφία 40, ο Κ. Μητρόπουλος στην γελοιογραφία 41 και ο Δ. Καμμένος στην γελοιογραφία 42.

Γελοιογραφία 40 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 5/12/1998)

Γελοιογραφία 41 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 8/12/1998)

Γελοιογραφία 42 (Δ. Καμμένος, Ελευθεροτυπία 31/1/1999)

B) Αντιδράσεις - Κινητοποιήσεις

Το πρωτόγνωρο κύμα αντιδράσεων που προκάλεσε η μεταρρύθμιση Αρσένη, αναπαραστάθηκε έντονα στις πολιτικές γελοιογραφίες την περίοδο εκείνη όπως φαίνεται στη γελοιογραφία 11 του Β. Παυλίδη. Παράλληλα όμως στο επίκεντρο των γελοιογράφων βρισκόταν και οι επιπτώσεις της εκπαιδευτικής κρίσης που προκάλεσαν οι απεργίες των καθηγητών και οι καταλήψεις των μαθητών.

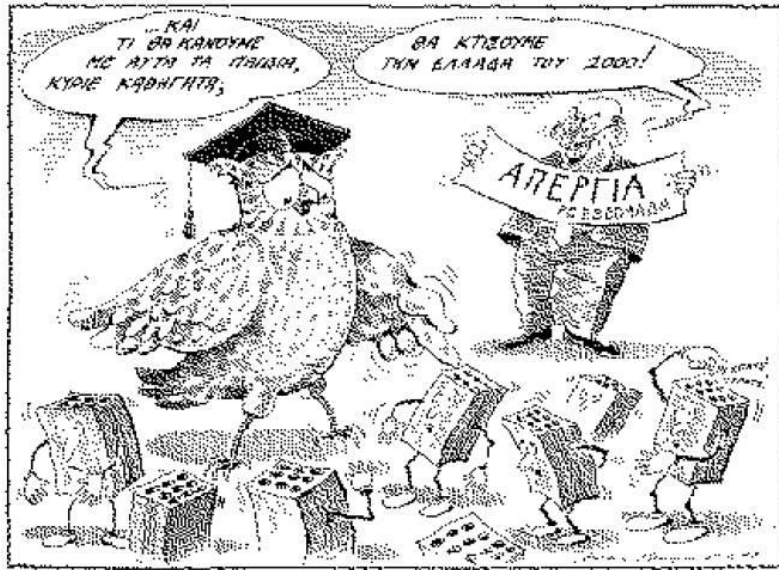

Γελοιογραφία 43 (Β. Παυλίδης, Το Βήμα 22/11/1998)

Η επιλογή του Διοικητικού Συμβουλίου της ΟΛΜΕ να προβεί σε απεργιακές κινητοποιήσεις είχε ως αποτέλεσμα να χαθούν αρκετά μαθήματα του σχολικού έτος, κάτι το οποίο είχε επίπτωση στους μαθητές. Στην επιλογή για παράταση της απεργίας άσκησε κριτική ο Κ. Μητρόπουλος και ο Η. Μακρής στις γελοιογραφίες 12 και 13 αντίστοιχα. Επίσης, το πρόβλημα ότι χάθηκε χρόνος μαθημάτων, αποτύπωσε με σαρκαστικό τρόπο ο Δ. Καμμένος, απεικονίζοντας τους μαθητές ως μεσήλικες να επιστρέφουν στην τάξη (γελ. 14).

Γελοιογραφία 44 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 10/2/1997)

Γελοιογραφία 45 (Η. Μακρής, Καθημερινή 26/2/1997)

Γελοιογραφία 46 (Δ. Καμμένος, Ελευθεροτυπία 17/3/1997)

Οι καταλήψεις προβάλλονταν καθημερινά στα ΜΜΕ και πολλές φορές αποτελούσαν κυρίαρχο θέμα. Τα ΜΜΕ κατάφεραν να διαμορφώσουν ένα κλίμα αμφισβήτησης, αν πράγματι η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση θα περνούσε και, παίζοντας με το θέαμα των κινητοποιήσεων και καταλήψεων, δεν προέβαλαν το περιεχόμενο της μεταρρύθμισης. Ο Κ. Μητρόπουλος με αφορμή τη προβολή μόνο των αρνητικών επιπτώσεων της μεταρρύθμισης, άσκησε έντονη κριτική στα ΜΜΕ. Στη γελοιογραφία 15, απεικόνισε έναν άντρα ο οποίος πιθανότατα αντιπροσωπεύει τον λαό, να θέτει ως ερώτημα τον λόγο για τον οποίο δεν δείχνουν τα ΜΜΕ ότι η πλειοψηφία των δημόσιων και ιδιωτικών λυκείων λειτουργούν κανονικά.

Γελοιογραφία 47 (Κ. Μητρόπουλος, Το Βήμα 31/1/1999)

Επίσης παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις μεταξύ των γελοιογράφων ως προς τους υπαίτιους των καταλήψεων. Για παράδειγμα ο Γ. Καλαϊτζής στη γελοιογραφία 16 άσκησε κριτική, θεωρώντας τον Γ. Αρσένη ως υπεύθυνο για την εμφάνιση των καταλήψεων. Επιπρόσθετα, το ενδεχόμενο, οι μαθητές να υποκινήθηκαν από παράγοντες που εξυπηρετούσαν πολιτικές και άλλες σκοπιμότητες σχολιάζει σατυρικά ο Δ. Χατζόπουλος, παρουσιάζοντας τον Κ. Σημίτη να ρωτάει τον Γ. Αρσένη πως βρίσκει από που υποκινούνται οι καταλήψεις και εκείνος να καταλήγει ότι υποκινούνται από το ΚΚΕ (γελ. 17).

Γελοιογραφία 48 (Γ. Καλαϊτζής, Ελευθεροτυπία 17/1/1999)

Γελοιογραφία 49 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 6/12/1999)

Γ) Παιδεία

Από την εξέταση των σκίτσων προκύπτει ότι η πλειοψηφία των γελοιογράφων απεικονίζουν την Παιδεία ως «διαλυμένη», εξουθενωμένη, ταλαιπωρημένη και ότι έχει οδηγηθεί σε «αδιέξοδο». Στα περισσότερα σκίτσα την αναπαριστούν είτε με το σύμβολο της κουκουβάγιας είτε με γυναικεία μορφή. Επίσης, παρατηρήθηκαν ορισμένες διαφοροποιήσεις μεταξύ των γελοιογραφικών σχολίων των σκιτσογράφων ως προς τους υπαίτιους της εκπαιδευτικής κρίσης που επήλθε την περίοδο εκείνη.

Για παράδειγμα, ο Γιάννης Καλαϊτζής άσκησε δριμύτατη κριτική στον Γ. Αρσένη, απεικονίζοντάς τον ως υπεύθυνο για την κατάρρευση της Παιδείας. Στην γελοιογραφία 1, αποτύπωσε με ιδιόρρυθμο και σαρκαστικό τρόπο την Παιδεία αποδεκατισμένη και τον Υπουργό Παιδείας να είναι ο θύτης. Επιπλέον, ο Διογένης Καμμένος απεικόνισε τον Γ. Αρσένη να παίζει "ρουλέτα" την Παιδεία (γελ. 2), ασκώντας έτσι κριτική για την αδυναμία εξεύρεσης λύσης και το αδιέξοδο των πολιτικών χειρισμών του. Τέλος, ο Ηλίας Μακρής σχολίασε σκωπτικά τις αρνητικές επιδράσεις του Υπουργού Παιδείας, αναπαριστώντας την Παιδεία «ανακουφισμένη» λόγω της υποχώρησης του (γελ. 3).

Γελοιογραφία 50 (Γ. Καλαϊτζής, Ελευθεροτυπία 28/1/1999)

Γελοιογραφία 51 (Δ. Καμμένος, Ελευθεροτυπία 4/2/1997)

Γελοιογραφία 52 (Η. Μακρής, Καθημερινή 31/1/1999)

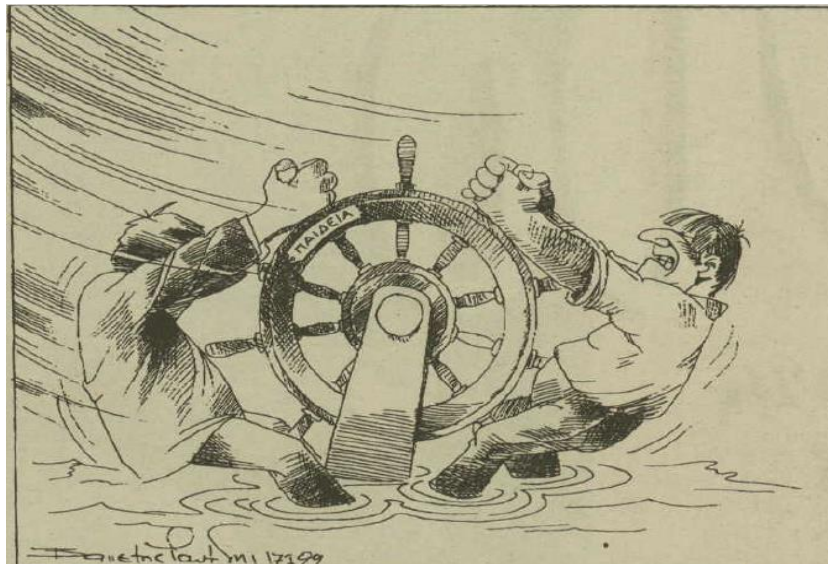
Από την άλλη πλευρά, μια πιο ουδέτερη στάση ως προς τους υπεύθυνους που οδήγησαν την Παιδεία σε κρίση αναπαριστούν ο Κώστας Μητρόπουλος και ο Βαγγέλης Παυλίδης. Πιο συγκεκριμένα, ο Κ. Μητρόπουλος στην γελοιογραφία 4 παρουσίασε την Παιδεία ως μια ταλαιπωρημένη γυναίκα, η οποία κρατάει στην πλάτη συνιστώσες της κοινωνίας που εμπλέκονται άμεσα ή έμμεσα μαζί της. Με ανάλογη διάθεση καυτηρίασε και στη γελοιογραφία 5 τους παράγοντες που την επηρέασαν αρνητικά. Με παρόμοιο τρόπο, ο Β. Παυλίδης αποτυπώνει την Παιδεία να βουλιάζει εξαιτίας της αδυναμίας συνεργασίας (γελ. 6).

Γελοιογραφία 53 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 6/12/1999)

Γελοιογραφία 54 (Κ. Μητρόπουλος, Τα Νέα 12/1/1999)

Γελοιογραφία 55 (Β. Παυλίδης, Το Βήμα 17/1/1999)

Δ) Γεράσιμος Αρσένης

Η φιγούρα του Γ. Αρσένη κατέχει κυρίαρχη θέση στον γελοιογραφικό σχολιασμό θεμάτων της Εκπαιδευτικής Πολιτικής κατά την περίοδο της υπουργίας του. Από την ανάλυση των σκίτσων παρατηρήθηκε όμως, ότι οι γελοιογράφοι δεν άσκησαν κριτική μόνο σε θέματα που αφορούσαν την εκπαίδευση αλλά και σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας όπου ενεπλάκη. Για παράδειγμα, τον Δεκέμβριο του 1997 κατά τη συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ ανέκυψαν διαφωνίες μεταξύ του Γ. Αρσένη και του Κ. Σημίτη για θέματα που αφορούσαν την εξωτερική πολιτική. Το γεγονός αυτό σατιρίζεται με αλληγορικό τρόπο σε σκίτσο του Η. Μακρή (γελ.7).

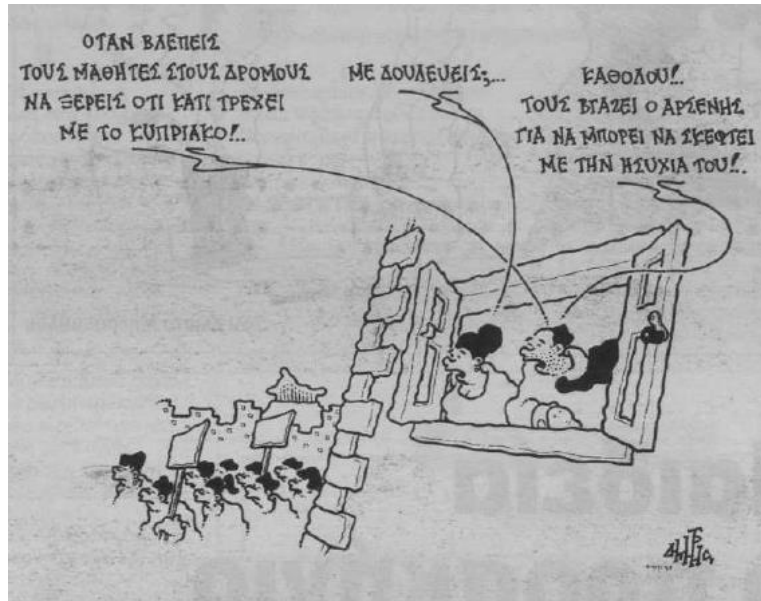

Γελοιογραφία 56 (Η. Μακρής, Καθημερινή 9/12/1997)

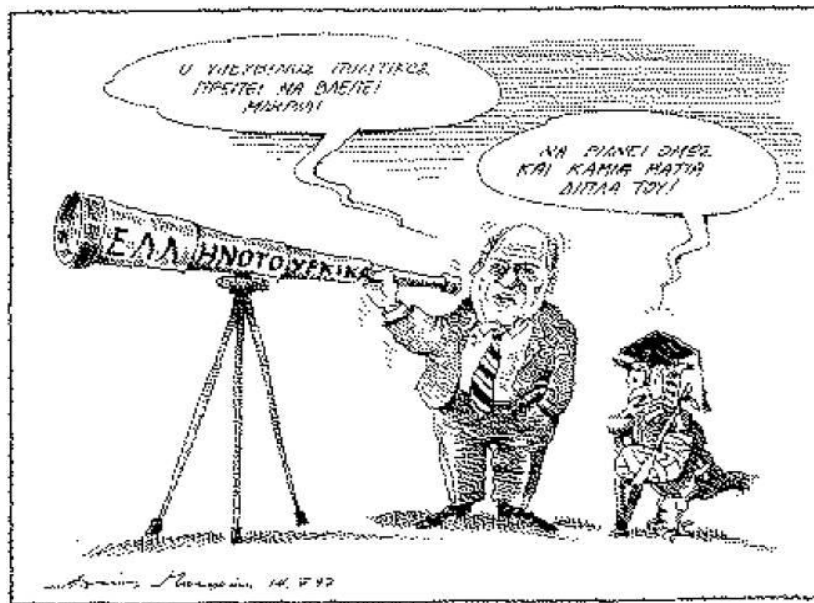
Ο Δημήτρης Χατζόπουλος καυτηρίασε έντονα σε δύο γελοιογραφίες την εμπλοκή του με εθνικά θέματα (γελ. 8 και 9). Με παρόμοιο τρόπο ο Η. Μακρής επιχειρώντας μια αποτίμηση των πολιτικών επιλογών του Γ. Αρσένη, στη γελοιογραφία 10 απεικόνισε την κουκουβάγια (συμβολισμός της Παιδείας) να του ζητάει να της δώσει σημασία.

Γελοιογραφία 57 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 23/5/1997)

Γελοιογραφία 58 (Δ. Χατζόπουλος, Τα Νέα 11/11/1998)

Γελοιογραφία 59 (Η. Μακρής, Καθημερινή 16/7/1997)

Διαμάχη με το Υπουργείο Εξωτερικών για τα βιβλία Ιστορίας

Τον Οκτώβριο του 1999, το Υπουργείο Εξωτερικών, στα πλαίσια της πολιτικής για «βήμα προς βήμα προσέγγιση» με την Τουρκία, συμφώνησε χωρίς την συγκατάθεση του Υπουργείου Παιδείας, στην συγκρότηση μικρής Επιτροπής Ελλήνων και Τούρκων για τη συγγραφή και έκδοση σχολικών βιβλίων Ιστορίας που θα ήταν «πολιτικά ορθά». Ο Γ. Αρσένης αντέδρασε στην ενέργεια αυτή και έκανε δημόσια δήλωση, στην οποία ανέφερε για ποιους λόγους διαφωνούσε.¹⁴ Ο Στάθης και ο Η. Μακρής άσκησαν κριτική για τα «νέα» βιβλία ιστορίας, όπως φαίνεται στις παρακάτω γελοιογραφίες.

Γελοιογραφία 60 (Στάθης, Τα Νέα 27/10/1997)

Γελοιογραφία 61 (Η. Μακρής, Καθημερινή 27/10/1999)

¹⁴ Για πιο αναλυτικά βλ. Αρσένης, Γ. (2015). *Γιατί δεν έκατσα καλά. Η εμπειρία της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης 1996-2000*, Αθήνα: Gutenberg, σ.380-381

Σύνοψη και συμπεράσματα

Ο όρος «πολιτική γελοιογραφία» συνδέεται άμεσα με την πολιτική σάτιρα. Μέσω αυτής οι δημιουργοί της αποσκοπούν στο να ασκήσουν κριτική σε κοινωνικοπολιτικά θέματα. Επιπλέον φαίνεται ότι οι γελοιογραφίες λειτουργούν και ως χώρος πολιτικής έκφρασης καθώς δίνουν στο δημιουργό τους τη δυνατότητα να τις χρησιμοποιεί ως μέσο πειθούς, προκειμένου να επηρεάσει τους αναγνώστες.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία επιχείρησε να μελετήσει την πολιτική γελοιογραφία που αφορά την εκπαιδευτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ την περίοδο 1996-2000 (υπουργία Γεράσιμου Αρσένη). Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκε με ποιο τρόπο οι γελοιογραφίες αναπαριστούν και σχολιάζουν την κυβερνητική εκπαιδευτική πολιτική εκείνης της περιόδου. Συνολικά αποδελτιώθηκαν 536 γελοιογραφίες, οι οποίες αφορούσαν -άμεσα ή έμμεσα- την εκπαίδευση και τον ίδιο τον Υπουργό.

Από την ποσοτική αποτίμηση των γελοιογραφιών παρατηρήθηκε ότι η μεγαλύτερη συγκέντρωση γελοιογραφιών εντοπίζεται στην εφημερίδα «Τα Νέα» με συνολικό αριθμό 256 (48% από το σύνολο των γελοιογραφιών). Δεύτερη στη σειρά έρχεται η «Ελευθεροτυπία» με 187 γελοιογραφίες (35%), τρίτη, η «Καθημερινή» με 57 γελοιογραφίες (10%) και τέλος το Βήμα με 36 γελοιογραφίες (7%).

Όσον αφορά τους γελοιογράφους, στον Κώστα Μητρόπουλο ανήκουν 149 γελοιογραφίες, στον Διογένη Καμμένο ανήκουν 91, στον Γιάννη Καλαϊτζή ανήκουν 74, στον Στάθη Σταυρόπουλο ανήκουν 56, στον Ηλία Μακρή ανήκουν 55, στον Δημήτρη Χατζόπουλο ανήκουν 53, στον ΚΥΡ ανήκουν 21, στον Σπύρο Ορνεράκη ανήκουν 19, στον Βαγγέλη Παυλίδη ανήκουν 15 και στον Αντώνη Καλαμάρα ανήκουν 2.

Επίσης διαπιστώθηκε ότι η συγκέντρωση των περισσότερων γελοιογραφιών εντοπίζεται σε περιόδους όπου υπάρχουν έντονες αντιδράσεις κατά της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας, τόσο από τον εκπαιδευτικό συνδικαλισμό με τις απεργίες και τις κινητοποιήσεις όσο από τους μαθητές με τις καταλήψεις μακράς διάρκειας που πραγματοποιήθηκαν.

Ερμηνεύοντας το υλικό με βάση ποιοτικά κριτήρια, διαπιστώθηκε ότι οι τοποθετήσεις των πολιτικών γελοιογράφων απέναντι στα γεγονότα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης της περιόδου 1996-2000, έχουν πολυδιάστατο και σύνθετο χαρακτήρα. Κυμαίνονται σε ένα ευρύ φάσμα, το οποίο είναι άρρηκτα επηρεασμένο από διάφορους παράγοντες, όπως οι πολιτικές και ιδεολογικές προτιμήσεις του κάθε γελοιογράφου αλλά και οι πολιτικές κατευθύνσεις της κάθε εφημερίδας.¹¹⁵

Από την ανάλυση των θεματικών ενοτήτων διαπιστώθηκε ότι οι γελοιογράφοι αναφέρονται στην εκπαιδευτική πολιτική με έμφαση όχι τόσο στο εκπαιδευτικό

¹¹⁵ Βλ. Παράρτημα 1 (Ανθολόγηση γελοιογράφων) και παράρτημα 2 (Ανθολόγηση εφημερίδων).

περιεχόμενο της μεταρρύθμισης αλλά στις επιδράσεις της σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε ότι από τις μισές σχεδόν γελοιογραφίες (276) που αναφέρονται στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, οι 97 αφορούν την επίδραση της μεταρρύθμισης στην οικονομία (εκπαίδευση και αγορά εργασίας, ιδιωτική εκπαίδευση) και στην κοινωνία γενικότερα. Επιπρόσθετα, 94 γελοιογραφίες (18% από το σύνολο που συγκεντρώθηκαν) αφορούν τις αντιδράσεις που υπήρξαν κατά της μεταρρύθμισης.

Επιπλέον, παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα γελοιογραφικά σχόλια των σκιτσογράφων. Για παράδειγμα, ορισμένοι γελοιογράφοι τοποθετούνται επικριτικά απέναντι στα μέτρα της μεταρρυθμιστικής προσπάθειας της κυβέρνησης, ενώ άλλοι θεωρούν ότι οι αντιδράσεις, η άτεγκτη στάση και οι συγκρούσεις των αντιμεταρρυθμιστών εναντίον του Υπουργείου Παιδείας δημιούργησε αναταραχές και επηρέασε αρνητικά την Παιδεία στην χώρα μας, με βασικά θύματα τους μαθητές.

Τέλος, συμπεραίνεται ότι οι γελοιογράφοι, ασκώντας κριτική μέσω των σκίτσων τους και καυτηριάζοντας θέματα που αφορούν την εκπαίδευση, προσπαθούν να κατευθύνουν την κοινή γνώμη στη βάση των δικών τους πολιτικών και εκπαιδευτικών απόψεων, επηρεάζοντας έτσι στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ανδρέου, Α. & Παπακωνσταντίνου, Γ. (1994). *Εξουσία και οργάνωση – διοίκηση του εκπαιδευτικού συστήματος*, Αθήνα: Εκδοτικός οργανισμός Λιβάνη.
- Αρσένης, Γ. (2015). *Γιατί δεν έκατσα καλά. Η εμπειρία της Εκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης 1996-2000*, Αθήνα: Gutenberg.
- Γερακιανάκη, Γ. (2015). *Γελοιογραφία και πολιτική κριτική στην μετεμφυλιακή Ελλάδα 1950 – 1974*. Μυτιλήνη: Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας.
- Καρτάλη, Μ. (2011). *Πολιτική και γελοιογραφία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα: μια σχέση παράλληλη*. Αθήνα: Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Κασσωτάκης Μ. (2011). Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της περιόδου 1997-2000: Παρουσίαση και κριτική ανάλυση των σημαντικότερων πτυχών της. Στο Μπουζάκης, Σ. (επιμ). *Πανόραμα ιστορίας της εκπαίδευσης, όψεις και απόψεις* επ. τόμος Β, Νεοελληνική εκπαίδευση 1821-2010, Αθήνα: Gutenberg.
- Κάτσικας, Χ. & Καββαδίας, Γ. (1998). *Κρίση του σχολείου και εκπαιδευτική πολιτική. Κριτική των εκπαιδευτικών αλλαγών 1990-1997*, Αθήνα: Gutenberg.
- Κολύδας, Γ. (2014). *Σατιρίζοντας την Ιστορία: Οι γελοιογραφίες της Δικτατορίας 1967-1974*. Ιωάννινα: Μεταπτυχιακή εργασία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων Φιλοσοφική Σχολή Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Νεώτερη και Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία: Ιστορία-Λαϊκός Πολιτισμός.
- Kron, F. (2012). *Βασικές γνώσεις παιδαγωγικής επιστήμης*, Αθήνα: Εκδοτικός όμιλος Ίων.
- Λούβη, Λ. (2002). *Περί γέλωτος Βασιλείων. Οι σατυρικές εφημερίδες και το εθνικό ζήτημα (1875 – 1886)*, Αθήνα: εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Λούβη, Λ. (2011). *Η ελληνική οικονομία του 19ου αιώνα με τη γραφίδα των γελοιογράφων*. Αθήνα: Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Πρόγραμμα Ερευνών Ιστορικού Αρχείου.
- Μαυροσκούφης, Δ. (2012). *Αναζητώντας τα ίχνη της ιστορίας. Ιστοριογραφία, διδακτική μεθοδολογία και ιστορικές πηγές*, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Κυριακίδη Αφοί.
- Μηλιός, Γ. (1984). *Εκπαίδευση και εξουσία*. Αθήνα: Θεωρία.

- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπουζάκης, Σ. (2002). *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα: Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση, Μεταρρυθμιστικές Προσπάθειες 1959, 1964, 1976/77, 1985, 1997/98*, τομ. Β, Αθήνα: Gutenberg
- Μπουζάκης, Σ. (1989). *Σύγχρονα Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά Προβλήματα*, Αθήνα: Gutenberg.
- Μπουζάκης, Σ. (2006). *Νεοελληνική εκπαίδευση (1821-1998)*, Αθήνα: Gutenberg.
- Νικολόπουλος, Α. (2011). *Τα ελληνικά κόμικς από τη μεταπολίτευση έως σήμερα. Διαδρομές έντεχνης επικοινωνίας, αντικατοπτρισμοί ιδεών και πολιτισμικές αναπαραστάσεις στα σύγχρονα εικονογραφήματα*, Μυτιλήνη: Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Παπαδάκης, Ν. (2003). *Εκπαιδευτική πολιτική. Η εκπαιδευτική πολιτική ως κοινωνική πολιτική(;)*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδανιήλ, Α. (2003). *Ελληνική Πολιτική Γελοιογραφία. Η σοβαρή πλευρά μιας «αστείας» τέχνης*, Αθήνα: Ιδιωτική έκδοση.
- Παπασταμόπουλος, Ξ. (2015). *Η εκπαιδευτική πολιτική της κυβέρνησης του Κ. Σημίτη 1996 – 2000*, Θεσσαλονίκη: διδακτορική διατριβή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Popkewitz, T. & Νικολακάκη, Μ. (2012). *Κριτικές προσεγγίσεις στην εκπαιδευτική πολιτική: Τα μεταβαλλόμενα πεδία εξουσίας και γνώσης*, Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
- Ράπτης, Π. (1997). *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις του μεσοπολέμου στην Ελλάδα (1917-1940)*, Αθήνα: διδακτορική διατριβή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Σαΐτης, Χ. (2008). *Εκπαιδευτική πολιτική και διοίκηση*. Αθήνα: Παιδαγωγική επιμόρφωση εκπαιδευτικών του ΟΑΕΔ.
- Σαπρανίδης, Δ. (2001). *Ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας. 3000 χρόνια αμφισβήτηση*. Αθήνα: Ποταμός.
- Σταμέλος, Γ., Βασιλόπουλος, Α., Καβασακάλης, Α. (2015). *Εισαγωγή στις Εκπαιδευτικές Πολιτικές*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Τζιοβάρας, Γ. & Χιώτης, Β. (2006). *Ο Πολιτικός Χάρτης της Μεταπολίτευσης 1974-2004*, Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη.
- Τσάκωνα, Β. (2013). *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ: Θεωρία, Λειτουργίες και Διδασκαλία*. Αθηνά: Γρηγόρη.
- Τσαούσης Δ. Γ. (1989). *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Αθήνα: Gutenberg.

- Χαραλάμπους, Δ. (2011). Μεταπολιτευτική Εκπαιδευτική Πολιτική. Στο Μπουζάκης, Σ. (επιμ.) *Πανόραμα ιστορίας της εκπαίδευσης, όψεις και απόψεις* επ. τόμος Β, Νεοελληνική εκπαίδευση 1821-2010, Αθήνα: Gutenberg.
- Χάρης, Κ. (1989). *Εκπαιδευτικό σύστημα*, λήμμα στην Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, τ. Γ, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξενόγλωσση

- Bruce & Yearley (2006). *The SAGE Dictionary of Sociology*, SAGE Publications Ltd.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press.
- Krees, G. & Th. Van Leeuwen (2001). *Multimodal discourse*. London: Arnold.
- Morris, Ray (1992). “Cartoons and the Political System: Canada, Quebec, Wales, and England”, , *Canadian Journal of Communications*, Volume 17, Number 2, 1992.
- Sarigul, B. (2009). *The Significance of Caricature in Visual Communication*. Graduation thesis. Izmir: Izmir University of economics.
- Thomas Milton Kemnitz (1973). “The Cartoon as a Historical Source”, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 4, No. 1
- Tsakona, V. (2009). “Language and image interaction in cartoons: Towards a multimodal theory of humor”. *Journal of Pragmatics* 41 (6).
- Walker, R. (2003). “Political Cartoons: Now you see them!” *Canadian Parliamentary Review*, 26(1), 16-21.

Διαδίκτυο

- <http://www.garsenis.gr/>
- <https://www.cartoonists.gr/>
- <https://www.greekcomics.gr/forums/index.php>
- <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%8D%CE%BB%CE%B7:%CE%9A%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1>
- <https://www.esiea.gr/>
- <https://www.europeanbusiness.gr/page.asp?pid=3380>

- Εισαγωγή στην Εκπαιδευτική Πολιτική Έννοια και αντικείμενο της εκπαιδευτικής πολιτικής Διδάσκων: Επίκ. Καθηγητής Θωμάς Μπάκας
<http://ecourse.uoi.gr/course/view.php?id=1320>
- <http://users.sch.gr/pchaloul/geloiografies.htm>
- <https://www.greekcomics.gr/forums/index.php?/topic/21463-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%B7%CF%83-%CE%B7%CE%BB%CE%B9%CE%B1%CF%83-1956/>
- Μυκονιάτης, Η. (1983). «Ελληνικά πολιτικά γεγονότα σε γελοιογραφίες του Le Charivary (1850 -1863)». *Επιστημονικές επετηρίδες Φιλοσοφικής Σχολής ΑΠΘ*. Τομ. ΚΑ', 281-302. Εθνική Βιβλιοθήκη. Ανακτήθηκε από <http://epet.nlg.gr/all1.asp?id=1380&pg=../db/icon/1983/283.gif&pn=2>
- Πασχάλης, Β., *Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα, Θεωρία της γελοιογραφία Α': εννοιολογικά και πραγματολογικά ζητήματα*. Ανακτήθηκε από <http://ecourse.uoi.gr/course/view.php?id=1354>
- <https://www.britannica.com/biography/James-Gillray>
- https://cartoons.osu.edu/digital_albums/thomasnast/bio.htm
- Μαρία Καραά, “Η πολιτική γελοιογραφία και οι πολιτικοί”, Η Καθημερινή, 02.03.2003. <https://www.kathimerini.gr/144566/article/epikairothta/ellada/h-politikh-geloiografia-kai-oi-politikoι>
- https://www.academia.edu/2120258/2011_Black_and_White_Imaginations_of_European_Identity_in_Eurosceptic_and_Eurooptimistic_Political_Cartoons_in_UK_and_Slovakia
- https://www.academia.edu/3467710/%CE%9B%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%B5%CE%BE%CE%AD%CE%BB%CE%B9%CE%BE%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7%CF%82_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%A0%CF%81%CE%B5%CE%B2%CE%B5%CE%B6%CE%AC%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B1_%CE%A7%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC_47-48_2011_369-

Εισηγητικές εκθέσεις και Πρακτικά

- Αρσένης, Γ., Ανάγνωση Προγραμματικών Δηλώσεων, Πρακτικά Βουλής, Θ΄ Περίοδος (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ), ΣΥΝΟΔΟΣ Α΄, ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ Δ΄, Σάββατο 12 Οκτωβρίου 1996.
- Σημίτης, Κ., Ανάγνωση Προγραμματικών Δηλώσεων, Πρακτικά Βουλής, Θ΄ Περίοδος (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ), ΣΥΝΟΔΟΣ Α΄, ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ Δ΄, Πέμπτη 10 Οκτωβρίου 1996.

Παραρτήματα

Παράρτημα 1 - Ανθολόγηση γελοιογράφων

Κώστας Μητρόπουλος

Ο Κώστας Μητρόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα το 1925. Η πρώτη του γελοιογραφία δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ» το 1955. Από τη δεκαετία του 1960 ξεκίνησε να δημοσιεύει πολιτικές γελοιογραφίες στα "Νέα" και στο "Βήμα". Έχει εκδώσει πολλά βιβλία με ανθολογία σκίτσων στην Ελλάδα, ένα στη Γερμανία και ένα στην Ιταλία. Επίσης, έχει εκθέσει και διακριθεί σε διάφορες διεθνείς εκθέσεις και έχει βραβευθεί από την Ακαδημία Αθηνών.¹¹⁶ Έντυπα όπως το TIME, FIGARO LITERAIRE, PUNCH, ZEIT, NEW YORK TIME έχουν αναδημοσιεύσει γελοιογραφίες του.

Αντώνης Καλαμάρας

Ο Αντώνης Καλαμάρας γεννήθηκε στον Πειραιά το 1934 και απεβίωσε το 1998. Πραγματοποίησε σπουδές στην Ανώτατη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών (ΑΣΟΕΕ). Αρχικά εργάστηκε ως οικονομικός υπάλληλος σε Ναυπηγείο και στη συνέχεια στην Τράπεζα Κρήτης. Από το 1961 μέχρι το 1967 δημοσίευσε ερασιτεχνικά τις πρώτες του γελοιογραφίες στα περιοδικά Ταχυδρόμος και Εικόνες. Από το 1975 ασχολήθηκε επαγγελματικά ως γελοιογράφος και από το 1977 ξεκίνησε να ασχολείται και με την εικονογράφιση βιβλίων (κυρίως παιδικών). Υπήρξε μέλος της Ένωσης Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ). Οι εφημερίδες με τις οποίες έχει συνεργαστεί είναι: Ελευθεροτυπία (1975-80), Μεσημβρινή (1980-88), Βραδυνή (1988-89) και Καθημερινή (1989-1998). Επίσης συνεργάστηκε με τα περιοδικά Πάνθεον και Ταχυδρόμος.¹¹⁷

Ατομικές εκθέσεις του: Κολέγιο Αθηνών, 1984 & Αστrolάβος, 1988. Ομαδικές εκθέσεις στις οποίες έλαβε μέρος: Ώρα 1970, Παγκόσμια Έκθεση Γελοιογραφίας 1975, 1977, 1980 & 1996, Συλλογή 1977, International Salon of Cartoons 1981, 1984, 1985 (Μόντρεαλ), 137 χρόνια ελληνική γελοιογραφία 1844-1981 (ΕΣΗΕΑ) 1981, 50 χρόνια ελληνική γελοιογραφία 1983 (Δήμος Αθηναίων), European Parliament 1994 & 1996 (Στρασβούργο), Πανελλήνιο Φεστιβάλ Κόμικς 1994 (Κέντρο Τεχνών του Δήμου

¹¹⁶ http://www.cartoonists.gr/view_cat.php?cat_id=21

¹¹⁷ <https://www.tanea.gr/1998/08/24/greece/i-kardia-prodwse-ton-skitsografo-antwni-kalamara/>

Αθηναίων) και 1995 (Πάτρα), Nismile 96 (Νις Γιουγκοσλαβίας) 1996, Γελοιογραφία και Πολιτική 1996 (Βουλή των Ελλήνων), Αστρολάβος 1997.¹¹⁸

ΚΥΡ

Ο Ιωάννης Κυριακόπουλος (ΚΥΡ)¹¹⁹ γεννήθηκε στην Αθήνα το 1937. Την περίοδο 1954-1958 σπούδασε γραφικές τέχνες στην ENALC του Τορίνου και στη συνέχεια καλές τέχνες στην Accademia di Belle Arti της Ρώμης. Το 1957 συνεργάστηκε για πρώτη φορά ως σκιτσογράφος στο ιταλικό χιουμοριστικό περιοδικό Il Travaso και στην Κυριακάτικη Il Corriere della Sera. Τον επόμενο χρόνο βραβεύτηκε -στο πλαίσιο Τουριστικής Έκθεσης- στο Foligno της Ιταλίας.¹²⁰ Το 1961 προσλήφθηκε ως επίσημος πολιτικός γελοιογράφος στην εφημερίδα «Μεσημβρινή», με το ψευδώνυμο ΚΥΡ. Η συνεργασία του με την εφημερίδα διήρκησε από την κυκλοφορία του πρώτου φύλλου, ως το κλείσιμό της από τη δικτατορία. Από το 1967 μέχρι το 1974 η λογοκρισία του είχε απαγορεύσει να δημοσιεύει σκίτσα. Την περίοδο εκείνη έστειλε στο Λονδίνο αντιστασιακά σκίτσα στο περιοδικό HELLENIC REVIEW που εξέδιδε η Ελένη Βλάχου με το ψευδώνυμο MAC PAPA (τα αρχικά των ΜΑΚΑρέζου, ΠΑπαδόπουλου και ΠΑτακού). Μετά το τέλος της δικτατορίας συνεργάστηκε με την εφημερίδα «Απογευματινή». Στη συνέχεια συνεργάστηκε με την «Ελευθεροτυπία» στην οποία γελοιογραφούσε μέχρι και το 2007. Από τότε και έπειτα συνεργάζεται με την εφημερίδα «Το Βήμα». Επίσης έχει συνεργαστεί με τα περιοδικά: «Εικόνες», «Ταχυδρόμος», «Γυναίκα» και «Επίκαιρα». Έχει εκδώσει συνολικά 38 λευκώματα.

Βραβεία και διακρίσεις: (1981) Α΄ Βραβείο στον Διεθνή Διαγωνισμό Γελοιογραφίας στο Μόντρεαλ του Καναδά, (1984) Α΄ Δημοσιογραφικό Βραβείο Ιδρύματος Βότση και Γ΄ Βραβείο Παγκόσμιας Έκθεσης Γελοιογραφίας στο Μόντρεαλ του Καναδά, (2012) Βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών-Τάξης των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών.

Συμμετοχή σε εκθέσεις: (1989) 2η Έκθεση Κόμικ Ελλήνων δημιουργών (Γιάννενα), (1996) Έκθεση «Γελοιογραφία και Πολιτική» (Συνδιοργάνωση: Βουλή των Ελλήνων, Γελοιογραφική Λέσχη), (2006) συμμετοχή στην πενθήμερη συνάντηση 52 κορυφαίων Ελλήνων και ξένων γελοιογράφων για την έκθεση «Μάσκα και πολιτική» (Πάτρα: Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2006) και στην έκθεση «Πολιτική Γελοιογραφία»

¹¹⁸<https://www.greekcomics.gr/forums/index.php?/topic/14175-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD%CE%B7%CF%83-1934-1998/>

¹¹⁹ Προσωπική ιστοσελίδα: <https://i-kyr.gr/>

¹²⁰<https://www.greekcomics.gr/forums/index.php?/topic/1618-%CE%BA%CF%85%CF%81-%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%85-%CE%BB%CE%BF%CF%83-%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%83-1937/>

(Οργάνωση: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία).

Σπύρος Ορνεράκης

Ο Σπύρος Ορνεράκης¹²¹ γεννήθηκε το 1942 στα Χανιά. Σπούδασε στο Α.Τ.Ι. διακόσμηση και σκηνογραφία. Το 1972 συνεργάστηκε με το περιοδικό «Ταχυδρόμος» δημοσιεύοντας πολιτικά σκίτσα, ενώ παράλληλα εργαζόταν ως τακτικός γελοιογράφος για λογαριασμό των εφημερίδων «Τα Νέα» και «Το Βήμα». Μετά την μεταπολίτευση, εργάστηκε με την εφημερίδα «Καθημερινή». Στη συνέχεια εργάστηκε στην πρωινή και Κυριακάτικη «Ελευθεροτυπία», στις «Ειδήσεις», στο «Βήμα της Κυριακής» και στα «Κυριακάτικα Νέα».¹²² Συγχρόνως εργαζόταν ως σκηνογράφος και σκιτσογράφος στο θέατρο και την τηλεόραση, καθώς και ως εικονογράφος βιβλίων. Το 1994 ίδρυσε τη σχολή σκίτσου «Ορνεράκης», που λειτουργεί ως εργαστήριο ελευθέρων σπουδών.

Επιπλέον, έχει αποδώσει σε σκίτσα του, τις ιστορικές δίκες στην Ελλάδα, όπως η δίκη των πρωταιτών της στρατιωτικής δικτατορίας το 1975, τη «δίκη Κοσκωτά» το 1991 και τη δίκη της «17 Νοέμβρη» το 2003.

Το 1975 πήρε το 2ο βραβείο στην παγκόσμια έκθεση γελοιογραφίας, που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα. Το 2006 πήρε βραβείο δημοσιογραφίας του ιδρύματος Προαγωγής Δημοσιογραφίας «Μπότση».

Βαγγέλης Παυλίδης

Ο Βαγγέλης Παυλίδης¹²³ γεννήθηκε στη Ρόδο το 1943 και απεβίωσε το 2018. Η σταδιοδρομία του ως σκιτσογράφος ξεκίνησε το 1971 από την αθλητική εφημερίδα ΟΜΑΔΑ. Κατόπιν δημοσίευε στο ΒΗΜΑ. Έκτοτε συνεργάστηκε με την ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, τις 24 ΩΡΕΣ και πάλι με ΤΟ ΒΗΜΑ από το 1989 μέχρι το 2010. Επιπλέον, έχει συνεργαστεί με τον ΤΑΧΥΔΡΟΜΟ, τη ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ και την ΕΞΟΡΜΗΣΗ.

Παράλληλα, από το 1983 στράφηκε και προς την εικονογράφιση βιβλίων, κυρίως παιδικών. Έργα που έγραψε και εικονογράφησε ήταν οι «Ιστορίες του Φάρου» το 1987 καθώς και το βιβλίο «Ρόδος 1309 – 1522, μια Ιστορία» που εκδόθηκε το 1999. Έχουν εκδοθεί τέσσερα άλμπουμ με τα σκίτσα του.

Το 1976 μετά από έρευνα του που έγινε στο Μουσείο του Χιούμορ και της Σάτιρας στο Gabrono, όπου έλαβαν μέρος 846 σκιτσογράφοι καθώς και εφημερίδες από 78 χώρες, αναδείχτηκε στους «100 καλύτερους σύγχρονους σκιτσογράφους». Επιπλέον, το

¹²¹ Προσωπική ιστοσελίδα: <https://www.ornerakis.com/>

¹²² http://www.cartoonists.gr/view_cat.php?cat_id=23

¹²³ Προσωπική ιστοσελίδα του γελοιογράφου: https://www.pavlidiscartoons.com/index_gr.php

1990 επιλέχθηκε μαζί με άλλους 49 σκιτσογράφους, για την έκθεση 'KARIKATUR – EUROPAISCHE KUNSTLER DER GEGENWART' στο Μουσείο WILHELM BUSHH, του Ανόβερου.

Ατομικά έχει εκθέσει το 1978 στο Όσλο, το 1987 στο Καλλιτεχνικό Πνευματικό Κέντρο 'ΩΠΑ' στην Αθήνα, το 1999 στο Μουσείο των Ιπποτών του Τάγματος του Αγ. Ιωάννη στο Λονδίνο, το 2000 στην Rosas της Ισπανίας, το 2012 στο Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης στη Ρόδο και σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας.

Προσκαλεσμένος τιμητικά εξέθεσε εκτός συναγωνισμού, το 1987 στην 8η Μπιενάλε του Gabrono, το 1992 στο St. Esteve της Γαλλίας και το 1994 στο Ruthdrum της Ιρλανδίας, το 2008 στην έκθεση "Η Ανατολή συναντά τη Δύση" στο Gabrono και το 2010 στη Λισαβόνα. Ήταν μέλος της κριτικής επιτροπής στα Σκόπια το 1983, στην Κων/πολη το 1993 και στη Ρόδο το 2002, 2004, 2006. Ήταν Πρόεδρος της Κριτικής Επιτροπής στην έκθεση "TV και Πολιτισμός", Αθήνα 2008. Έργα του υπάρχουν στο Μουσείο του Χιούμορ και της Σάτιρας του Gabrono, στην Πινακοθήκη SAMLUNG KARIKATUREN στο Basel, της Ελβετίας, στο Μουσείο WILHELM BUSCH του Ανόβερου, στο Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης του Δήμου Ρόδου και σε ιδιωτικές συλλογές.

Το 1994 αναγράφηκε στον τιμητικό πίνακα για την εικονογράφηση της Διεθνούς Επιτροπής Βιβλίων για τη Νεότητα (IBBY), και βραβεύθηκε στη Σεβίλλη της Ισπανίας. Το 2002, το βιβλίο του "Ρόδος 1309-1522, μια Ιστορία" τιμήθηκε από το CICOP (το Διεθνές Κέντρο για τη Διάσωση της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς). Το 2010, στα πλαίσια των εορτασμών για τα 100 χρόνια της Πορτογαλικής Δημοκρατίας, η διεθνής Έκθεση Κόμικ και Γελοιογραφίας Amadora της Λισαβόνας τον τίμησε ως "εκπρόσωπο της αρχαιότερης Δημοκρατίας στον κόσμο". Το 2012, το Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης του Δήμου Ρόδου τον τίμησε "για την διεθνή καλλιτεχνική του προσφορά".

Ήταν ιδρυτικό μέλος της Λέσχης Ελλήνων Γελοιογράφων, μέλος της ΕΣΗΕΑ, του Επιμελητηρίου Εικαστικών Τεχνών Ελλάδας και της Διεθνούς Ομοσπονδίας Οργανώσεων Γελοιογράφων (FECO).

Γιάννης Καλαϊτζής

Ο Γιάννης Καλαϊτζής¹²⁴ γεννήθηκε στην Κοκκινιά το 1945 και απεβίωσε στις 2016. Ξεκίνησε ως γελοιογράφος στις αρχές της δεκαετίας του 1960, αρχικά σε συνεργασία με το περιοδικό Πανσπουδαστική και στη συνέχεια με την εφημερίδα Αυγή. Από το 1980 ξεκίνησε να συνεργάζεται με την εφημερίδα Ελευθεροτυπία και συνέχισε μέχρι

¹²⁴ Προσωπική ιστοσελίδα του γελοιογράφου: <http://www.gianniskalaitzis.gr/>

το κλείσιμο της εφημερίδας το 2011. Ήταν από τους πρωτεργάτες του συνεταιριστικού εγχειρήματος της «Εφημερίδας των Συντακτών» όπου και σκιτσογραφούσε.¹²⁵ Έχει συνεργαστεί επίσης με τα περιοδικά: «Δρόμοι της Ειρήνης», «Ντέφι», «Βαβέλ», «ΔΗΩ», «Σχολιαστής» και «Γαλέρα» του οποίου υπήρξε διευθυντής μέχρι το κλείσιμό του.¹²⁶ Ήταν μέλος της λέσχης γελοιογράφων της Ένωσης Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ) και είχε εκλεγεί σε συνέδρια της ΠΟΕΣΥ. Άλμπουμ τα οποία εξέδωσε ήταν τα εξής: Τσιγγάνικη ορχήστρα, Το μαύρο είδωλο της Αφροδίτης, Τυφών, Γιαταλεφτά Νοέμβρη, 2000 στα 4.

Διογένης Καμένος

Ο Διογένης Καμένος γεννήθηκε στη Λεμεσό της Κύπρου το 1948 και απεβίωσε το 2019. Το 1975 ξεκίνησε να συνεργάζεται με την εφημερίδα Ελευθεροτυπία, ως πολιτικός γελοιογράφος.¹²⁷ Έμεινε στην εφημερίδα μέχρι τη συνταξιοδότησή του το 2010. Παράλληλα συνεργάστηκε και με άλλες εφημερίδες όπως με την «Εξόρμηση», την «Κυριακάτικη Πρωινή» και τη «Σατυρική» καθώς και στον περιοδικό Τύπο, σε έντυπα όπως το «Γκολ», το «Τραστ του Γέλιου», το «Mad». Επίσης ασχολήθηκε με τις εικονογραφήσεις και τα κόμικς.

Στάθης

Ο Στάθης Σταυρόπουλος γεννήθηκε το 1955 στον Πύργο. Σπούδασε Οικονομικά και Σκηνοθεσία Κινηματογράφου.¹²⁸ Τα πρώτα του σκίτσα άρχισε να τα δημοσιεύει το 1981 στον «Οδηγητή» και στον «Ριζοσπάστη». Στη συνέχεια εργάστηκε ως γελοιογράφος στις εφημερίδες «Τα Νέα», «Ελευθεροτυπία» και «Realnews». Επίσης έχει συνεργαστεί με τα περιοδικά «Μετρό», «4 Τροχοί», «Μέτοχος», «Νέμεσις» και «Άλφα». Εκτός από τις γελοιογραφίες έχει εργαστεί ως εικονογράφος βιβλίων και δημιουργός κόμικς, κινουμένων σχεδίων και διαφημίσεων. Έχει συμμετάσχει σε συλλογικές και ατομικές εκθέσεις και έχει βραβευτεί στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό.

Ηλίας Μακρής

¹²⁵ <https://www.esiea.gr/efyge-o-giannis-kalaitzis/?print=print>

¹²⁶ https://www.efsyn.gr/afieromata/gia-ton-gianni-kalaitzi/58412_simera-i-kideia-toy-gianni-kalaitzi

¹²⁷ http://www.biblionet.gr/author/70095/%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B7%CF%82_%CE%9A%CE%B1%CE%BC%CE%AD%CE%BD%CE%BF%CF%82

¹²⁸ http://www.cartoonists.gr/view_cat.php?cat_id=30

Ο Ηλίας Μακρής–Δελλόγλου γεννήθηκε το 1956 στην Αθήνα. Αποφοίτησε από τη Γερμανική Σχολή Αθηνών. Σπούδασε στη Σχολή Καλών Τεχνών του Braunschweig και την τελείωσε ως Meisterschüler (πτυχίο εξαιρετικών επιδόσεων).¹²⁹ Από το 1983 ασχολείται επαγγελματικά με τον πολιτική γελοιογραφία. Έχει συνεργαστεί με τις εφημερίδες “ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ”, “ΒΗΜΑ”, “ΕΘΝΟΣ”. Από το 1988 συνεργάζεται με την εφημερίδα «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ».¹³⁰ Το 2005 συμμετείχε στην Έκθεση Πολιτικής Γελοιογραφίας που διοργάνωσε η Βουλή. Το 2008 βραβεύτηκε από το Ίδρυμα Μπότση για τον καθημερινό γελοιογραφικό σχολιασμό της επικαιρότητας. Έργα του είναι: God Damn!... (ΓΚΑΝΤ - ΝΤΕΜ!...) (Εκδόσεις Καστανιώτης, 1991), Ο κύκλος των χαμένων... (Εκδόσεις Καθημερινή Α.Ε., 1991), ΨΗΛΟ... ΠΡΑΓΜΑΤΑ (Εκδόσεις Καστανιώτης, 1992), Μια αιωνιότητα και μια...νύχτα (Η Καθημερινή Α.Ε., 1998), ΟΕΟ;!... (Εκδόσεις Τυπωθήτω, 2006), ΤΕΣΤ ΠΑΠ... (Εκδόσεις Τυπωθήτω, 2009) και MADE IN GREECE (Εκδόσεις Τυπωθήτω, 2011). Επίσης, έχει κάνει και εικονογραφήσεις βιβλίων.

Δημήτρης Χαντζόπουλος

Ο Δημήτρης Χαντζόπουλος¹³¹ γεννήθηκε το 1956 στην Πάτρα. Σπούδασε Φυσική στη Πανεπιστήμιο Αθηνών και κινούμενα σχέδια στο Emily Carr University of Art Design στο Βανκούβερ του Καναδά. Έπειτα από 20 χρόνια συνεργασίας με την εφημερίδα «Τα Νέα», το 2015, παραιτήθηκε και άρχισε να εργάζεται ως γελοιογράφος στην εφημερίδα «Η Καθημερινή».¹³² Έχει εκδώσει 6 βιβλία με γελοιογραφίες.

¹²⁹<https://diablog.eu/el/allgemein-el/i-gymni-pragmatikotita-synentefxi-ilias-makris-skitsografos/>

¹³⁰http://www.cartoonists.gr/view_cat.php?cat_id=18

¹³¹ Προσωπική ιστοσελίδα: <https://www.hantzopoulos.gr/index.php>

¹³²http://www.cartoonists.gr/view_cat.php?cat_id=33

Γελοιογράφοι	Έτος γέννησης	Τόπος γέννησης	Σπουδές
Μητρόπουλος Κ.	1925	Αθήνα	-
Καλαμάρας Α.	1934	Πειραιάς	ΑΣΟΕΕ
ΚΥΡ	1937	Αθήνα	Γραφικές τέχνες, Καλές Τέχνες
Ορνεράκης Σ.	1942	Χανιά	Διακόσμηση και Σκηνογραφία
Παυλίδης Β.	1943	Ρόδος	-
Καλαϊτζής Γ.	1945	Κοκκινιά	-
Καμένος Δ.	1948	Λεμεσός	-
Στάθης	1952	Πύργος	Οικονομικά και Σκηνοθεσία Κινηματογράφου
Μακρής Η.	1956	Αθήνα	Σχολή Καλών Τεχνών
Χαντζόπουλος Δ.	1956	Πάτρα	Φυσική, Κινούμενα σχέδια

Παράρτημα 2 - Ανθολόγηση εφημερίδων

ΤΑ ΝΕΑ

Λογότυπο της εφημερίδας «Τα Νέα»

Τα Νέα¹³³ είναι ελληνική ημερήσια απογευματινή εφημερίδα της οποίας ιδρυτής ήταν ο Δημήτριος Λαμπράκης. Για πρώτη φορά εκδόθηκε στις 28 Μαΐου 1931 με την ονομασία Αθηναϊκά Νέα ενώ το 1945 έλαβε τη σημερινή ονομασία της. Μετά το θάνατο του Δημήτριου Λαμπράκη το 1957, η εφημερίδα κυκλοφορούσε με εκδότη τον γιο του, Χρήστο Λαμπράκη. Από το 2009 μέχρι το 2017, Πρόεδρος του Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη (ΔΟΛ) ανέλαβε ο Σταύρος Ψυχάρης. Από το 2017 η εφημερίδα ανήκει στην ιδιοκτησία της εταιρίας «Alter Ego Επιχείρηση Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης Α.Ε.» του Βαγγέλη Μαρινάκη.

Θεωρείται μια πολυσυλλεκτική εφημερίδα φιλοξενώντας απόψεις, γνώμες, θέσεις και άρθρα όλων των πρεσβευτών του δημοκρατικού τόξου.¹³⁴

ΤΟ ΒΗΜΑ

Λογότυπο της εφημερίδας «Το Βήμα»

Το Βήμα¹³⁵ είναι ελληνική καθημερινή εφημερίδα η οποία ανήκει μαζί με τα Νέα στον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Λαμπράκη. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1922 στην Αθήνα, υπό το όνομα «Ελεύθερον Βήμα». Ιδρυτές του ήταν ο πολιτικός και διπλωμάτης Αλέξανδρος Καραπάνος, ο Γεώργιος Ρούσσος, ο Αλέξανδρος Διομήδης, ο Εμμανουήλ Τσουδερός, ο Γεώργιος Εξηντάρης, ο Κωνσταντίνος Ρέντης και ο Δημήτριος Λαμπράκης, ο οποίος ανέλαβε και την διεύθυνση.¹³⁶ Το 1945 έλαβε τη σημερινή ονομασία «Το Βήμα». Το 1984 σταμάτησε την καθημερινή της έκδοση και κυκλοφορούσε μόνο η Κυριακάτικη έκδοση με το όνομα: «Το Βήμα της Κυριακής». Από τον Μάρτιο του 1999 άρχισε να εκδίδεται εκ νέου ως ημερήσια πρωινή εφημερίδα. Μετά το θάνατο του Χρήστου Λαμπράκη το 2009, εκδότης ανέλαβε ο Σταύρος Ψυχάρης. Το 2010 η

¹³³ Η online έκδοση της εφημερίδας: <https://www.tanea.gr/>

¹³⁴ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%B1_%CE%9D%CE%AD%CE%B1

¹³⁵ Η online έκδοση της εφημερίδας: <https://www.tovima.gr/>

¹³⁶ <https://www.tovima.gr/2008/11/25/politics/to-bima-kleinei-86-xronia-zwis/>

εφημερίδα διέκοψε ξανά την καθημερινή της έκδοση. Από το 2017 η εφημερίδα ανήκει στην ιδιοκτησία της εταιρίας «Alter Ego Επιχείρηση Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης Α.Ε.» του Βαγγέλη Μαρινάκη.

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

Λογότυπο της εφημερίδας «Η Καθημερινή»

Η Καθημερινή¹³⁷ είναι ημερήσια εφημερίδα που εκδίδεται στην Αθήνα. Πρωτοεκδόθηκε το 1919 από τον Γεώργιο Α. Βλάχο.¹³⁸ Μετά το θάνατό του το 1951, η εφημερίδα πέρασε στα χέρια της κόρης του Ελένης Βλάχου. Εξαιτίας οικονομικών προβλημάτων, η Βλάχου πούλησε την εφημερίδα το 1987 στον Γιώργο Κοσκωτά και έγινε μέρος του εκδοτικού συγκροτήματος «Γραμμή Α.Ε.». Με την αποκάλυψη του σκανδάλου «Κοσκωτά», η εφημερίδα πέρασε στα χέρια του Α. Αλαφούζου και σήμερα μαζί με τον ΣΚΑΙ, αποτελεί μέρος του μιντιακού οργανισμού της οικογένειας Αλαφούζου.¹³⁹

Ενώ συχνά θεωρείται εφημερίδα της κεντροδεξιάς με σημαντική επιρροή στους κύκλους της συντηρητικής παράταξης, φαίνεται ότι είναι πολυσυλλεκτική εφημερίδα καθώς ενσωματώνει διαφορετικές πολιτικές τάσεις.

Λογότυπο της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία»

Η Ελευθεροτυπία¹⁴⁰ ήταν απογευματινή καθημερινή εφημερίδα η οποία εκδιδόταν στην Αθήνα και κυκλοφορούσε πανελλαδικά από το 1975 ως και το 2011. Εμφανίστηκε ως «η εφημερίδα των 70 συντακτών», με αρχικούς ιδιοκτήτες τον Χρήστο Τεγόπουλο, τον Χρήστο Σιαμαντά, τον Αλέξανδρο Σουδενό και άλλους, και με διευθυντή σύνταξης τον Αλέκο Φιλιππόπουλο. Το 1978, ο έλεγχος της εφημερίδας περιήλθε αποκλειστικά στον πρώτο μέσω της εκδοτικής εταιρίας «Χ.Κ. Τεγόπουλος και Σία

¹³⁷ Η online έκδοση της εφημερίδας: <https://www.kathimerini.gr/>

¹³⁸ <https://www.kathimerini.gr/1003283/gallery/epikairothta/ellada/1919-mia-nea-efhmerida-gennietai>

¹³⁹ <https://www.kathimerini.gr/1003287/article/epikairothta/ellada/100-xronia-allagh-selidas---h-ka8hmerinh-ston-aristeidh-alafoyzo>

¹⁴⁰ Η online έκδοση της εφημερίδας: <https://eleftherotypia.gr/>

Εκδόσεις Α.Ε. - Ε.Π.Ε. - Α.Β.Ε.» και παρέμεινε ως τον θάνατό του το 2006. Λόγω οικονομικών προβλημάτων της εταιρίας η εφημερίδα σταμάτησε να εκδίδεται το 2011.

Η Ελευθεροτυπία υπήρξε εξαρχής αντιπολιτευόμενη εφημερίδα προς τις τότε κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας ενώ με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία φάνηκε να έχει φιλοκυβερνητικό χαρακτήρα¹⁴¹. Ωστόσο κατά καιρούς άσκησε στο ΠΑΣΟΚ έντονη κριτική, ιδίως μετά την περίοδο εκσυγχρονισμού του κόμματος. Ως προς την πολιτική τοποθέτηση, η εφημερίδα άνηκε στον χώρο της κεντροαριστεράς.

¹⁴¹[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%80%CE%AF%CE%B1_\(%CE%B5%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B1\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%84%CF%85%CF%80%CE%AF%CE%B1_(%CE%B5%CF%86%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B1))

Παράρτημα 3 - Δελτία Κυκλοφορίας των εφημερίδων¹⁴²

Οι εφημερίδες χωρίζονται στις κατηγορίες ως εξής:

- 1) Πρωινές (Η Καθημερινή, Το Βήμα από το 1999)
- 2) Απογευματινές (Τα Νέα, Ελευθεροτυπία)
- 3) Κυριακάτικες (Το Βήμα της Κυριακής, Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Η Καθημερινή της Κυριακής)

➤ Δελτίο κυκλοφορίας μηνών: από 1/1996 έως 12/1996

Πρωινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Η Καθημερινή	13.348.093	44.199	71,91%

Απογευματινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Τα Νέα	36.209.640	119.899	17,63%
Ελευθεροτυπία	29.633.657	98.125	19,40%

Κυριακάτικες

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Το Βήμα της Κυριακής	10.619.370	204.219	21,50%
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία	8.753.300	168.333	17,72%
Η Καθημερινή της Κυριακής	5.869.986	112.884	11,88%

¹⁴² Στοιχεία της Ένωσης Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών <https://www.esiea.gr/>

➤ Δελτίο κυκλοφορίας μηνών: από 1/1997 έως 12/1997

Πρωινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Η Καθημερινή	12.760.265	42.393	62,77%

Απογευματινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Τα Νέα	30.134.548	100.115	20,34%
Ελευθεροτυπία	25.333.899	84.166	15,65%

Κυριακάτικες

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Το Βήμα της Κυριακής	10.398.067	199.963	21,90%
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία	8.757.437	168.412	18,45%
Η Καθημερινή της Κυριακής	6.023.010	115.827	12,69%

➤ Δελτίο κυκλοφορίας μηνών: από 1/1998 έως 12/1998

Πρωινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Η Καθημερινή	13.012.879	43.232	66,26%

Απογευματινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Τα Νέα	28.888.534	95.975	23,25%
Ελευθεροτυπία	22.354.336	74.267	15,49%

Κυριακάτικες

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Το Βήμα της Κυριακής	10.609.814	204.035	21,73%
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία	9.442.986	181.596	19,34%
Η Καθημερινή της Κυριακής	6.408.080	123.232	13,12%

➤ Δελτίο κυκλοφορίας μηνών: από 1/1999 έως 12/1999

Πρωινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Η Καθημερινή	14.604.965	48.043	49,19%
Το Βήμα	7.965.523	33.469	34,27%

Απογευματινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Τα Νέα	27.249.451	90.230	23,33%
Ελευθεροτυπία	21.751.063	72.023	21,21%

Κυριακάτικες

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Το Βήμα της Κυριακής	10.126.905	194.748	21,72%
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία	10.049.189	193.254	21,56%
Η Καθημερινή της Κυριακής	6.673.092	128.329	14,31%

➤ Δελτίο κυκλοφορίας μηνών: από 1/2000 έως 12/2000

Πρωινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Η Καθημερινή	12.578.942	41.515	40,69%
Το Βήμα	9.166.557	30.555	29,95%

Απογευματινές

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Τα Νέα	25.930.741	86.149	20,49%
Ελευθεροτυπία	23.950.111	79.568	19,86%

Κυριακάτικες

Εφημερίδα	Σύνολο πωληθέντων φύλλων	Μέση ημερήσια κυκλοφορία	Ποσοστά ανά κατηγορία
Το Βήμα της Κυριακής	8.828.684	166.579	19,65%
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία	10.154.617	191.597	22,60%
Η Καθημερινή της Κυριακής	5.905.646	111.427	13,15%

Παράρτημα 4 - Νομοθεσία Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων της περιόδου 9/1996-4/2000 ¹⁴³

ΦΕΚ 07/30-01-97 [N2454-97](#)

ΡΥΘΜΙΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΦΕΚ 160/11-08-97 [N2517-97](#)

ΕΚΛΟΓΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΩΝ ΑΕΙ

ΦΕΚ 188/23-09-97 [N2525-97](#)

ΕΝΙΑΙΟ ΛΥΚΕΙΟ – ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

ΦΕΚ 218/23-10-97 [N2530-97](#)

ΥΠΗΡΕΣΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΟΥ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΕΙ-ΤΕΙ - ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ

ΦΕΚ 266/24-12-97 [N2552-97](#)

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΦΕΚ 136/23-06-98 [N2621-98](#)

ΡΥΘΜΙΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ

ΦΕΚ 206/03-09-98 [N2640-98](#)

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΦΕΚ 72/08-04-99 [N2703-99](#)

ΑΝΑΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΣΥΝΤΑΞΕΩΝ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ ΜΕΛΩΝ ΔΕΠ ΤΩΝ ΑΕΙ, ΕΠ ΤΩΝ ΤΕΙ, ΓΙΑΤΡΩΝ ΤΟΥ ΕΣΥ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ, ΡΥΘΜΙΣΗ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ

ΦΕΚ 248/17-11-99 [N2752-99](#)

ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΣΤΑ ΑΕΙ ΚΑΙ ΤΕΙ

ΦΕΚ 271/01-12-99 [N2767-99](#)

ΚΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟ 24.9.99 ΠΡΑΞΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ, ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ, ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΚΑΙ ΛΥΚΕΙΩΝ ΜΕΣΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΦΕΚ 62/09-03-00 [N2811-00](#)

¹⁴³ Πηγή: <http://www.garsenis.gr/>

ΚΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟ 4.12.99 ΠΡΑΞΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ Ο-
ΜΑΛΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘ-
ΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΦΕΚ 78/14-03-00 [N2817-00](#)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Παράρτημα 5 - Ενδεικτικό χρονοδιάγραμμα κατά την εισήγηση στην σύνοδο των Πρυτάνεων στους Δελφούς

Το χρονοδιάγραμμα ενεργειών, βάση της πρότασης που προηγήθηκε, μπορεί να διαμορφωθεί ως εξής:

Ιανουάριος- Απρίλιος 1997:

- Ολοκλήρωση διαλόγου με εκπαιδευτικούς, παραγωγικούς, κοινωνικούς φορείς και κόμματα
- Κυβερνητικές αποφάσεις

Απρίλιος- Ιούνιος 1997

- Προετοιμασία Ιδρυμάτων για την υλοποίηση κυβερνητικών αποφάσεων
- Νομοθετικές ρυθμίσεις

Ιούνιος 1997

- Γενικές εξετάσεις με αύξηση αριθμού εισακτέων

Σεπτέμβριος 1997

- Έναρξη λειτουργίας Ανοικτού Πανεπιστημίου
- Έναρξη λειτουργίας ΕΛΚΥΣ

Ακαδημαϊκό έτος 1997-1998

- Έναρξη αναμόρφωσης ηλικιακής βαθμίδας και εφαρμογής νέου προγράμματος σπουδών
- Αναμόρφωση συμβατικών προγραμμάτων σπουδών
- Πρώτο έτος εφαρμογής νέου συστήματος αξιολόγησης στην Α λυκείου
- Προετοιμασία εφαρμογής στη Β και Γ λυκείου

Ακαδημαϊκό έτος 1998-1999

- Πρώτο έτος εφαρμογής συστήματος αξιολόγησης στη Β λυκείου

Ακαδημαϊκό έτος 1999-2000

- Πρώτο έτος εφαρμογής συστήματος αξιολόγησης στη Γ λυκείου

Ιούνιος 2000

- Κατάργηση εισαγωγικών εξετάσεων για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- Πλήρης ανάπτυξη των ΕΛΚΥΣ